

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1917

HÄFT. 4

KULTURHISTORISK·TIDSKRIFT

◻◻ · **UTGIFVEN · AF ·** ◻◻
DR · GUSTAF · UPMARK
MUSEETS · STYRESMAN

Sigurd Erixon, Några bidrag till det nordiska husets historia . . .	145
Litteratur: M. P:n Nilsson, Årets folkliga fester och S. Ambrosiani, Museivård, af N. E. H.	199

**Bilaga: Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning
år 1916 samt Redogörelsen för K. Lifruskammarens och där-
med före nämde samlingars utveckling och förvaltning år 1916**

Gäfvor till Nordiska Museet från landsorten insändas under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.

Fotografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utöfvandet af landtliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntro-föremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

Uppteckningar om lefnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkännedom.

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Några bidrag till det nordiska husets historia.

Af

Sigurd Erixon.

I.

Den grundform, hvarur flertalet af våra, på inhemsk botten utvecklade trähus framväxt, är som bekant ett fyrsidigt envåningshus med ingång på ena gafveln och i de hus, där eldstad fanns, en öppen härd midt på golfvet. Före denna typ rådde rund eller oval form, men med det fyrsidiga husets seger utträngdes de äldre formerna, och med undantag af vissa detaljer bygger utvecklingen i det följande på nyssnämnda grundform.

Efter allt att döma berodde förändringen på inflytande söderifrån. Omvandlingen af husformen och därmed sammanhängande företeelser hade förut genomförts i kulturländerna i Orienten och vid Medelhafvet.

Den fyrsidiga formen är såsom flera forskare framhäft tidigast belagd i Orienten och åtminstone i de flesta fall utbredd därifrån.¹ Flertalet kända förhistoriska husgrunder har hos oss, om man undantar en del af de s. k. kämpagrafvarna på Gottland, rund eller oval form. Redan före vår yngre stenålder hade man emellertid i Orienten uppnått den fyrsidiga formen, hvaraf de första tecknen nådde oss i de megalitiska grafvarna.² Under alla de tre förhistoriska åldrarna känner man fyrsidiga hus på den europeiska kontinenten, mest vid Medelhafvet, men äfven på nuvarande tyskt

¹ O. Montelius: Boning, graf och tempel, i *Antikvarisk Tidskrift* 21:1, sid. 159 ff.

² Montelius: *Orienten och Europa*, i *Ant. Tidskr.* 18; *Stjerna*: *Före hällkisttid* *Ant. Tidskr.* 19:2, sid. 130 f.

område. Materialet är vanligen resvirke, i Orienten framförallt sten och tegel. Den runda eller ovala formen måste sålunda haft en mycket stor motståndskraft norrut, och ett af hufvudskälen härtill har varit konstruktionssättet. Resvirkeskonstruktionen hvarken understödde eller framtvang i sig själf raka väggar. Om man också ex. i påbyggnader eller större hus (med lång oval form som mellanstadium) genom intern utveckling här och där kunnat uppnå den fyrsidiga formen, har den ändå ej på länge slagit igenom. Det är tydligen först sedan man lärt sig att timra hus med liggande stöckar, som denna segrar, men då sker det fullständigt, allteftersom timringstekniken blir härskande. I de trakter, där resvirkeskonstruktionen och dess utvecklingsformer stafkonstruktion, korsvirke etc. bibehållits eller upptagits, torde hammarband och i viss mån syllar (eller motsvarande ramverk) spelat en viktig roll i samma syfte. Äfven dessa företeelser äro äldst belagda i Orienten; i det forntida Egypten känner man både hammarband och syllar,¹ och motsvarigheter därtill finnas också hos primitiva folk i olika delar af världen.² För öfrigt ha äfven takkonstruktionerna spelat roll, hvarom mera i det följande.

Att också knuttimringen kommit söderifrån är mest sannolikt, men närmare hur eller hvarifrån är mera osäkert och skall här endast antydast. Att den ersätter resvirket är redan framhållet. Det äldsta belägget på utbildad, verklig knuttimring, som för närvarande är känt, härrör från pålbyn Castione i Norra Italien cirka 1,500 f. Kr.³ Hos oss känner man dylik konstruktion från äldre järnåldern, och dess seger är, om man frånser religiösa byggnader, så

¹ Montelius: a. a. i Ant. Tidskr. 21:1, sid. 55 och fig. 53.

² Visserligen känner man svenska stafkyrkor, där det äldre systemet utan syll bibehållits (Ekhoff: Svenska stavkyrkor sid. 175—176), liksom dylikt in på 1500-talet är känt hos allmogen i Norra Jylland (Christian Axel Jensen: »Stolper og Suler, nogle Synspunkter for dansk Tømmerbyggnings Historie», i Fortid og Nutid, h. 2—3, Köbenh. 1915), men det är väl religiös och lokal konservatism. I sin utbildning är för öfrigt stafkonstruktionen, speciellt i kyrkorna, högt uppdrifven timmermanskonst, som, ehuru typologiskt i grunddragen äldre än knuttimringen, ej är att räkna längre som primitiv företeelse. Jmf. ex. de utbildade takkonstruktionerna!

³ Montelius: a. a. i Ant. Tidskr. 21, sid. 84 o. f.

godt som vunnen i det egentliga Sverige åtminstone vid den historiska tidens början.

En af de viktigaste skillnaderna mellan svensk och norsk träarkitektur är emellertid att knuttimringen så helt dominerar hos oss, medan i Norge stafkonstruktionen i olika former kraftigt fortlever jämsides därmed. Genom växelverkan mellan dessa konstruktionssätt samt en sedan gammalt högt uppdrifven timmermanskonst är det till ej ringa del, som den norska träarkitekturen vunnit sin särprägel och öfverlägsenhet. Emellertid kan man i Sverige påträffa

Fig. 1. Stall med stafkonstruktion. Hedbodarnas fäbod, Älfdalen, Dalarna.

stafkonstruktion alltjämt i en del hus, speciellt i loftbodar och härbren, där svalar och svalgångar då och då ha ytterväggar eller bröstvärn i denna teknik. Någon gång förekommer den äfven i andra hus, fig. 1.¹ Den geografiska utbredningen af företeelsen är i Sverige, framförallt i senare tid, utprägladt västlig (företrädd speciellt i Dalarna och västra Norrland), medan i östra Sverige stafkonstruktionen är synnerligen sällsynt. Orsaken härtill är tydligen det knuttim-

¹ Jag frånser här stafkyrkor, klockstaplar (jmf. Martin Olsson i Turistföreningens Årskrift 1915) etc.

rade husets inkommande, som i öster mera än i väster utträngde resvirkes- och stafkonstruktionerna.

Det sydsvenska korsvirkeshuset står i utpräglad motsättning till det öfriga Sverige och har sina förbindelser söderut med Danmark—Tyskland.¹ Om denna teknik i södra Skandinavien är införd eller en kvarlefva är ej lätt att säkert afgöra, i hvarje fall är dess samhörighet med resvirket tydlig. Den härmed besläktade skiftesverkstekniken utbreder sig i yngre tid mot norr och är sällsyntare ju längre mot norr man kommer, där virkestillgången är rikligare.²

Vänder man sig österut eller åt sydost, har knuttimringen numera samma dominerande ställning som hos oss. Hos finnarna och därmed besläktade folk är emellertid företeelsen icke så gammal och synes till stor del ha kommit till dem från letter och litauer,³ och de ha väl i sin tur fått den söderifrån.⁴ Förut hade dessa folk kåtor, mest af lutande resvirke, samt mer eller mindre i jorden ned-sänkta bostäder. Alltjämt finnas också en del rester häraf, exempelvis hus med lutande resvirke.

Äfven slavernas byggnadskultur är i hög grad särpräglad genom knuttimringen, och ingenstädes har väl denna teknik utnyttjats eller drifvits till sin spets såsom hos dem. Trots inträngandet af tegel och stenbyggnader i skogsfattiga trakter är den synnerligen vanlig i Ryssland, Polen, Böhmen, Krain, Kroatien, delvis äfven i Serbien, Montenegro och Bulgarien etc. Denna utbredning tyder på hög ålder för knuttimringen i dessa områden, speciellt i trakterna söder om Östersjön, hvarifrån de ryska slaverna framträngt mot öster. Från slaverna ha finska folk också mottagit knuttimringen i stor utsträckning.⁵

¹ Korsvirkestekniken har en förhärskande ställning i Västeuropa i motsats mot Östeuropa.

² Jmf. Axel Nilsson i festskrift »Till Oscar Montelius 1903», sid. 165 f.

³ Enligt Egils saga hade kurerne på 900-talet utvecklade knuttimring, men redan långt tidigare bör knuttimringen förekommit i dessa trakter (jmf. nedan om slaverna!).

⁴ U. T. Sirelius: »Über die primitiven wohnungen der finnischen und ob-ugrischen völker» i Finnisch-Ugrische Forschungen. B. 9, sid. 66 f.

⁵ Sirelius: a. a., sid. 68.

I sin tur ha germaner och slaver fått impulserna från antikens kulturfolk, äfven om det ännu återstår mycket för att fullt klargöra förhållandet mellan dem båda. Af vikt är härvid den fysisidiga hus-typens likhet i sina grundformer. Differenserna bero på en serie kvarlevor, som upptagits i de nya husformerna, samt i den fortgående utvecklingen, som i stor utsträckning skapar geografiska skillnader.

I östra Tyskland spelar knuttimringen allttjämt en större roll än i landet för öfrigt.¹ Vidare dominerar denna byggnadsteknik i Alperna.

Knuttimringens utbredningsområde är således — om man från-ser Skandinavien och västra Alpområdet — utprägladt östligt. En stor roll spelar härvid virkesåtkomsten och timrets art. Det är hufvudsakligen barrskog, som lämpar sig till knuttimring (sålänge man ej har plankor), och häri samt i skogstillgångarna ha vi en af förklaringarna till det knuttimrade husets geografiska fördelning i Europa.

Som nämnts var det i norra Italien det äldsta belägget på dess förekomst i utbildad form påträffats. En mera primitiv teknik, i viss mån jämförlig med våra gårdsgårdar, som äro en korsningsform mellan res- och liggvirke, är dock påträffad i Schweiz från yngre stenåldern, nämligen i pålbyggnaden Schölz.² I Baden känner man en knuttimrad grafkammare från en tid, som hos oss motsvarar bronsålderns senare del.³ Från förromersk järnålder är ett fynd gjordt vid Hallstätter Salzberg i Österrike. Det var ett fyrkantigt hus af runda stockar med runda skårar på stockarnas öfversida för knutningen.⁴ I den forna Persanzig-sjön i Pommern har påträffats en pålbyggnad af glest, liggande timmer med mycket svaga skårar på öfversidan. Vid gaflarnas midt stodo på utsidan stolpar, som uppbyro ryggåsen. Det sistnämnda har många paralleller både i Nordsverige och i Finland. Byggnaden tillhörde yngre järnålder.⁵

¹ Jmf. Richard Dethlefsen: Bauernhäuser und Holzkirchen in Ostpreussen, Berlin 1911.

² U. T. Sirelius: a. a. i Finnisch-Ugrische Forschungen. Bd 9, sid. 63.

³ Montelius: a. a., sid. 81.

⁴ Sirelius: a. a. och bd, sid. 64.

⁵ Kasiski: Die Pfalbauten in dem ehemaligen Persanzig-See bei Neustettin, Baltische Studien, Stettin 1869, sid. 77 ff.

Vid denna tid synes som nämnts redan knuttimringstekniken ha funnits hos oss.

Om också knuttimringen på de vanliga kulturvägarna söderifrån kommit till oss, finnes inget stöd för att medräkna det västliga hufvudstråket. De flesta skälen tala i stället för att anse de östligare vägarna för de egentliga förmedlarna. Det är troligen öfver Oder och Weichselområdena som Skandinavien till största delen nåtts af nu berörda företeelser.

Vi återgå till husens form. Till grundtypen hör också ett för- rum, som bildas på olika sätt. Gemensamt för dem är att taket skjuter ut öfver dörrgafveln som ett skydd.

Det understödes då ibland af tvenne (eller flera) stolpar. Denna typ, som här kallas *förhall*, är som bekant belagd inom vidsträckt område i Europa såväl i historisk som förhistorisk tid och finnes i byggnader af resvirke, liggtimmer och sten. Den sammanhänger med liknande anordningar på både runda och ovala hyddor. Förhallen har alltså det knuttimrade huset öfvertagit från resvirkeshuset.¹ Äfven om olika typologiska skikt af förhallens utveckling finnes representerad i norra Europa, torde den utbildade formen med framskjutande sadeltak, stödt på stolpar, äfvenledes kommit till oss söderifrån. — Ibland har man insatt flera stolpar mellan de båda ursprungliga, och de ha då till funktion att understödja takåsar.² De förekomma också reducerade till dockor på en tvärbjälke i förhallens gafvelröste (jmf. i det följande!).

Dessa mellanstolpar motsvara väl närmast kolonnerna i den något yngre forngrekiska megarontyp, som har kolonner mellan anterna. För öfrigt utfyllas ibland i resvirkeshusen förhallens väggar till ett mer eller mindre slutet rum. Äfven finnas korsningsformer med nästa form af förrum.

Denna andra hufvudtyp har husets båda sidoväggar framskjutande ett stycke vid ingångsgafveln, hvarigenom ett öppet, täckt för- rum bildas, som här kallas *svale* eller *gafvelsvale*. Det är den

¹ Stöd Stolparna i det inre, som också höra ihop med resvirkeskonstruktionen, saknas däremot normalt i våra knuttimrade hus. Jag har dock påträffat dem någon gång, t. ex. i bastur.

² Jmf. Mandelgren: Atlas till Sveriges odlingshistoria, pl. IV, fig. 35.

normala formen i de äldre megara, där mellankolonnerna saknas, och är således belagdt redan omkring 2,000 år före Kristus.¹ I våra knuttimrade hus är svalen en ofta förekommande och konstruktivt sedt en synnerligen naturlig form. Man valde eller tillhög kortare timmer till gaflarna än till långsidorna och underlät delvis att afhugga stockändarna vid dörrgafveln. Detta är alltså knuttimringsteknikens sätt att åstadkomma ett förрум. Det har sannolikt icke utbildats först i Norden utan följt med det knuttimrade

huset, äfven om man också själfständigt kommit till samma resultat här. De första belägg vi äga på denna husform hos oss äro en del kämpagrafvar på Gottland, och i dessa hus från den äldre järnåldern påträffades också rester af innerväggar i knuttimring, medan väggarna utvändigt voro af sten. Det kunde ju tänkas att den äldsta megarontypens anter (ibland motsvarade af något utskjutande långväggar på baksidan också) bero på förebilder

med liggstimmer, fig. 2. Tidsprånget framåt till de första beläggen på knuttimring är ej mer än några hundra år, hvarför det kanske kan utfyllas genom nya fynd. Detta är emellertid ovisst, speciellt då ur resvirke utveckladt ramverk ofta kan visas ha föregått. I hvarje fall afviker megarontypen från Orientens fyrsidiga hus såväl genom sin svale som eldstaden i midten, hvilket är ett nordligare drag.

Grundtypen med svale har rektangulär form. Likväl finner man här som i fråga om hus med förhall, att det slutna rummet i byggnaden i äldre hus ofta har en tämligen kvadratisk plan. Både denna och den rektangulära synas emellertid ha existerat jämsides hos oss alltsedan det fyrsidiga husets uppträdande.

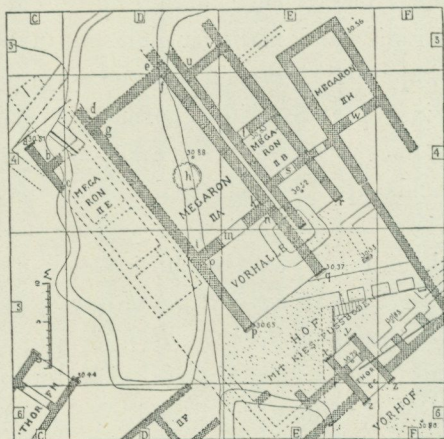

Fig. 2. Megara. Troja, andra staden.
Efter Dörpfeld, Troja und Ilion,
s. 81, fig. 23.

¹ Montelius: a. a., sid. 160.

Det finnes bland de ursprungligare nordiska knuttimrade husen en del särformer, som synas vara utspecialiserade redan före inbrottet i Norden. Dit hör t. ex. stolpboden, som har en utomordentligt stor utbredning inom vidt skilda områden. Likaså finnas en del konstruktioner, som återgå på äldre faktorer. Dessa måste emellertid studeras i sitt särskilda sammanhang och skola till en del belysas i det följande.

Husets vidare utveckling från grundtypen går efter olika linjer, men det är mest boningshuset som går i teten. Ombildningen sker för olika ändamål eller under inflytanden utifrån så, att typutvecklingen skapar dels likartade ändamålsgrupper, dels geografiskt afgränsade provinstyper. Samtidigt förmår likväl urtypen bibehålla sig i vissa ändamålsgrupper, så att den alltjämt kan återfinnas i alla gammalsvenska landskap. Det senare beror, såsom i det följande skall visas, på att vissa huskategorier, som lågo mera spridda utanför gårdsformationerna, t. ex. bastun,¹ smedjan, ängsladan, länge förblefvo mera oberörda af utvecklingen, där ej särskilda omständigheter tillstötte. *Grupperingen och gårdsanläggningarna spela en afgörande roll i det nordiska husets historia.* Då nu urtypen äfven i boningshus här och där kunnat bibehållas, antyder detta, antingen att bygden är särdeles ålderdomlig eller att speciella syften eller lefnadsförhållanden gifvit dessa hus deras särprägel. Sålunda har också stor fattigdom eller åtminstone materialbrist etc. kunnat verka konserverande.

De första särmärkena vid boningshusets utveckling och differentiering äro hos oss följande: *rumsfördelningen*, beroende på sammanväxt af olika hus eller tillkomst af innerväggar, *gafvelsvalens öfvergång till att bli ett slutet rum*, *uppkomsten af ingångsdörr på långsidan* samt *eldstadens förflyttning till ett hörn eller en vägg*,² vidare *kökets indragande i stugan*. Därtill komma en serie andra detaljer,

¹ Bastun har redan tidigt börjat flyttas ut från de andra husen (jmf. Sven Lönnborg: »Gamla hus och hustyper» i Ymer 1903, sid. 178). I Magnus Erikssons landslag säges »nu stander bapzstoua vtan garþz, smiþia, hemelikt hus ællæ laþa».

² Mellan svenska hus och finska eller slaviska uppstå genom eldstadens förläggning och ugnens användning tydliga divergenser, jmf. A. O. Heikel: Die Gebäude der Čeremissen, Mordwinen, Esten und Finnen i Journal de la Société Finno-Ougrienne, IV, 1883.

hvilka dock i stort sedt ansluta sig till den bild af fördelningen nyssnämnda faktorer ge.

Den vanligaste planen af boningshus i Sverige är den fig. 3 visar, med en hvardagsstuga med eldstad och en smälare förstuga med ingång på långsidan, vanligen med ett afdeladt rum i förstugan. Ungefär samma utbredning har planen i fig. 4 med ett större tillbyggt rum, en »ander» eller »gäststuga» på andra sidan förstun och således ingången på mitten af husets långsida. Stugan fig. 4 har dörr åt båda sidorna. Vanligare — och typologiskt sedt yngre — är en afbalkad kammare i förstun liksom i föregående grupp. Parstugutypen är ej fullt så vanlig som den enkelt tvärdelade stugan af olika skäl (olika gruppering af husen, sociala faktorer, i senare tid uppkomsten af öfvervåning etc.). Båda dessa typer finnas dock inom hela det gammalsvenska området och äfven delvis inpå de gammaldanska provinsernas. De finnas ock i Norge och delvis i Finland.

Afvikande härifrån är den syd-götiska typen: en enkel ryggåsstuga, ursprungligen med öppen svale, till hvars ena eller båda gafflar ett härbre (ofta med loft) fogats, fig. 5 a och b. Äfven detta komplex sammanväxer med tiden till en enhet under samma tak. Eldstaden ligger på samma plats som i de vanliga svenska

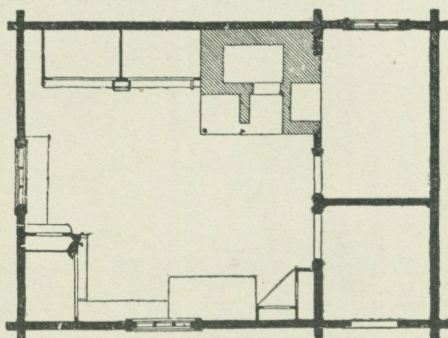

Fig. 3. Morastugan på Skansen.

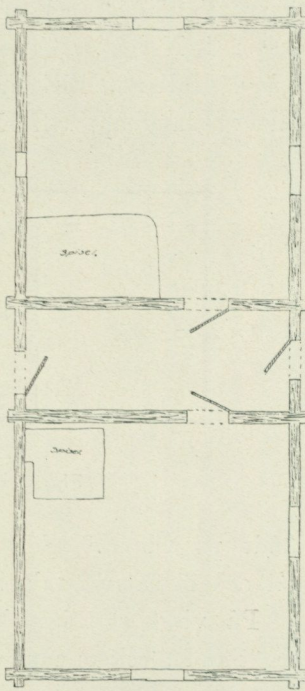

Fig. 4. Boningshus.
Hvalsta, Svärta sn,
Södermanland.

stugorna, men kommer genom grupperingen vanligen i husets midtrum. Området vid spiseln afskiljes genom en tvärstock från stugan i öfrigt och är vanligen stenlagdt. Häri och i en del annat ses en tydlig påverkan från det skånsk-danska »sterset» (det stenlagda

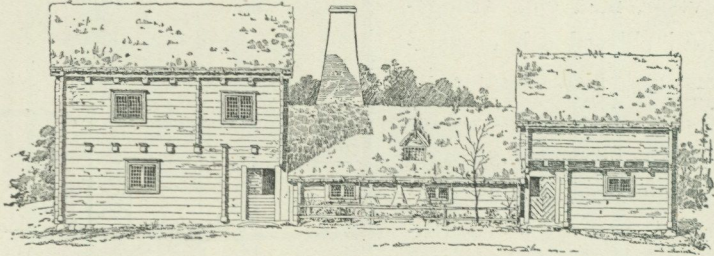

Fig. 5 a. Blekingstugan på Skansen.

kökspartiet finns dock äfven annars, t. ex. i vissa trakter i Finland,¹ liksom i Norge). Utbredningsområdet för denna hustyp är norra Skåne, Halland, Blekinge, Småland och — ännu på 1700-talet — Västergötland upp till Kinnekulle.² Ett eller annat exemplar är ock

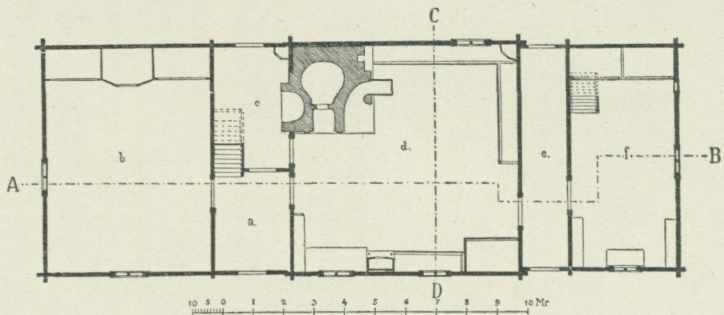

Fig. 5 b. Blekingstugan på Skansen.

känt på Öland.³ Senare kunna dessa 2 eller 3 hus sammanväxa helt och få samma tak, antingen med en eller två våningar.

På visst sätt beslätadt härmed är det här och där ex. i Västergötland förekommande bruket att kombinera en bod med stugan,

¹ Sirelius: Finn.-Ugr. Forsch. XI, sid 72 f.

² Skansens kulturhistoriska afdelning. Vägledning. Jmf. Pehr Kalms Wästgötha och Bohusländska Resa år 1742. Stockholm 1746.

³ Jmf. ex. Mandelgren: Atlas till Sveriges odlingshistoria. Pl. VII, fig. 63.

men ej sällan förläggas denna jämte framkamrar där ensidigt i förhållande till förstugan, och sammanväxten blir ofta ej fullständig med gemensam ingång. Grupperingarna längre norrut, exempelvis i Dalarna, ha vissa betydelsefulla särdrag, hvarom mera i det föl-

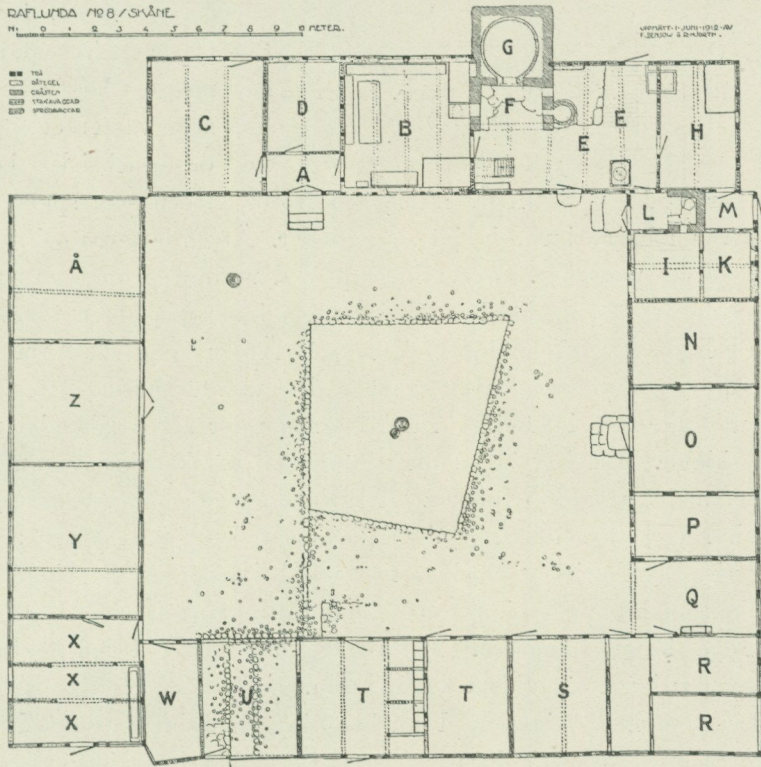

Fig. 6. Raflundagården på Skansen.
B = stuga, E och F = kök.

jande. Här må blott nämnas kombinationen af boningshus och stall i norra Dalarna, som på visst sätt påminner om liknande grupperingar i Tyskland, vidare boningshus och bryggghus i Närke etc.

Liksom i fråga om materialet är det skånsk-danska boningshuset i viss mån skildt från det svenska. Grundformen är ett hus med inre tvärvägg, så att spisen kommer i förrummet, ehuru en sättugn från köket (»sterset» af stekarhuset) genom väggen når in i stugan, som annars i flera hänseenden liknar den svenska hvardagsstugan, fig. 6. Äfven

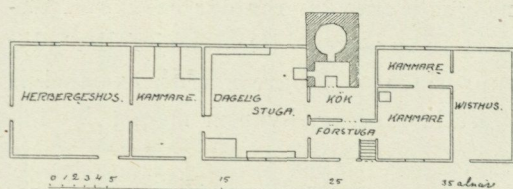

Fig. 7. Boningslängan till skattehemmannet nr 20 Skepparslöf, Gärds hd, Skåne. (Planritning från år 1811.)

förekommer dock att köket är afdeladt från förstugan, ungefär som koven eller förstukammaren i de svenska stugorna, fig. 7. Plantypen öfverensstämmer med det högtyska huset, som väster och öster om det sachsiska huset

influerar ända upp till Östersjön och Nordsjön och som spelat stor roll äfven i borgarhus och slottsbyggnader. Äfven letterna och litauerne har det påverkat. Detta hus uppstod ur det enrummiga huset, som hade en öppen härd midt i, genom införande af en tvärvägg (eller också två) såsom i det skånska.¹ Äfven i spisens form med den väldiga rökhuften samt genom den utanför husets yttervägg ofta utskjutande, invändigt runda ugnen röjer sig sambandet med Sydtyskland. Emellertid är nu berörda del af skånska stugan ofta endast en del af huskomplexet. Till denna fogas vid hvardera gafveln härbren liksom i det sydgötiska huset, hvarjämte äfven andra drag visa samhörighet med den svenska stugan. I Blekinge kan den skånska hustypens inflytande ibland direkt påvisas. — Ingången ligger på husets långsida. Detta läge har dörren i den högtyska hustypen redan i sin äldsta kända form.

En tredje, möjligen med nu berörda grundplan besläktad typ, förekommer ej sällan i Norge, spec. på Östlandet, hvarvid förrummet är hufvudrum med eldstad. Ingången är på husets långsida, och vid ena gafveln är en mindre kammare. Jag har äfven påträffat denna plan i norra Dalarna. Den finns emellertid äfven annorstädes i Sverige, ex. i Västerdalarna och i torparstugor i Västmanland.

I äldre hus i det egentliga Sverige fanns i de förut anförda allmännaste typerna eldstad endast i hvardagsstugan, ej i förstukammaren eller anderstugan. (Jmf. fig. 3, 4 och 9.)

¹ Jmf. Rudolf Henning: *Das Deutsche Haus*, Strassburg 1882, sid. 8, 127, 141 ff, och Chr. Ranck: *Kulturgeschichte des deutschen Bauernhauses*, Leipzig 1907, sid. 21, 48, 49, 62, 66.

I senare tider får förstukammaren ej sällan eldstad, kombinerad med samma mur som hvardagsstugans spis och äfven i anderstugan placeras slutligen en spis, kakelugn eller kamin. Bakugnen, som i äldre tid (och i vissa trakter alltså) fanns i en särskild bagarstuga, inflyttades i stugan på många håll, kombinerad med härden.¹ Dess plats var då i hvardagsstugan, som då blir både kök och bagarstuga.

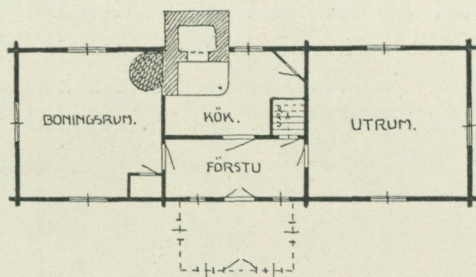

Fig. 8. Boningshus. Inlängan, Blekinge.

Emellertid kan man i fråga om kökets placering särskilja två hufvudområden i det egentliga Sverige. I det nordligare, som omfattar Norrland och större delen af Svealand samt svenska Finland, är köket placeradt såsom i det föregående omnämnts, där ej särskilda inflytanden göra sig gällande, såsom i herrgårds- eller boställsbyggnader, städer etc. (jmf. Laxbrostugan på Skansen som tillhört

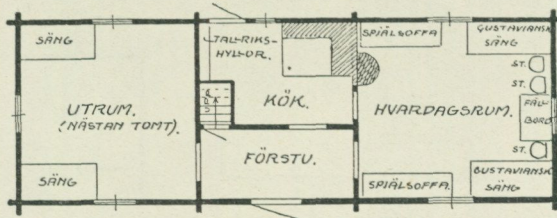

Fig. 9. Boningshus. Inlängan, Blekinge.

en bergsmansläkt). I det södra området ligger stundom köket, vanligen med bakugnen, i förstukammaren, ibland vid väggen emot hvardagsstugan men senare genom högre standsinflytande stundom vid förstuväggen, fig. 8, 9, 10 och 11. Nyssnämnda förändring beror på inflytande söderifrån, dels från det skånsk-danska huset, dels direkt från Tyskland, säkerligen ej minst öfver östra Tyskland, där äfven husplaner finnas, som mycket nära likna de svenska.

Gränsen mellan de båda områdena går genom södra Svealand, men ej vidare skarpt markerad. I väster går gränsen längre norrut

¹ Jmf. Axel Nilsson: »Äril, spis och ugn». Ymer 1905.

än i öster. I Värmland är den södra gruppens köksplacering vanlig, den förekommer också i Närke, ja stundom äfven i sydvästra Västmanland och i västra och södra Södermanland. I norra Östergötland är den regel och på Gottland förekommer den också.¹ Företeelsen är ingalunda helt genomförd eller undantagslös, men är vanligare ju längre mot söder man kommer. Att den varit eller är på vandring norrut är tydligt. I Småland, ja ända upp i Östergötland,

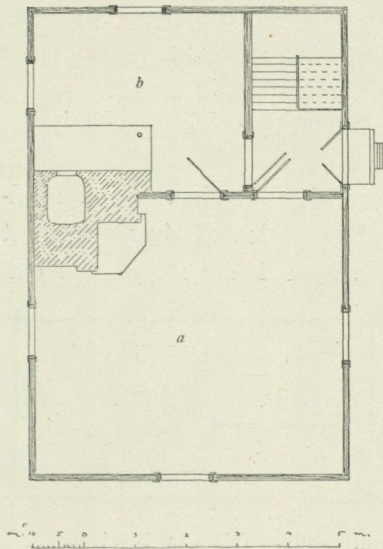

Fig. 10. Boningshus. Hycklinge sn, Kinda hä, Östergötland.

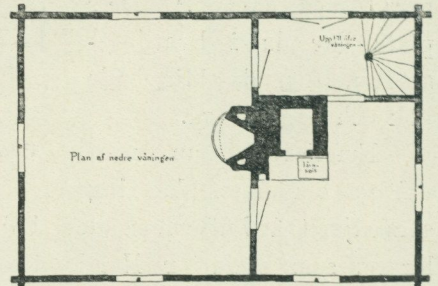

Fig. 11. Bergsgården i Mellösa by och sn, Södermanland.

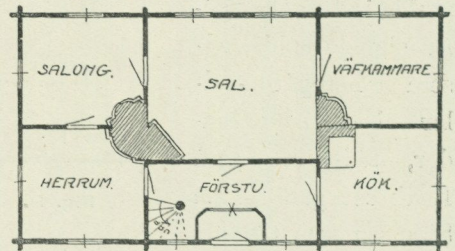

Fig. 12. Fogelmara herrgård. Kristianopels sn, Blekinge.

markeras det sydliga inflytandet ibland genom särskild dörr till köket på husets baksida (eller gavel) som är vanligt i det skånska huset. I viss mån influeras också bilden af det inflytande boställen etc. utöfvade. Sålunda upptogo Erik Dahlbergs förslagsritningar för militära boställen af 1687 delvis den södra gruppens köksplacering. Men å andra sidan sträfvade stilutvecklingen från och med renässansen efter andra symmetriska system, af hvilka ett förlade ett

¹ Jmf. K. A. Berlin: Gamla gårdar och stugor på Gotlands landsbygd (Sv. Turistf. Årsskr. 1904).

stort rum, en sal, i midten af huset, fig. 12, och hos allmogen ha vi en serie öfvergångsformer från den lilla förstukammaren till en dylik sal. Detta system synes på 1700-talet börja influera hos allmogen, men oberoende af denna modestilsinfluens tränger, som vi sett, den folkliga typen sig fram. Äfven i herrgårdsmässiga byggnader brukade köket få särskild dörr.

En placering af köket i midten af huset förekommer också ibland i Norge, speciellt i söder samt i omgifningen af vissa städer, t. ex. Trondhjem.¹ En annan företeelse måste här omnämnas, nämligen i bagarstugorna, som ofta ha stuguform. I nordöstra Jämtland och sporadiskt i Dalarna är bakugnen ibland placerad i koven, således en typ som påminner om den sydsvenska. Detta är emellertid där hufvudsakligen begränsadt till bagarstugorna och geografiskt isoleradt. Jämför för öfrigt om fåbodstugor i norra Helsingland i det följande.

Skillnaden, som uppkommit genom köksplaceringen, är ju en söderifrån uppträngande och relativt ung företeelse, men olikheten mellan det norra och södra området i Sverige äger paralleller i etnografiska och språkliga företeelser (äfven beträffande husen i öfrigt, t. ex. förekomsten af stolpbodar), som berättiga oss att räkna med två hufvudzoner i Sverige, med vaga gränser, som än falla i södra Svealand, än i norra Götaland. Härmed samstämmer gränsprovinsernas neutrala karaktär ifråga om allmogekonst och etnografiska förhållanden i allmänhet. Den norra typen företer ett äldre tillstånd: köket (d. v. s. vinterköket) ligger i hvardagsstugan. Jämnsides därmed finnas emellertid de utanför stugan belägna bagar- och bryggstugorna (ofta förenade i ett hus), ej sällan dessutom särskildt sommarkök. Äfven i detta afseende visar sig det nordliga området mera ha bevarat en primitiv karaktär än det sydliga, ehuru å ena sidan bakugnen söderut ofta också kan ha stannat utanför stugan och å den andra i vissa mera utvecklade slättbygder norrut bakugnen kan ha indragits i stugan. Här är det således mera en gradskillnad. Förutom bevarandet af det äldre tillståndet i fråga om köket kan man

¹ Jmf. Eilert Sundt: Om Huslivet i Norge, sid. 30 och s. förf.: Om Bygningsskikken paa Landet i Norge, sid. 165, 290 etc.

i mera aflägsna trakter inom det nordligare området påträffa hus, som äga en ålderdomligare och primitivare karaktär än i landet för öfrigt. Detta gäller framförallt fåbodarna, där anläggningarnas art och lefnadsförhållandena bidragit att konservera åtskilligt, som i den egentliga bygden öfvergifvits. Ett tydligt tecken på ålderdomlighet ligger bl. a. däri, att boningshusen i stor utsträckning här bevarat grundtypen. Knappast finnes emellertid något svenskt område, som bättre än fåbodarna i Jämtland, Härjedalen och Dalarna bibehållit det gamla. I de s. k. långfåbodarna i Älfdalen erhålla vi en utgångspunkt, emedan förhållandena där i mycket äro de mest primitiva inom området. Det kan i förbigående anmärkas, att Älfdalen äfven i en del andra afseenden måste tillskrifvas rangen att intill de senaste årtiondena ha varit Sveriges ålderdomligaste socken. Språket bär en synnerligen konservativ prägel, och exempelvis kan anföras att nasalvokalerna, som för öfrigt bortlades i största delen af Norden åtminstone på 1200-talet, här ännu i stor utsträckning kunna iakttagas. På liknande sätt förhåller det sig med runskriften, som ända in på 1800-talets senare hälft lefvat kvar och användts i dessa trakter.

II.

Innan vi behandla fåbodarna i dessa trakter blir det nödvändigt att dröja vid en annan sida af kökets historia än placeringen, nämligen dess utveckling och användning. En utförligare behandling af detta ämne skall jag söka ge i annat sammanhang. I långfåbodarna kallas kok- och sofhusen *eldhus*. Detta namn finnes äfven annorstädes, ex. i Norge och i fornvästnordiskan. Det innebär inget annat än ett framhållande af att detta hus har eldstad i motsättning mot de ouppvärmbara. Senare särskiljer termen hus med öppen härd från stugor med ugn eller hörnspis. Vanligen anser man, att blott ett hus ursprungligen hade eldstad, hvaraf termen *eldhus*. Detta kan endast delvis vara riktigt, d. v. s. mindre gälla Norden, åtminstone större delen af Skandinavien, än mera sydliga trakter. Den stora klimatskillnaden mellan vinter och sommar i Skandinavien synes mycket tidigt, möjligen redan under stenåldern, ha åstad-

kommit, att äfven den fasta befolkningen bodde på olika sätt vinter och sommar. Näringsförhållandena nödvändiggjorde ju tidigt att man för boskapens, jordbrukets eller fiskets och jaktens skull växelvis uppehöll sig på olika platser vinter och sommar, men en motsvarande skillnad synes äfven af gammalt ha funnits mellan sommar- och vinterboning hos den helt fasta befolkningen i vårt klimat. Om vintern kröp man ihop så mycket som möjligt i ett rum, som kunde uppeldas och tjäna till kok- och sofhus. Detta har i stor utsträckning bibehållit sig hos allmogen ända till vår tid, till och med så, att när köket, såsom ofvan framhållits, i södra delen af Sverige placerats i den lilla kammaren midt emot förstugan, har man, åtminstone i vissa delar af Småland, under vintern ensamt använt detta rum till sof-, arbets- och kokrum för hela familjen. Den oerhörda hettan i en dylik boning har i vårt klimat haft en särskild lockelse. År 1586 har S. Kiechel, som då reste genom landet, en del intressanta uppgifter härom,¹ stödda på förhållandena i Småland och Blekinge: »Kök, kammare, sofrum samt allt hvad till hushållet hörer, allt inrymmes om vintern i detta rum (stugan) och i stället för spis bruka de bakugnen; i densamma uppgöres eld tre timmar före dagen, så att i detta rum är så varmt, att hustrun, barnen och tjänstefolket, som icke ha utgöra, hela vintern gå i bara linnet.» Äfven Linné och andra författare ha påpekat liknande förhållanden. I själfva verket äro bastubaden och de finska och slaviska folkens sätt att bo i bastur och rökstugor en tillspetsad form af dylika lefnads- och bostadsförhållanden. Svettbaden, som äldst togos i boningshusen vid den öppna härden, utvecklas så småningom till ångbad, för att slutligen försiggå i ugnförsedda rökstugor eller bastur. Hos de nordligare folken förblir detta hus gärna vinterbostad, medan det hos skandinaverna degraderas till uthus, utan att man kan fastställa någon period, då de skulle ha bott i ugnsbastur.

Om sommaren flyttade man, ofta dock ej de gamla, ut ur vinterhuset och sof i uthus, bodar och lador eller i särskilda sommarhus.² Oerhörtdt vanligt och vidt utbreddt på nordliga bredd-

¹ S. Kiechel: En resa genom Sverige år 1586 (Heimdals folkskrifter 44, sid. 29).

² Sommarhus omnämnes 1487 på Gottland, jmf. C. J. Bergman, Gotländska skildringar och minnen, sid. 53.

grader är emellertid också, att man har ett särskildt sommarkök, där man eldar och kokar under den varma årstiden. Detta kan vara blott en härd i det fria eller också ett särskildt hus. Både namnet och bruket finnes belagdt ifrån Norrbotten till sydligaste Sverige, men har ännu i Norrland en genomgripande betydelse. I Norge har det varit i hög grad vanligt i gamla gårdar att vid sidan af särskilda sommar- och vinterstugor ha eldhus, nyttjade till sommarkök.¹ Hos finsk-ugriska folk² och hos letterna³ äro dessa företeelser starkt utpräglade, och så långt tillbaka, som man känner, synas de haft särskilda sommarkök, medan de om vintern bodde i jordhus, rökstugor etc. I Österbotten beskriver Linné år 1732⁴ rökstugor, nyttjade till bostäder. De hade ugnar men »ingen säng, ty de ligga på golfvet, dock om sommaren mest i lider». »Och såsom det skulle vara hazarderligt om sommaren att elda uti dylika hus, hafva de ett apart hus, uti hvilket de koka, hvilket är byggdt med sten som i lapparnes kåtar, fast 3 gånger så högt och 2 gånger så bredt, dock ej täckt, utan som en vedkast uppsatt med halm, klöfde gärdstänger, hvaruti de koka och bränna brännvin» — — —. »Stegerhusen (sannolikt försedda med bakugn) bygga de liksom på några gästgifvargårdar synes med en stock, är högt, men ej särdeles bredt — —. Stegerhus här äro med murade kätlar att koka hästdynga uti till boskapen, item att varma vatten, att slå på renmossa till boskapen. Öfverst uti rökes fläsk och lax — —.» Dessa stegerhus (stekarhus) äro en yngre företeelse. — I Uppland har man trott sig på arkeologiska skäl kunna konstatera särskilda kok- och sofhus (båda med eldstad) på en boplatz från gånggriftstid med runda resvirkeshyddor.⁵ Detta är ju möjligt, men mera lockande är dock att tolka dem som sommar- och vinterkök. Emellertid är detta osäkert, dels emedan vi ej känna dessa människors vistelseorter under olika säsonger, dels emedan andra etnologiska förhållanden kunna spela in, ex. om hushållets medlemmar voro uppdelade på särskildt sätt, om det är enfamiljshus etc. En-

¹ Eilert Sundt: Om Bygnings-Skikken, sid. 48 f.

² Sirelius i Finn.-Ugr. Forsch., IX, sid. 75 etc.

³ A. Bielenstein: Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten, I.

⁴ C. v. Linné: Iter Lapponicum. Ungdomsskrifter, utg. af Ewald Ähring, sid. 175 f.

⁵ Sune Lindqvist i Fornvännen 1916, sid. 171.

ligt flera forskare kan man på litterär väg ej konstatera särskildt kök på germansk botten förrän under frankisk tid. På Island är det först omkring år 1000 de kunna beläggas hos bönderna. Sålunda finnes i den poetiska Eddan direkta uppgifter om gemensamma kok- och sofhus, men ej motsatsen, och i Norge talar ännu Magnus Håkanssons landslag i andra hälften af 1200-talet om dylika kombinerade hus. Enligt den uppfattning vi här sökt häfda måste detta för Skandinaviens vidkommande bero på att vinterköken af gammalt haft en sådan karaktär, medan sommarköken kommit i skymundan i litteraturen. På stormännens gårdar däremot synes i västra Norden kök förekomma som fast institution året om i särskilda hus (soðhus, steikarhus etc.)¹ redan vid 800-talets slut. Först senare uppdyka bagarstugor och bryggghus, särskilda eller förenade. I Sverige ha vi redan i de gamla landskapslagarna belägg på fasta, särskilda kök, stekarhus, men de gamla beläggen röra blott prästgårdar. Företeelsen är i denna form inkommen söderifrån och vann först fotfäste hos de mäktigare och förnämre och spridde sig därefter långsamt bland allmogen. Det frankiska huset med dess utlöpare norrut i det dansk-skånska huset och den södra svenska gruppen med kök i förstukammaren innefattar i viss mån dylikt särskildt kök, men har ofta dessutom särskilda bagar- och bryggstugor, hvarjämte, såsom ofvan framhållits, sommarköksinstitutionen äfven här ofta gör sig tydligt gällande. Detta sker ex. i Småland så, att köket i koven kan öfvergå till att bli både sofrum och kök under vintern eller så att detta kök blott användes om sommaren eller också så att bagarstugan utanför blir sommarkök (så ex. ofta i Blekinge) etc.

På de stora borgarna och herrgårdarna och de gårdar, som direkt följde dem, låg köket ofta i en särskild flygel eller undre våning, hvarjämte särskilda kök kunde finnas för herrskapet (jmf. herrköken i Borgholm, Kalmar etc.) och för tjänarna. Normalt finnas dess-

¹ Hjalmar Falk i »Maal og minne» 1910, och J. Hoops: Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Strassburg 1915—1916, art. Küche; V. Gudmundsson: Privatboligen på Island, s. 100 ff.; Rhamm: Ethnografische Beiträge zur germ.-slaw. Altertumskunde II: 1 flerstädes. Jmf. Axel Nilsson: Äril, spis och ugn, Ymer 1905, sid. 204.

utom särskilda bak- och bryggstugor. Sammansmältning af husen gör sig emellertid äfven här gällande.

Sommarköket kunde bli till fast institution, bli stekarhus eller bagarstuga. Inkommandet af bakugnen och ugnen öfver hufvud är af stor betydelse ej blott för kökets utan äfven bostadens historia i allmänhet. På en del håll i Norden ha vi bevis för att ugnen införts tämligen tidigt i vinterbostaden med normal funktion att uppvärma huset. Det är ett sådant bostadshus med ugn som ordet stuga (äldre stöfa) ursprungligen inneburit, ehuru i vårt land betydelsen urblekts till att vanligen bli: hus med hörnspis. I stugor af denna senare typ flyttades nämligen eldstaden till ett hörn och fick sidomurar mot väggarna, hvilket beror på inflytande söderifrån, liksom rökfång och skorsten, och denna nya boningshustyp fick genom sammanhanget med de kontinentala formerna namnet stuga. I sommarköket, stekarhuset eller i ett speciellt hus, bagarstugan, nyttjades en särskild ugn, bakugnen och, såsom Axel Nilsson framhållit, synes det vara här den kombinerade typen med ugn och grufva uppkommit, hvilken senare inflyttades i stugan.¹ De gamla vinterhusen degraderades till olika ändamål, såsom badstugor (bastur), kök etc. Om ugnen, som tidigt blef oumbärlig i bastun, också fanns där före utdifferentieringen ur vinterhuset är mera ovisst. Det blef i hvarje fall ej af lång varaktighet eller brukadt öfverallt.

I köket eller bagarstugan kunde brygden försiggå, men man har också talrika exempel på särskilda brygghus.

Tillkomsten af nya slag af hus skedde ibland genom nybyggnad af dessa, men synnerligen vanligt har det varit, att man icke förrän det var absolut nödvändigt ref ett hus, utan degraderade det till något annat af sämre slag eller som ej behöfde vara så helskyddande. Sålunda framhåller Eilert Sundt liksom också Sandvig² att eldhus, sommarstuga och vinterstuga kunde stå vid hvarandras sida på en gård såsom äldre och yngre generationer, så att eldhuset ursprungligen varit gårdens förnämsta och sommarstugan förr vinter-

¹ Axel Nilsson: Äril, spis och ugn. Ymer 1905, sid. 204.

² Eilert Sundt: Om Bygnings-Skikken, sid. 49 f.; A. Sandvig: De Sandvigske Samlinger. Lillehammer 1907.

stuga. Utvecklingen fortsatte för öfrigt så att man kunde få en särskild ny- eller storstuga för festbruk, då vinterstugan blott blef dagligstuga etc. Vi ha direkta paralleller härtill hos oss. Emellertid bidrager detta att göra bilden af utvecklingsgången mera flytande.

Fig. 13. Eldhus med mjölkstuga. Hedbodarnas fäbod, Älfdalens sn, Dalarna.
(Eldhus till höger, mjölkstuga till vänster.)

III.

Långfäbodarna i Älfdalen, kallade »långbodar» (»launggbuðar»)¹ äro de längre bort från byarna belägna fäbodställen, som nyttjas från midsommar till in i september och dit man icke flyttar såsom till de närmare byarna liggande »hemfäbodarna», utan öfverlåter vården af boskapen, mjölkhushållningen etc. åt kvinnliga vallhjon, hvarvid alla de i fäbodlaget (»bu-læð») deltagande gårdarna uppdelas sig i ett eller några

¹ I flere fall har jag för benämningarna haft nytta af Lars Levanders: *Livet i en älvdalsby före 1870-talet*. Stockholm 1914.

få vall-lag (»gesl-lag») med inom vallaget gemensamma vallhjon. Därför blefvo också en hel del arbeten och hus gemensamma. Det inhägnade området, fäbodvallen (»teckte»), användes till foderäng.

Mellan långfäboden, hemfäboden och byn finnas olikheter ifråga om anläggning etc. samt arten och mångfalden af hus. En karaktärsskillnad ligger först och främst däri, att bonings- och fähusen —

Fig. 14. Fähus. Hedbodarna, Älfdalen, Dalarna.

åtminstone i äldre tider — voro sommarbostäder och följaktligen voro mindre ombonade och inrättade att trotsa vinterkölden än byarnas hus. Hemfäbodarna likna delvis byarna, men vanligen saknas loftbodnar, icke sällan också logar (kornlador). På långfäbodarna saknas båda dessa och vanligen också stolpbodar, ehuru de här och där förekomma, dock förr mera än i senare tider. Likaså saknas en del skjul och småhus för diverse ändamål (ex. kölnor, bastur etc.), som finnas i byarna och delvis i hemfäbodarna. De hus jag konstaterat på långfäbodarna i Älfdalen äro följande:¹

¹ Flertalet af de viktigaste långfäbodarna i Älfdalen ha af mig undersökts för Nordiska Museet 1915 och 1916. Förut ha N. E. Hammarstedt och D. Ljungdahl undersökt en del fäbodarna inom området, jmf. den förstnämnde: »Svenska Folket», i Ljus' »Sveriges Rike» och i »Uppland. Skildring af land och folk», II.

Fig. 15. Lada. Asploks fäbod, Älfdalen, Dalarna.

Fig. 16. Färhus. Asploks fäbod, Älfdalen, Dalarna.

1. *Eldhus* (»jällda» eller stundom »störus»); fig. 13. Dylika finnas till ett smärre antal på hvar fäbodvall och flera gårdar, vanligen ett vallag, ha ett ihop. Eldhuset är kok-, sof- och arbetsstuga.

2. *Mjölkstuga* (»mjäkstugu») finnes vanligen sammanparad med eldhuset och till samma antal, jmf. fig. 13. Däri förvaras mjölk, smör, ost, matvaror etc.

3. *Fähus* (»fjås») för kor och kalvvar, fig. 14. Vanligen har

Fig. 17. Stolpbod. Tennbodarna, Älfdalen, Dalarna.

hvarje gård sitt särskilda, men ibland är det två delägare. Fähusen äro för planläggningen af fäbodvallen det centrala.

4. *Lada* (»laðu») för hö, normalt en för hvarje gård, men exempel finnas dock på två delägare,¹ fig. 15.

5. *Fårhus* (»smälå-fjås»), ej alltid förekommande och vanligen flera gårdar om ett. De likna fähusen och i dem hållas får och getter. Fig. 16.

¹ Ladorna låsas vanligen. Detta sker annars endast i stolpbodar och ibland i mjölkstugor.

6. *Stolpbod* (»baur», »ståpbaur»), fig. 17, ej vanlig, men användes till förvaring af skålar, fisknät, kläder, tunnbröd etc.

7. *Stall* (»stål»). Jmf. fig. 1. Några stall finnas ej alltid, och i flera fall synas de ha uppförts i senare tid, men en del äro gamla. De kunna tillhöra en eller flera gårdar.

8. *Nyare boningshus* (ibland kallade »akustugur», gäststugor etc.). Dylika stugor af tämligen ungt datum med hörnspis och ingång på gaveln, fig. 18, eller på långsidan direkt in i stugan ha numera i många fall efterträdt eldhusen som sofrum och matkök. De synas först ha uppförts till bostäder under vintervistelse på fåbodarna vid skogsarbete, vedkörslor, hämtning af hö etc., men omtalas redan på 1700-talet af Hülphers som »gäststugor». Nyttjas i stor utsträckning af skogsarbetare, som här låna husrum, men tjänstgöra här och där som sofstugor, då eldhusen blott fungera som kokhus.

9. *Källhus* (»mejeri» etc.). Det är små bodar, som uppbyggts öfver en bäck, en källa etc. och äro försedda med en bassäng, hvare mjölk och gräddkärn nedsättas för att kylas. De äro af tämligen ungt ursprung och tillhöra flera gårdar, stundom hela fåbodlaget.

Från 1700-talet föreligga en del uppgifter om dessa trakter, som äro af intresse i detta sammanhang. Om Älfdalens fåbodlar meddelar Linné vid sin resa 1734 inga närmare uppgifter, men om gårdarna i Särna säger han:¹ »Vid alla gårdar brukas ett slags hus, *eldhus* kallade, utan spis. Midt på golfvet är 1 famns lång och 1½ famns bred, 1 alns hög gråstensmur, på hvilken eldas. Två bjelkar stå längs åt huset, på hvilka en tvärkäpp lägges, hvarpå hänger en

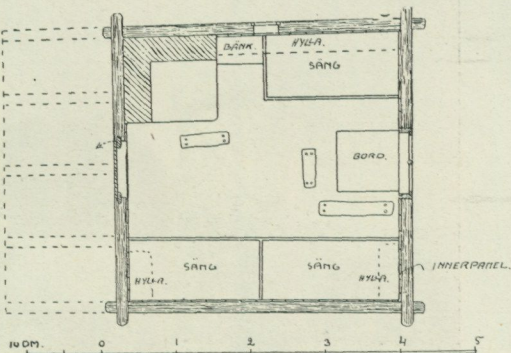

Fig. 18. Stuga. Flöj, Älfdalen, Dalarna.

¹ Carl von Linnés Ungdomsskrifter, samlade af Ewald Ährling, 2 serien sid. 280.

länk, som grytan hänges på, då rökas skall. Rundt omkring äro bänkar att ligga uti. Här eldas hela natten, då röken slår omkring huset, emedan föga någon öppning är på brädtaket, att myggen ej skall incommodera dem för starkt. Sådana ha de ock vid alla fäboddar. — — — Vid fäbodarna eldades på ett ställe hela nättren, vid hvilket boskapen stodo och fördrefvo myggen.» Om fäbodstugorna i Idre säger han:¹ »Fäbodstugor hafva ingen kroppås, på alla väggar

Fig. 19. Eldstad. Dåråbergs hemfäbod, Älfdalen, Dalarna.

äro midt på ett hål, genom hvilket man kan sätta ut begge knyt-näfvarne, hvilka hål äro ventiler, att röken må gå upp mer eller mindre. Öppningen för röken på taket är ock fenster.»

Om långfäbodarna i Älfdalen säger Abraham Hülphers år 1757:² »Byggnaden wid desse gårdar består af et så kalladt jeldhaus, deruti folket, under den tid de wistas här i marken, ständigt tillreda Ost och koka sitt Miss-smör, hwaraf det med skäl må kallas Miss-smörs-hytta. Här brukas hwarken Spis eller Skor-

¹ a. a. sid. 292.

² Abr. Abrahamsson Hülphers Dagbok Öfwer en Resa Igenom Stora Kopparbergs Höfdingedöme År 1757. Västerås 1763. Sid. 216.

sten, utan läggas några stenar till Eldstad på marken, som tjenar till gålf, der uppå sätta de sina Kittlar, hwilka häftas på krok, fästade i stänger. På taket, som är glest, gjöres mer och mindre öppning alt efter som wäderleken är, hwarigenom röken utsläppes. På sidorne omkring detta herrberge äro lafwar, der Folket hafwa sina sängar. De måste äga tillika en Bod (Baure kallad) der de förwara sin mat, mjölk, smör etc. På några få ställen finnes en särskilt Gäst Kammare: uti en sådan förblefwo wi nu öfwer natten».

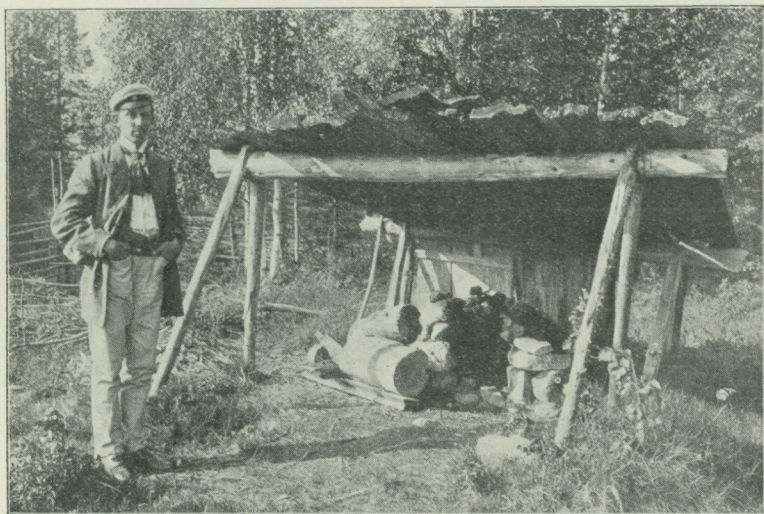

Fig. 20. Eldstad. Därråbergs hemfäbod, Älfaldalen, Dalarna.

Enligt H. hette alltså mjölkstugan baur, medan detta namn i våra dagar helt tillhör stolpboden. Möjligen beror det på förväxling.

Bland husen äro gifvetvis *eldhusen* af största intresset. De äro vanligen både kok- och sofhus, och i Dalarnas fäboddar saknas ofta ett särskildt hus för ystning och vattenkokning, sådant som exempelvis kokskålen i Jämtlands-fäboden på Skansen.¹ Emellertid finnes på visst sätt äfven här en motsvarighet till särskildt kokhus. Det är de härdar i det fria, som i en del långfäboddar (exempelvis Kolmarks) finnas i närheten af eldhusen och bestå af en liten grop

¹ Det bör anmärkas, att i Jämtland brukas särskildt kokhus egentligen i sommarfäbodarna, medan man i höstbodarna gärna kokar i stugan.

och en krets af stenar däromkring, upplagda som en låg mur utom på framsidan. Härpå sättes kitteln. Jag har äfven påträffat detta i hemfäbodas, stundom med tak och bakvägg (jmf. fig. 19 med enkla stolpstöd och fig. 20 med bockar).

I öfre Dalarnas långfäbodas för öfrigt finnes ofta en eldstad framför eldhuset eller stugan, hvilken stundom är öfverbyggd med tak, och i Svartbergs fäbodas i Älfdalen har åtminstone förekommit en dylik försedd med väggar. Den kallades då »skåln».¹ Det är

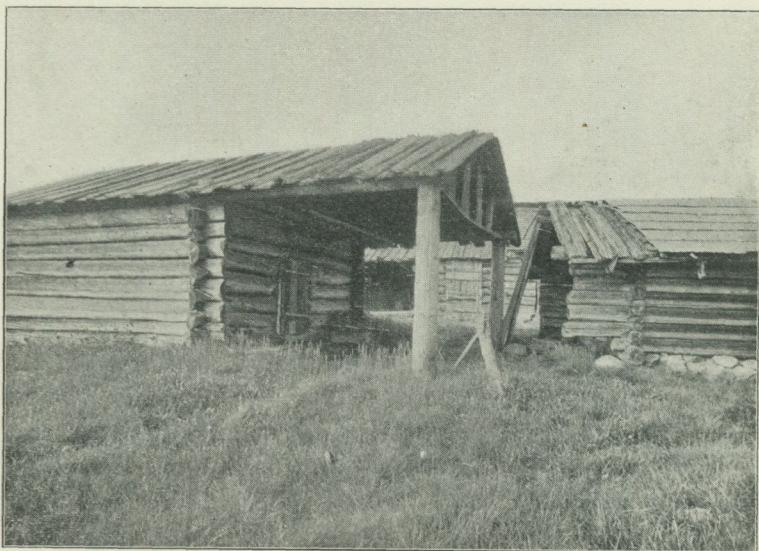

Fig. 21. Eldhus. Hedbodarna, Älfdalen, Dalarna.

här af intresse att jämföra, hvad Hülphers i sin Dagbok meddelar om finnarna i Säfsnäs i Floda sn: De bodde i rökstugor och »utan för dören, som då är på gafwelen, hafwa några et kokhus (efter dal-språket stärs). Omkring eldstaden är uprätt wärke, som lutar ihop ofwantill, med en liten öpning för röken. De mästa bruka dock till kokning en liten stuga med spis, hwaruti främmande af condition blifwa herbergerade.» — — De nära paralleller till dessa skålar,

¹Johannes Boëthius: I öfre Dalarnas fäbodas. Svenska Turistföreningens Årsskrift 1905, sid. 191.

som finnas i andra landskap, ex. i Jämtland och Helsingland etc., skola senare närmare beröras. Likartade i typen, men skilda här-

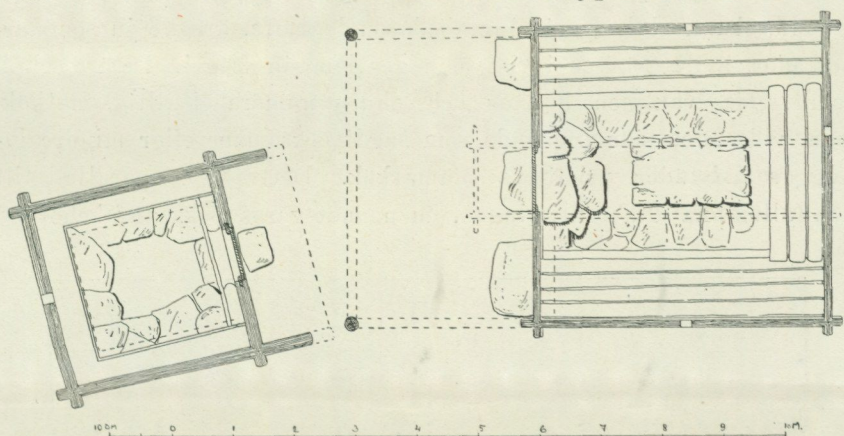

Fig. 22. Eldhuset fig. 21 jämte mjölkstuga.

ifrån äro de eldstäder, som i fäbodarna likaväl som på olika håll i Sverige anläggas vid källor, bäckar o. d. och äro primitiva motsvarigheter till bykstugor. De förut nämnda härdarna användas mest för kokning af varmt vatten, till diskning af kärl etc.,

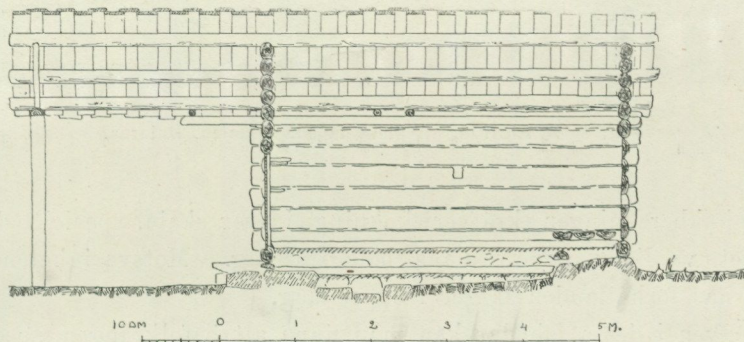

Fig. 23. Längdsnitt af samma eldhus som fig. 21, 22.

men mycket litet till ystning i motsats mot i flera norrländska landskap. Äfven i byarna i Dalarna påträffar man ej sällan dylika härdar ute på gården, använda speciellt för att värma vatten, som slås på foder åt boskapen. Emellertid har man också i byarna i

Dalarna och Norrland ofta eldstad i fähusen, som kan nyttjas till samma ändamål, men också som kök eller brygg- och bagarstuga.

Hvad nu eldhusen i långfäbodarna beträffa, äro de ju sommarbostäder, hvilket äfven i viss mån ger dem sin prägel. De äro också, som sagdt, vanligen kokhus och, ehuru numera ej alltid, matkök, men vid deras sida uppträda som sagdt också mer eller mindre inbyggda eldstäder, primitiva sommarkök. Detta är en parallell till den allmänna differentieringen, men motsvaras också af behovet,

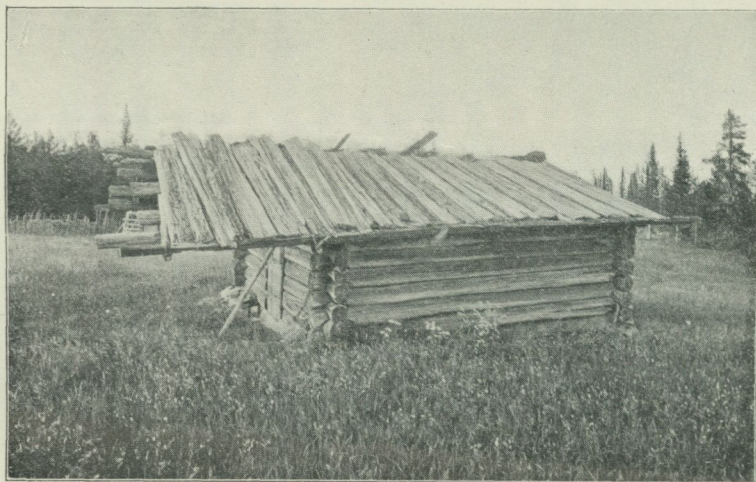

Fig. 24. Eldhus. Asploks fäbod, Älfdalen, Dalarna.

ty mjölkberedningen kräfver kokning i stor skala, speciellt då ju arbetet vanligen är ett slags bolagsföretag. Motsvarigheten till finnarnas förhållanden ligger i öppen dag.

Äfven i dessa fäbodar kan man finna att befolkningen, speciellt de som komma på besök från bygden, sofva ute i lador, stall etc., där bäddar eller sängar kunna påträffas.

De ofvan omtalade nyare husen, jmf. fig. 18, på långfäbodarna äro också af intresse i detta sammanhang. Delvis äro de, som sagdt, mera vintermässiga bostäder. Redan Hülphers omnämner dem under namn af gästkamrar (jmf. ofvan sid. 171). Denna benämning liksom

husen i sig själfva erinra om, hvad samme förf. säger om finnarnas bostäder i Säfsnäs i Floda (jmf. sid. 172). »De mästa bruka dock (jämte rökstugor och kokhus) till kokning en liten stuga med spis, hwaruti främmande af condition blifva herbergerade.» Likväl gäller det här icke speciella sommarvisten. Parallellen till stugans upp-trädande i äldre tider är tydlig. I dylika hus bo numera oftast vallhjonerna i långfäbodarna och laga där delvis sin mat, och eldhuset är då endast kokhus, vare sig med eller utan speciell härd utanför.

Fig. 25. Eldhus med mjölkstuga. Tennbodarna, Älfdalen, Dalarna.

Eldhusen äro knuttimrade envåningshus med ingång midt på ena gafveln.¹ De ha sadeltak, och detta skjuter så godt som alltid fram ett stycke öfver gafveln, stundom mer än en tredjedel af hela takets längd. Endast i två fall har jag iakttagit förhall med stolpar, som stödja förtaket. Ett sådant eldhus från Hedbodarna visar fig. 21—23. Här förenas stolparna af en tvärbjälke tvärs öfver gafveln och på denna stödja dockor, som uppbära takåsarna. Typologiskt

¹ En enda gång påträffades ett eldhus med ingång på långsidan, nämligen i Flöj. Planen var nästan kvadratisk och utseendet i det inre som vanligt annars. Den enda olikheten var således takets riktning. Ett årtal på huset påträffades, nämligen 1778.

sedt är detta utveckladt af åsstöd, som stå på marken. Emellertid känner jag inget annat dylikt fall bland Älfdalens eldhus, men konstruktionen är icke ovanlig annorstädes, ex. i svenska bastusvalar. Grundplanen är, om man fränser förhallen, kvadratisk. Så är också ofta fallet i andra eldhus (jmf. fig. 41 och 44), men vanligast är dock en något rektangulär form, där längden endast föga öfverstiger bredden (fig. 29 och 40).

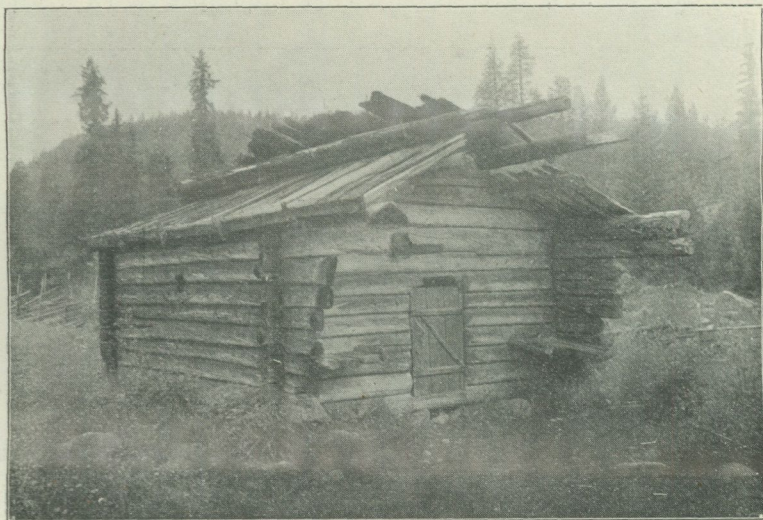

Fig. 26. Eldhus. Yttre Navardalen, Älfdalen, Dalarna.

I en del eldhus, speciellt yngre, finnes blott ett mer eller mindre utskjutande förtak, fig. 24, men mycket vanlig är dock en svale (»swali») vid dörrgafveln med framskjutande långväggar. I dessa sluta någon gång de understa och öfversta stockarna lika långt ut, fig. 25, men oftare försvinna dessa väggar nedåt, så att syllen och de nedersta stockhvarfven blott skjuta fram obetydligt, fig. 26, 27. Icke sällan är det endast den ena långsidans vägg, som skjuter fram ett långt stycke, medan den motsatta väggen i svalen saknas, fig. 29, eller är rundadt aftagen, fig. 32. Denna anordning är tillkommen, emedan eldhus och mjölkstuga vanligen dragits ihop med svale mot svale, ofta så nära, att ett mer eller mindre slutet förрум uppkommer, som då har sin

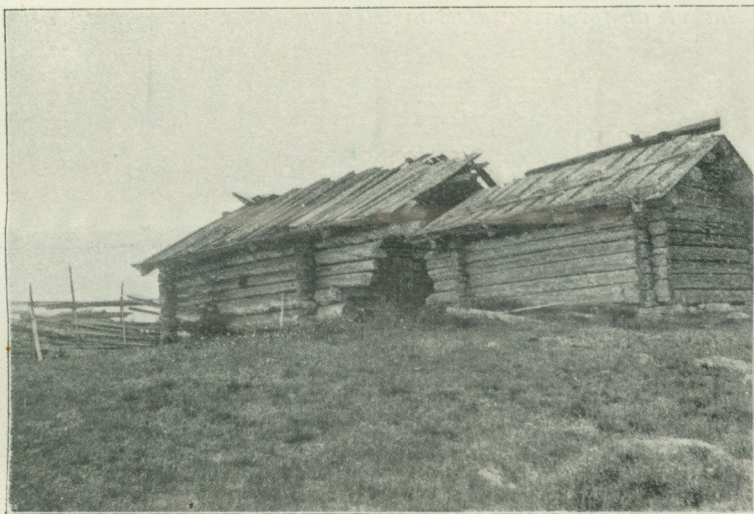

Fig. 27. Eldhus med mjölkstuga. Hedbodarna, Älfdalen, Dalarna.
Eldhuset till vänster.

Fig. 28. Interiör af eldhuset fig. 27.

ingång på den långsida, där svalväggen är aftagen eller kortare. Här ha vi de första ansatserna till ingångens förläggning till husets

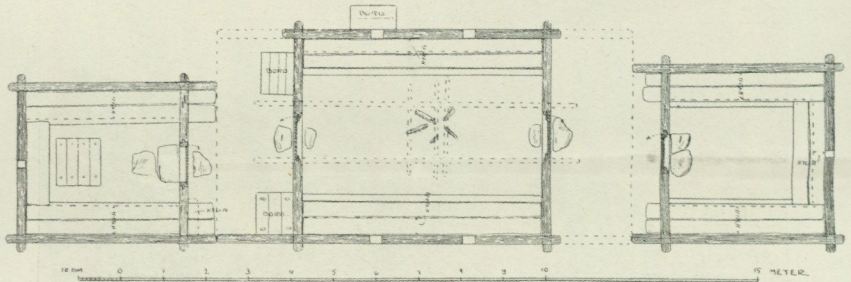

Fig. 29. Eldhus med mjölkstugor. Kolmark, Älfdalen, Dalarna.

långsida. Förrummet är någon gång inbyggt med plankor, ja en gång ledde en gles dörr in till svalen. Svalen kan, såsom ex. i Ärter-

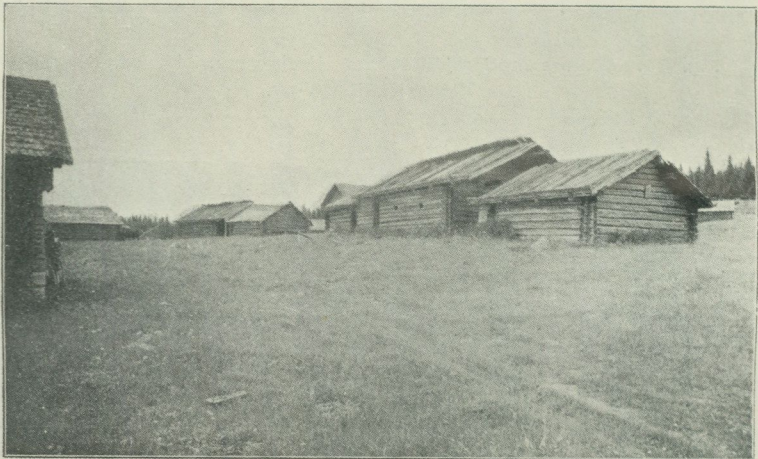

Fig. 30. Exteriör af fig. 29.

åsen i Ore, vara helt inbyggt med dörrar åt båda långsidorna.¹ I de äldre eldhusen äro väggstockarna ofta afbilade på insidan, ofta så mycket, att man kan tala om klufna stockar fig. 28, 33. Syllen och väggbandet, ibland också angränsande stockhvarf, äro orörda, ja detta gäller ej sällan också röstklabbarna, i motsats till hvad som

¹ Boëthius: a. st. sid. 183.

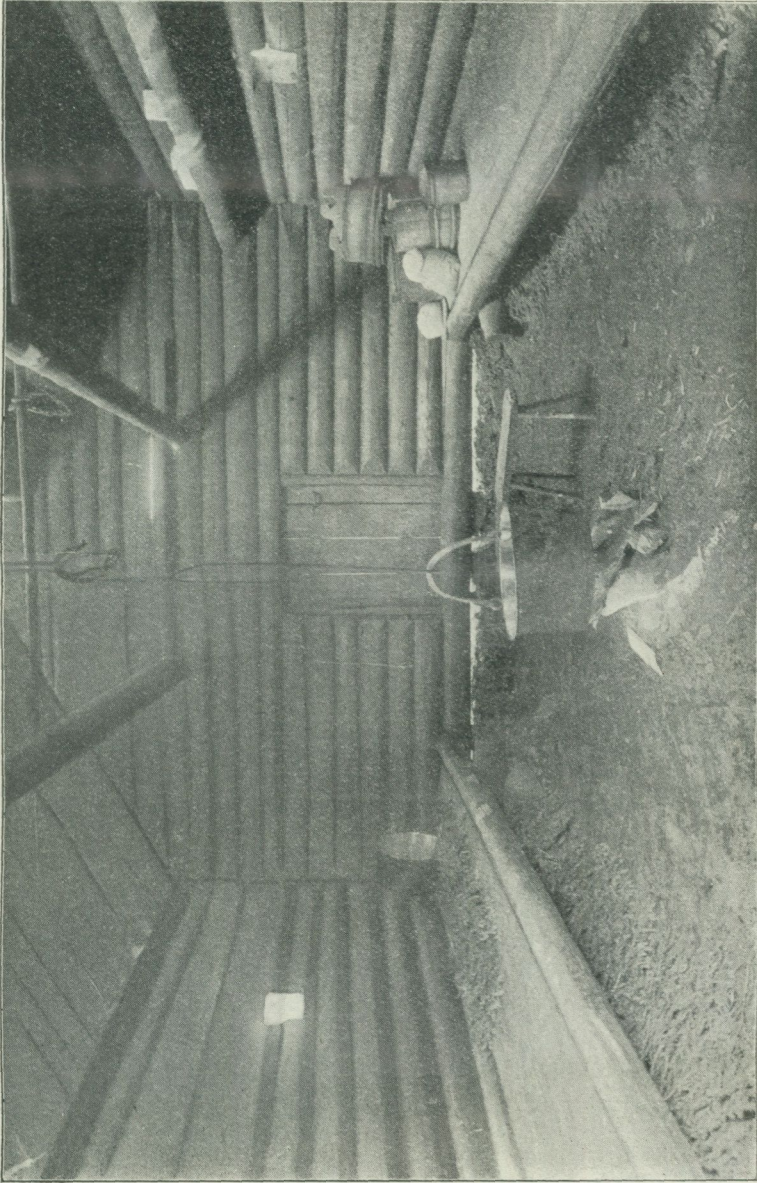

Fig. 31. Interiör af eidhuset fig. 29, 30.

brukar vara vanligt i bodar, lador etc. Dylikt klyfvirke förekommer också i gamla lador etc., jmf. fig. 13, men är mera ovanligt i andra

Fig. 32. Eldhus med mjölkstuga. Skarptäkt, Älfdalen, Dalarna.

hus.¹ Företeelsen är gammal och har vid utsträckning. Hos syrjänerna i Ryssland byggas hyddorna af dylika klufna stockar, och

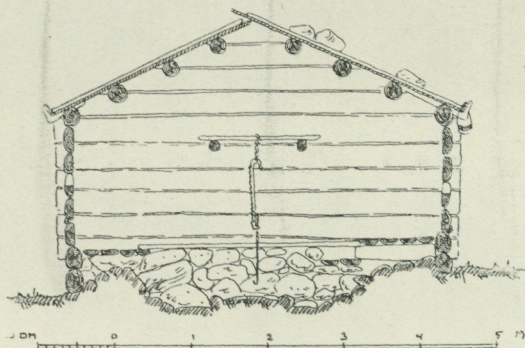

Fig. 33. Tvärsnitt af eldhuset fig. 13.

bruket förklaras där vara beroende på behovet att spara skog.² Detta kan icke vara det egentliga skälet i Dalarna, utan om grunden är denna,

¹Jmf. Linné: *Iter Dalecarlicum* 1734, a. uppl., sid. 259: »Här och der vid byarna (i Orsa) stodo små uthus, bygde af $\frac{3}{4}$ bredt timber i diameter, af hvilket hvar stock var klufven och dess flata sida vändes inåt.»

²Sirelius: a. a. i *Finnisch-Ugr. Forsch.*, VII, sid. 125.

så är det en kopia af en i andra trakter tillkommen företeelse. Äfven knutarna äro ofta klufna, hvarigenom framgår, att timret ej normalt afbilades efter uppläggandet. Lättheten att transportera det klufna virket samt fördelarna af detsamma vid uppbyggandet, vinsten af utrymme etc. kunna ha medverkat.¹ Klufna stockar på detta sätt äro också ganska vanliga i liknande hus i Norrland.

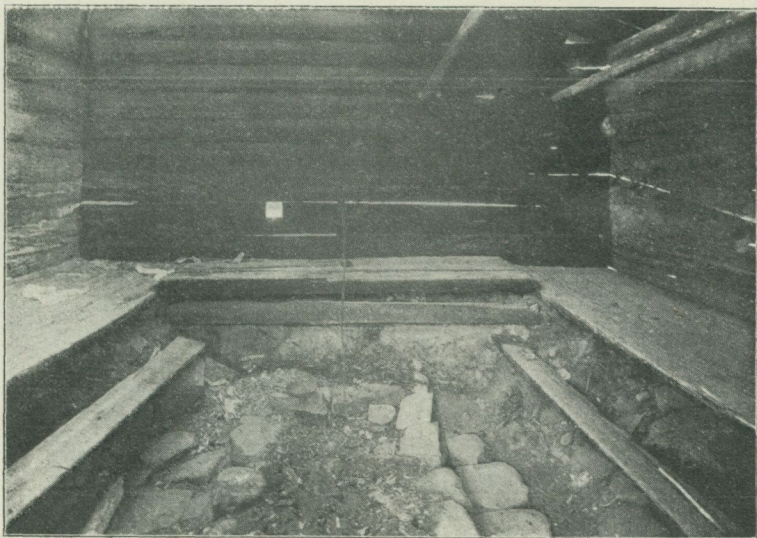

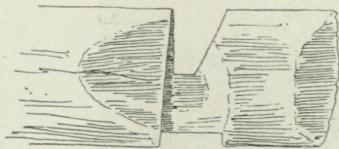
Fig. 34. Interiör af eldhuset fig. 21, 22.

Knutarna på eldhusen äro enkla, men något växlande på grund af skillnaden i ålder och timrets öfriga behandling. Primitivare knuttyper finnas med vag eller ingen urtagning på undersidan och mer eller mindre rundad fyrkantig skåra på öfversidan. I en lada i Asplok, som tydligen ursprungligen varit ett eldhus, ägde knuten det utseende fig. 35 visar. (På utsidan är stocken kraftigt urtäljd vid knutskåran på grund af att, när huset gjordes till lada, flyttades dörren till gafvelns sida, hvarvid knuten här bortföll och en stödjekäpp insattes på utsidan såsom på ladorna är vanligt.) Denna typ tillhör de af klyftimmer uppförda husen och finnes äfven i

¹ Timmer, klufvet på detta sätt, lär spricka mindre än oklufvet.

Norrland. Stockarna äro jämna på insidan ända in i hörnen och på utsidan föga tillyxade. I de yngre husen med oklufvet virke förekommer däremot afbilning på både in- och utsidan. I eldhusen äro stockändarna icke 6-kantiga såsom annars ofta är fallet i Dalarna.

Stockarna läggas med smalända öfver tjockända och i springorna stoppas sällan någon mossa. De äldre eldhusen äro tämligen glesa.

FRÅN SIDAN.

UPPIFRÅN.

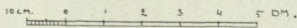

Fig. 35. Stockände med hak, från f. d. eldhus, Asplok, Älfdalen, Dalarna.

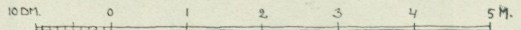
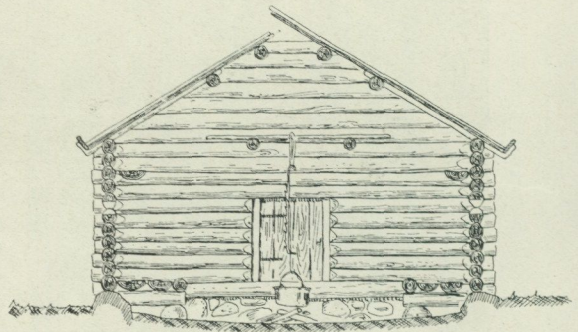

Fig. 36. Eldhus. Tvärsnitt. Samma som fig. 28—30.

Taket uppbäres af åsar och består af ett par lager takved af klyfvirke eller, senare, bräder. Nästan alltid saknas kroppås¹ (jmf. nedan). De båda takfallen mötas i den allmännaste typen upptill utan att gå helt ihop, fig. 36. Från ena sidan skjuter veden dock ett godt stycke öfver den andra och denna snedkam skyddar i någon mån springan i midten, hvarigenom röken kan tränga ut. Ofta äro äfven röstespetsarna öppna för röken. I en del eldhus kan det öfre vedlagret på det ej öfverskjutande takfallet skjutas upp, så att midtspringan kan slutas, något som redan Hülphers uppmärksammade (jmf. ofvan). På ett eldhus afbröts det ena takfallets snedkam af

¹ Jmf. Linné, ofvan sid. 26.

Fig. 37. Eldhus. Skarptäkt, Älfdalen, Dalarna.

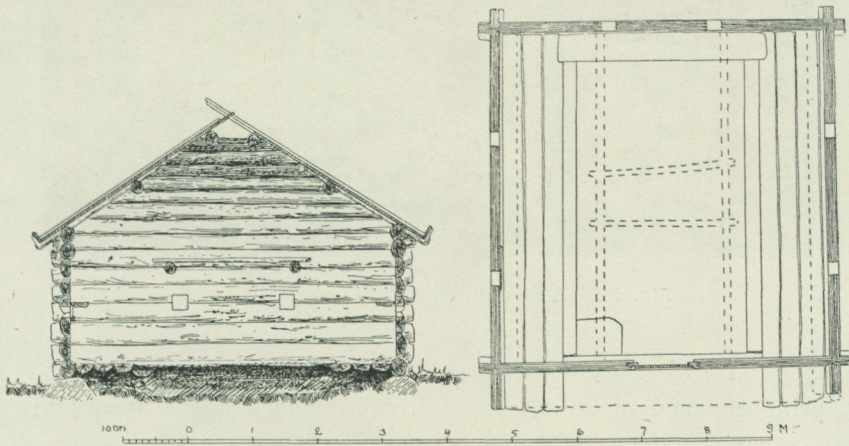

Fig. 38. Tvärsnitt och plan af eldhuset fig 37.

ett par öfverskjutande bräder från det andra, fig. 37 och 38. Någon gång finns en fyrkantig öppning upptill i ena takfallet midt öfver härden. Den kallas »ljorn»¹ och är någon gång täckt med en

¹ Att döma af de eldhus jag sett är detta yngre än med öppen springa. Denna har väl också burit namnet.

öfverlagd huf («traiskrauv») på ena takfallet, gjord af snedställda, klufna stockar, fig. 39.

På två eldhus, det ena i Tåten, det andra i Yttre Navardalen, fig. 26 och 40, räckte de båda takfallen ej på långt när upp till husets mittlinje. Den breda längsgående öppningen täcktes då istället af en takhuf af kortare takved, hvilande på en högre belägen ås på hvardera sidan samt kroppåsen, som finnes i dylika fall. Nedtill kvarhålles veden af ett på kant stående bräde («tettja», d. v. s. »täckja»),

Fig. 39. Två eldhus, Flöj, Älfdalen, Dalarna.

som hvilat i själfvuxna, i åsarna infällda träkrokär («tettj-krokär»). I springorna mellan huf och takfall samt i de öppna röstespetsarna kan röken tränga ut. Äfven i dessa fall finnes snedkam öfverst. »Tettja» och »tettjkrokär» finnas också normalt annars i eldhusen vid taksägget. Krokarna äro infällda i stockband och takåsar. Ytterst sällan äro stenar lagda på taket. I senare tid ha brädtak på förvandring stundom ersatt takvedstaken. I de fall, då kroppås förekommer, finnas 2 åsar utom denna på hvar sida. Annars äro åsarna 2 eller 3 par, ibland en emellan hvarje klabb. På sätt och vis kan

man säga, att de båda öfversta åsarna tillsammans äro en dubbel kroppås, detta åtminstone då de ligga på den öfversta röstklabben. Ej sällan finnes dock en röstklabb ofvanpå dem också.

De båda takfallen utan ryggås likna en del taktyper hos finska folk, som enligt Sirelius uppstått genom sammanparning af tvenne skyddstak, liknande dem i våra slogbodar.¹ Emellertid kan kroppåsen i de nu berörda eldhusen ha bortfallit af praktiska skäl. Sambandet mellan dessas tak och de primitiva, ensidiga eller tvåsidiga skyddstaken skall belysas i ett annat sammanhang.

Dörrarna till eldhusen äro enkla med tvärsålar på utsidan. Åtminstone numera leda de på järnhakar. Endast i ett fall har jag påträffat ett eldhus, som hade ingång på båda gaffarna, fig. 29. Det var i Kolmarks fäbod och där saknades således fondväggens lave. En mjölkbod låg vid hvardera gafveln. Denna typ är sålunda en sen motsvarighet till den västnordiska hallen.

Belysningen i eldhuset är svag. Genom hålen eller springan i taket tränger ej mycket ljus. Emellertid förstärkes det något genom på fondgafveln och långväggarna² upptagna små fyrkantiga gluggar eller »vindögon» (»vinndågu» eller »glyrnur») jmf. fig. 38 och 40. Någon gång är en större öppning gjord i fondgafvelns röste, fig. 41. Ibland äro vindögonen försedda med skjutluckor på insidan (jmf. fig. 42, där dock luckan fallit bort). De kunna annars stoppas igen. Dessa gluggar äro egentligen tillkomna för att få drag och mera utlopp för röken. De påminna således nära om basturnas gluggar, liksom de små draghål, som ibland finnas i gamla svenska och norska stugor. År 1734 beskriver Linné³ en stuga i Malung, med hörnspis. På fondgafveln var ett litet fönster. Han tillägger: »I fordna tider hafva de brukat fönster på taket, som nu hos de meste kommit ur bruk.» I våra dagar kan man knappast anträffa någon stuga med takfönster i Dalarna. Äfven i eldhus, som kunna ha rökhål i taket, finnas väggluggar. Efter allt att döma ha väggluggarna (hvarur sedan fönster) i norra delen af Sverige (liksom hos finnar

¹ Finnisch-Ugrische Forsch. IX: 84, etc.

² Ibland 2 på hvar.

³ Iter Dalecarlicum a. uppl., sid. 334.

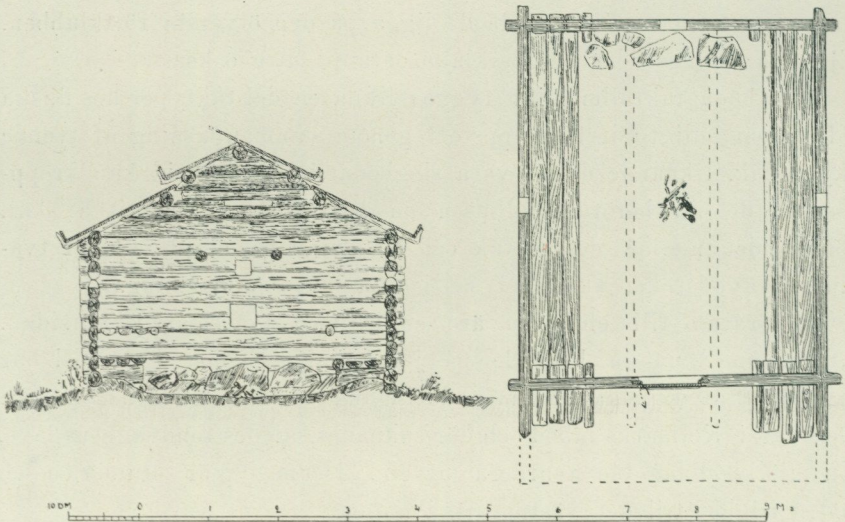

Fig. 40. Eldhus. Tvärsnitt och plan. Yttre Navardalen, Älfdalen, Dalarna.
Samma som fig. 26.

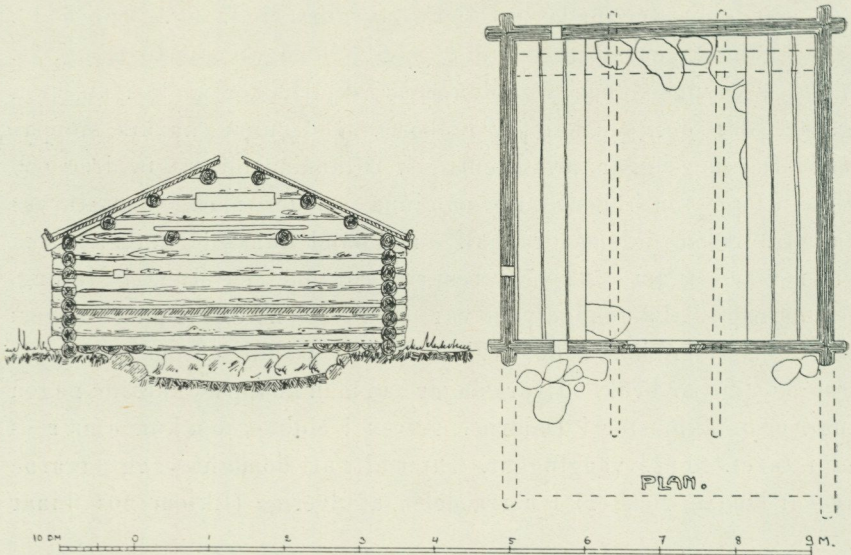

Fig. 41. Eldhus. Tvärsnitt och plan. Asplok. Samma som fig. 24.

och slaver) spelat mycket större roll redan tidigt än söderut. Takfönster ha spelat mindre roll. Af intresse att utreda är i hvad mån detta beror på inflytande från öster. Skjutluckor för fönstren äro icke ovanliga för öfrigt i Dalarnas byar och fäbodas.

När man inträder i ett gammalt eldhus, får man stundom klifva ett par steg ned på en trappa af stenhällar, innan man står på golfvet.

Eldhusets golf ligger nämligen ibland något under den omgifvande jordytan, och detta skulle framträda mer, om icke jorden

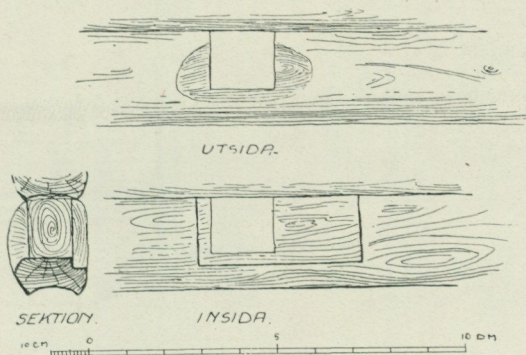

Fig. 42. Vindöga, hvartill hör skjutlucka, i eldhuset fig. 37, 38.

också vanligen något undanschaktats i svalen och gången mellan eldhus och mjölkstuga. (Jmf. fig. 36 och 43.) När eldhuset, såsom ofta sker, lagts i en sluttning, plägar golfvets djup framträda särskildt på ena långsidan. Emellertid är det, speciellt i yngre eldhus, ofta en obetydlig fördjupning, men så godt som alltid ligga syllarna på stenar och en jordvall. Kraftiga inre mullbänkar af jord och sten förekomma, ibland upplagda som murar rundt omkring uteder väggarna. Vallarna och mullbänkarna äro mer eller mindre bildade genom utgräfningen (jmf. fig. 43). Detta är däremot i hög grad fallet i mjölkstugorna, hvarom i det följande. Rundtomkring uteder syllarna lägges gärna granris för att hålla stugan frisk och treflig. Nedgräfningen är visserligen ej vidare djup och är ibland ej större, än hvad som åstadkommes genom grästorfvens borttagande

och nedtrampningen, men ibland, såsom i Hedbodarna, är det dock faktiskt en nedgrävning. Detta är ju icke något ovanligt. Särskildt inom södra området i vårt land förekomma backstugor, som äro långt djupare nedgrädda eller ingrädda i en sluttning. Jmf. stenstugorna i Blekinge,¹ backstugor i Östergötland,² Småland,³ Skåne,⁴ Värmland⁵ etc. Äfven i finnarnas pörten,⁶ i kolarkojor⁷ etc. påträffas samma sak.

Man måste väl anta, att vinterbostäderna mera allmänt varit något nedsänkta, hvarom bänkens och golfvets historia bär vittne.⁸

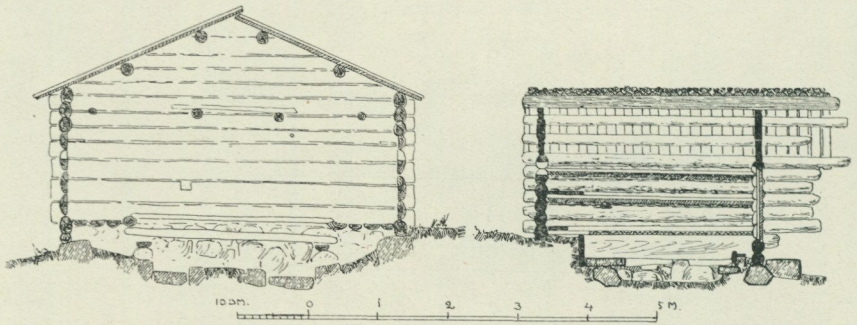

Fig. 43. Eldhus. Tvärsnitt. Mjökstuga. Längdsnitt. Hedbodarna.
Samma som fig. 21, 22.

Arkeologiskt äro ju mera nedsänkta hus belagda, ex. i Danmark och västra Tyskland,⁹ och i viss mån äfven kämpagrafshusen t. ex. på Öland.¹⁰ Enligt såväl Tacitus som efter hvad man vet om fran-

¹ Skansens vägledning.

² Mandelgren: Atlas. Pl. 4, fig. 29.

³ G. O. Hyltén-Cavallius: Wärend och Wirdarne, 2, sid. 163.

⁴ R. Mejborg: Gamle danske Hjem i det 16-de, 17-de og 18-de Aarhundrede, fig. 101.

⁵ David Andersson: Bostadsförhållandena hos allmogen i Vedbo och Nordmarks härader, sid. 19 f.

⁶ Ex. i Värmland, enl. meddel. af int. Nils Keyland.

⁷ Ex. i Floda, Dalarna, enl. meddel. af kand. O. Bannbers.

⁸ Jmf. också Rhamm: Urzeitliche Bauernhaus. I, sid. 507.

⁹ Jmf. Montelius: a. a. i Ant. Tidskr. 21, sid. 3 ff.; Sophus Müller: Vor Oldtid, sid. 413, Sirelius: a. a. i Finn.-Ugr. Forsch. VII, sid. 105 ff.

¹⁰ Jmf. S. Gahn Persson: Beskrifning öfver Öland, sid. 162.

kerna¹ under folkvandringstiden och fornisländarna var det speciellt vinterhusen, använda som kvinnornas arbetsrum, som lågo nere i marken. Ända sedan urtidens grottboningar kan en dylik företeelse lefva som en underström, och endast under speciella förhållanden (fattigdom, materialbrist, som skydd mot vinterkölden etc.) hos olika folk under olika tider vinna allmänare spridning.

Golfvet i eldhusen utgöres af tilltrampad jord men är ibland helt eller delvis belagdt med stenhällar.

I midten af rummet är eldstaden. I en del eldhus, ej blott i Älfdalen utan ock i angränsande socknar, saknas egentlig härданordning, och man eldar direkt på golfvet (jmf. fig. 40). Vanligen består dock härden (»eriln») af en ram af upplagda stenar. Någon gång är denna rund, men i flera fall aflång eller rektangulär (fig. 22 och 44). Botten är ibland något fördjupad, ibland stenlagd. Rummet mellan härden och fondväggen med dess bänk blir då tämligen trångt, och det händer att härden sträcker sig ända dit bort, blott afgränsad från mullbänken med stenraden, fig. 44. Ett typologiskt yngre stadium af härd påträffades i några eldhus, som vanligen sågo yngre ut eller ej längre voro sofhus (ex. i Afiot, Flåj, Asplok etc.). Där var härden uppbyggd till en rektangulär bädd af stenhällar några decimeter högt öfver golfvet. Denna härd kallas »jaldpall». I motsats mot liknande härdar i skogsarbetarkojorna i Dalarna och äfven i stugor i Norrland voro aldrig de eldpallar jag såg i något eldhus försedda med ramverk af stockar.

Längs hvardera långsidan löpa breda väggfasta britsar eller bänkar (»bainkär», i en del angränsande socknar kallade »laver»), gjorda af långsgående² klufna stockar med flatsidan uppåt. Ofta ligger ytterst en rund, oklufven stock, motsvarande de isländska sagornas sängstock. Dessa britsar hvila vid gaffarna på syllen eller nästa stocklaget, någon gång ha de suttit ännu högre upp. Ibland skjuta de ut genom gafvelväggen och bilda hyllbord i svalen. Emellertid förekommer det också, att underlaget utgöres af liggande

¹ Hoernes: Natur- und Urgeschichte der Menschen, II, sid. 54.

² Detta i motsats mot skogsarbetarkojorna, där britsarna bestå af tvärgående klyfvirke.

träkubbar, som hvila på mullbänken. Endast en eller annan gång har jag sett i gamla eldhus, att britsen ej alls eller endast delvis låg på syllstockarna, utan hvilade utan mellanlag på mullbänken. Denna senare är då den verkliga bänken med träbeklädnad. Vanligen finnes likväl ett tomrum under britsen, och det är där man instoppar granriset. De vanliga britsarna motsvara å ena sidan basturnas och finnarnas lavar, men å andra sidan äga de, konstruktivt sedt, nära likhet med golfvet i hölador och stolpbodar, som i gamla exemplar består af långsgående, på syllstockarna hvilande plankor, ofta något utskjutande framför gavelväggen. Finnarna lågo äldst på djurhudar på marken, senare på jordbänkar, som fingo plankbeklädnad och sent blefvo till lavar och träbänkar, och efter allt att döma har det hos oss förlupit just på detta sätt, åtminstone i stort sedt,¹ hvaraf också flera facer på visst sätt återspeglas i eldhusen. Stugornas trägolf har en annan ehuru likartad historia. Britsarna tjäna både som matbord och förvaringshyllor samt sitt- och sofplatser. I en hel del fäbodstugor af yngre typer finnas dessa britsar kvar, men ofta omdanade till verkliga sängar.

I ännu mera utvecklade form möta vi de gamla britsarna i de väggfasta sängarna vid spisväggen i stugor i byarna, ofta då (likom stundom är fallet med britsarna i nyssnämnda fäbodstugor) i två våningar.

Vid fondväggen finnes i eldhusen också normalt en brits, som hvilar på de två andra och i de något nedgräfdade husen har en kraftig mullbänk under sig. Den kallas i Älfdalen stundom »altaret» (»ålltrað»²) och användes visserligen ibland som de andra, men dock mindre till hviloplats än till bord och hylla, där bl. a. renskurrade kittlar ha sin plats. I Särna finnes motsvarighet och kallas där »brisk». Det är af intresse i detta sammanhang att erfara att, när någon präst ibland kom upp till fäbodarna såsom till fiskarna vid Vansjön, mässade han vid »altaret» och låg om natten på detta.³

¹ Bänk betyder urspr. afsats, jordbänk. Talrika belägg finnas från forn-nordisk och yngre tid i Skandinavien. Jmf. för öfrigt Rhamm, *Urzeitl. Bauernhaus I*, sid. 610 f.; Sirelius i *Finnisch.-Ugr. Forsch. XI*, sid. 68 etc.

² Levander: *Livet i en Älvdalsby*, sid. 21.

³ Levander: a. a., sid. 56.

Företeelsen har förmodligen en djupare innebörd. Jag håller det icke för osannolikt, att vi häri ha en vag reminiscens af den helgd, som rummet vid fondväggen och laven eller bordet där haft sedan uråldriga tider. Här, spec. på höger sida, hade husfadern sin sitt- och sofplats och sina vapen, och här har högsätet stått långt fram i tiden. Så var det äfven i det forngrekiska megaron, husfadern hade äfven där sitt speciella hörn i denna del af huset. Där sof Achilleus vid sidan af Briseis och där hade Nestor liksom Menelaus sin äkta säng. (Jmf. Rudolf Henning: *Das Deutsche Haus*, sid. 106). I västra Skandinavien liksom hos angelsachsarna låg högsätet ofta midt på ena långsidan. Det beror på att det i den ena af de två halltyperna, den angelsachsiskt-västnordiska, hade man ingång på hvardera gafveln. I Småland uppges det att männen åto i inre delen af stugan, medan kvinnorna åto vid härden. Fondpartiet liksom härdafdelningen i stugan afgränsades af en kronstång.¹ Redan i de primitivaste kåtor hos lappar, finnar och österns mongoler ha vi motsvarigheter härtill, och särskildt anmärkningsvärd är parallellen med en del finsk-ugriska folks åskådningar i detta afseende, emedan de ha hus, som så nära likna eldhusen (jmf. fig. 45), exempelvis i fråga om laven vid fondgafveln och dess helgd, och där den stundom nyttjas som offeraltare eller på ett eller annat sätt helgas åt husets skyddsandar. Hos tschermisserna till och med afskildes stundom husets fondparti som en särskild kammare, som hölls särskildt helig. Äfven hos dessa folk var här på högra eller vänstra sidan männens rum och husets hedersplats.² Stugans tredelning enligt Helsingelagen är bekant.

Ett stycke nedanför britsarna utefter långsidorna finnas i en del gamla eldhus lägre bänkar, en på hvardera sidan, bestående af en enkel klufven stock med flatsidan uppåt, fig. 34 och 43. Dessa bänkar hvila i en afsats på mullbänkarna vid gaffarna eller på underlag af stenar eller träkubbar. De kunna användas att sitta

¹ C. Linnæi Skånska resa, Stockholm 1751, sid. 35. Hyltén-Cavallius: *Wärend och Wirdarna*, 2, sid. 182. Rogberg: *Historisk beskrifning om Småland*, Carlscrona 1770, sid. 179.

² Sirelius i *Finnisch-Ugrische Forschungen* VII, sid. 89 ff.

på eller till trappsteg. Exempel på samma sak finnes äfven i Norrland och på sätt och vis finnes en motsvarighet i en fotpall i vissa bastur i olika delar af landet. Hos norrman och isländare möta vi likaledes företeelsen i det, ursprungligen af jordbänkar bildade, långslöpande trappsteg, som kallades fótshqr eller fótspallr. Hos vår allmogé finnes äfven en direkt utveckling af dem i den bänk (lissbänk) eller låga soffa (sängpall), som står framför de förut omnämnda sängarna i stugorna i fäbodnar och byar. Besläktad härmed är också fotskammeln framför himmelssängarna i Skåne etc. En parallell företeelse äro för öfrigt sofforna eller bänkarna vid sängarna äfven på kontinenten under medeltiden och renässansen. — Äfven i andra socknar, exempelvis Ore, finnas dylika lägre pallar nedom britsarna i eldhusen.

Högt uppe på långväggarna finnes stundom en från gafvel till gafvel gående hylla, ibland förekommer en eller ett par dylika, fastän kortare, uppe på ena eller båda gafflarna. På dessa förvaras diverse mindre föremål.

Af särskildt intresse äro anordningarna för kittelns upphängning. I alla eldhus gå på ett afstånd af drygt dörrens bredd tvenne åsar (»åser») från gafvel till gafvel ett stycke under taket, vanligen hvilande i skåror eller hål i gafvelstockarna, fig. 31. De ligga ibland ganska löst i hålen och skjuta ofta utanför väggen, stundom till och med uppbärande en hylla i svalen. De äga icke någon sammanhållande funktion för huset utan tjäna som underlag för en eller flera tvärstänger, af hvilka en (stundom flera) ligger midt öfver härden och uppbär kittelkroken (eller krokarna). I ett eldhus (i Hedbodarna) funnos 4 dylika åsar, de två yttre lågo tämligen nära långsidorna på samma höjd som de andra. De understödde tvärstängerna, som gjorts långa, troligen för att man skulle kunna lägga eller hänga upp mera på dem, ty på dessa stänger placerar man också kläder och mat till tork.

De långsgående åsarna äro en vida spridd företeelse såväl inom Skandinavien som österut. De finnas vanligen i eldhusen i de öfre dalasocknarna. I Särna kallas de »sliner», i S. Venjan »ranner». Det senare ordet hör ihop med svenska ränne n. och pl. ränner i

en mängd dialekter = skulle, stängerna, som bilda skullen (speciellt långsgående stänger på tväråsar), hvilket är den ursprungligare betydelsen. Ordet är nära släkt med fnord-rann n. = hus, gotiska razn = hus och rasn = plank, inre tak. På samma sätt är det med slinner pl. eller slinne n. = stängerna som bilda en skulle.¹

Åsarna med tvärstänger omnämnas både af Linné och Hülphers. De finnas också i en del fähus, någon gång så tätt ihop att de beröra hvarandra. I ett dylikt fjäs lågo sedan tvärträn från hvardera åsen till motsvarande långvägg, hvarigenom ett innertak bildades. Det sammanhang, som här berörts mellan de långsgående inneråsarna och taken, är en fråga, som skall belysas vid redogörelsen för andra husgrupper. I hvarje fall ha åsarna i eldhusen till funktion att uppbära kittelstängen. (Denna hvilat däremot i stärriset i fäbodvallen från Mörsils sn i Jämtland, nu på Skansen, på tvenne takåsar, hvilket dock är ovanligt.) Hvad utbredningen af de långsgående åsarna beträffar, finnas de äfven på andra håll i Dalarna och flestades i Norrland, framför allt i Härjedalen och Jämtland (kallade »torkåser»), och hos finnar i Sverige kunna de påträffas, så t. ex. i ett finnpörte i Hvitsands sn, Värmland, afbildadt af Mandelgren.² I Norrlands kustlandskap äro de däremot numera ej så vanliga. I hela det ofvan skisserade nordliga området af vårt land kunna de påträffas ibland, mindre vanligt dock i boningshus (ex. i fäbodsstugor i norra Uppland) än i bodar etc., t. ex. uppländska sjöbodar, där de äro regel och kallas »åsar» samt användas för upphängning och torkning af nät och redskap.³ I Sverige för öfrigt känner jag inga verkliga belägg i boningshus. Däremot har jag sett dem i stugor i byarna i öfre Dalarna och i Norrland. I Älfrosgården på Skansen (från Härjedalen) uppbära de takstöd. De kunna äfven uppträda i hus med innertak. I bastur påträffas de emellertid i Götaland, någon gång också i andra uthus.⁴

¹ På Östlandet i Norge förekommer namnet slinder på motsvarande tvärgående åsar.

² Mandelgren: Atlas. Pl. V, fig. 47.

³ Martin Olsson: Uppländska sjöbodar, Fataburen 1912, h. 4.

⁴ En närstående företeelse äro hängande torkstänger i bonings- och uthus. Där förekomma båda riktningarna.

De finnas också i Norge och äga i hus med härden i mitten samma funktion som hos oss.¹

Gå vi å andra sidan österut, finna vi långt in i Ryssland identiskt samma åsar och kittelupphängning. I kokhyddorna hos wotjaker och tscheremisser² förekomma åsarna, än fästa i gafvelväggarna, fig. 45, än hvilande på tväråsar.

Hos finnar och ester råkas de också, än långsgående, än tvärgående. Enligt Sirelius äro de långsgående i Tavastland och Västfinland, stundom där och för öfrigt i landet vanligen tvärgående.³

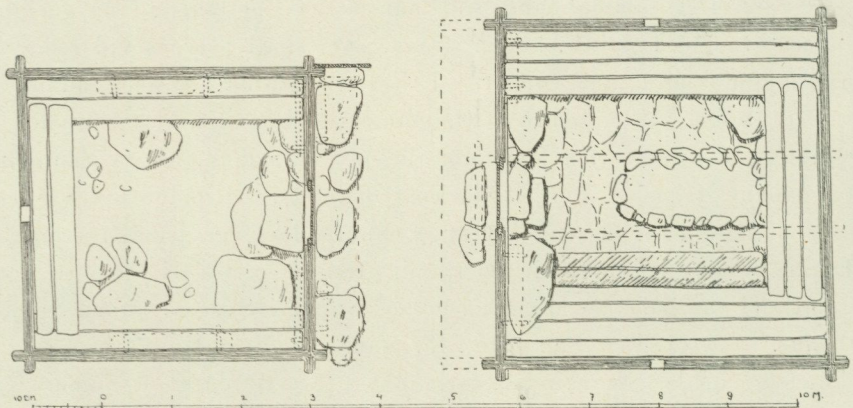

Fig. 44. Mjölkstuga och eldhus. Hedbodarna. Samma som fig. 13.

I rior hos esterna förekomma båda slagen. De flesta anförda exemplen på tvärgående åsar äro emellertid hämtade från rökstugor med hörnugn. Tvärgående bjälkar finnas oftare än långsgående äfven i Skandinavien, men i tydlig anknytning framförallt till sparrtak.⁴ De kunde fungera som bindstockar, men äfven att uppbara takstöd. Flera forskare anse, att tväråsarna äro äldre.⁵ Sirelius förmodar till och med att långsåsarna i Finland äro lån från

¹ Jmf. Nicolaysen: Kunst og Haandverk I, sid. 13, och Sandvig: De Sandvigske Samlinger, sid. 9 etc.

² Sirelius i Finn.-Ugr. Forsch. XI, sid. 58 etc. A. O. Heikel: Die Gebäude der Čeremissen, Mordwinen, Esten und Finnen, Helsingfors 1888, sid. 13.

³ Sirelius: a. a., sid. 58 f.

⁴ Jmf. Nicolaysen: Kunst og Haandverk I, sid. 13.

⁵ Sirelius: a. a.; Nicolaysen: a. a.; Rhamm: Urzeitl. Bauernh. I, sid. 563.

Sverige, hvilket stödes med namnen på dem i Tavastland, nämligen piitta (< svenska bite) och vasa (< svenska vase) samt utbredningen.

Åldersfrågan torde kanske kunna ses så, att tväråsarna redan i resvirkeshusen och deras utvecklingsformer ägt konstruktiv betydelse, medan längsåsarna mera direkt höra ihop med knuttimrade hus, bevarade speciellt i hus med härden midt på golvet

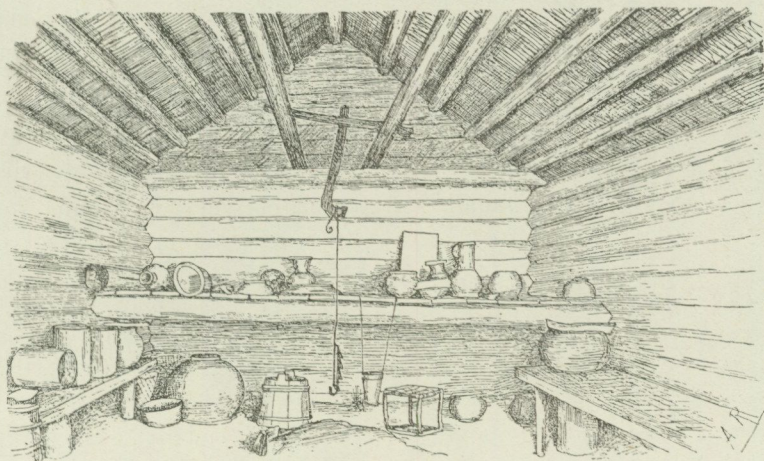

Fig. 45. Interiör af en »kuda». Pötrnuri, Kazan. Efter Heikel: Die Gebäude der Çeremissen 1888, fig. 17.

samt i bodar o. d. Sparrtaken ha bidragit att bibehålla den tvärgående typen, hvarigenom den fått ny utbredning.

Vid tvärstången, som hvilar på åsarna, fästes kittelkroken (»kesslkroaken» eller »mågen»). Den är antingen gjord af en käpp,¹ hopbunden med vidjor, fig. 46 eller af järn (jmf. fig. 47), i senare fallet försedd med hakreglering för att kunna höjas eller sänkas och således identisk med den s. k. skärdingen, som användts i Norden sedan järnåldern och har en vid spridning öfver större delen af Europa (jmf. fig. 45). Dylrika järnkrokar smiddes i Brunnsbergs

¹ Motsvarar nära lapparnas träkrokar, som ofta fästas vid en horisontell stång som ligger på två stolpar eller saxstöd.

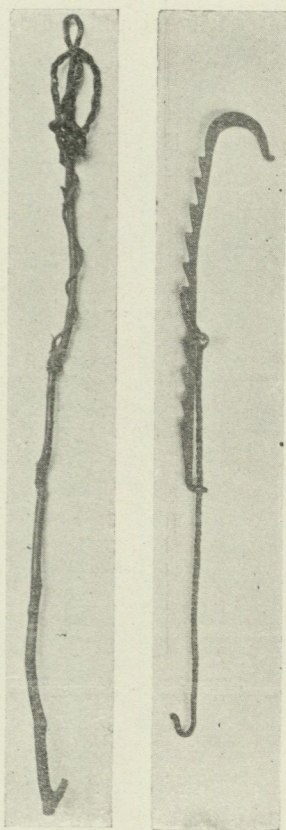

Fig. 46, 47. Kittelkrokar. 46, af trä (»måg») från Tätens fäbod, Älfdalen, Dalarna. 47 af järn.

by i Älfdalen af myrmalm. Typen finnes också i trä. I äldre tid har man också använt en kedja,¹ hvarpå namnet »ringer» på kroken i Ore antyder. Detta namn förekommer oftare öfverfördt på den vridbara arm, hvilken senare blir vanlig i stugornas hörnspisar, och som numer främst förekommer i det nordligare svenska området och där efterträder åsinrättningen. I eldhus i Särna, Härjedalen och Jämtland med långsåsar af nyss angifven typ är ofta en stolpe anbragt antingen med sin öfra ända vid en tvärstång mellan åsarna eller vid den ena långsåsen, medan den nedra ändan står i jordgolvet. På denna stolpe sitter en vridbar träarm, kittelvind (»tjelvinna» i Särna), hvarpå kitteln hänges öfver härden. På samma sätt är det äfven annorstädes i Norrland. I Norge, där denna kittelvindstyp ofta förekommer, är stolpen ibland inflyttad till endera gafvelväggen eller saknas, och träarmen är ofta rikt ornerad, likt en kronstång i Dalarna.² Kittelvinden i stugornas hörnspisar står denna typ nära.³

Beträffande namnet »måg» förekommer detta äfven annorstädes. I Orsa, i fäbod-

¹ Jmf. Sandvig: De Sandvigske Samlinger.

² »Gieya, Gieyin (= gjelgja f.) = det lange træ, som henger udi ildhuset eller deris røghuse ofuer arin, huorpaa de henger deris gryder og kedler». »Hevie me han te bonde», siger brudgomsmendene tre gange, naar de lige saa ofte løffter hannem op imellom sig, at hand, nemblig brudgommen, skall med een sponsebiil eller værie hugge tre hug, for huer gang de løffter hannem op, udi gieyin, uanseet hand kunde vell naa til at hugge foruden deris løffting mens god maade og sæe skall hand endelig hafe til sin dannemands inredelse. Derfor kaldis disse hug ogsaa buonde-hug, dannemandshug eller gieyehug». Ordsamling fra Robyggjelaget fraa slutten av 1600-talet, utg. av T. Hannaas.

³ Kallas ibland habbal (jmf. härom och liknande benämningar i Norge A. Noreen [och Bugge]: Ordlista öfver Dalmålet. Sv. Landsmål IV: 2, sid. 144, not 4), ibland trana (»tränu»).

stugor med hörnspisel fästes grytan på en lång järnten, kallad »mog» öfver spisen.¹ Namnet finnes också i Jämtland och i södra Ångermanland, i sistnämnda landskap betecknar »måjen» spiselstolpen samt kittelvinden.² Bänken vid spiselu kallas där »måjbänken».³ I Älfaldalen säger man i öfverförd bemärkelse, då flickorna låta elden komma för nära kittelkroken af trä: »icke skall du bränna mågen». Detta namn måste tydligen sättas i samband med »ovnkallen» eller »omnkallen» i Norge, som är en vertikal plankan invid ugnen i rökstugorna och i förening med en låg vägg och en horisontell tvärstång afgränsar ugnen från stugan i öfrigt.⁴ I Ryfylke kallas den »kallshovd-fjel» eller »friaren». Möjligen har den varit utskuren. En parallell är slutligen att i Södermanland, Östergötland och Småland stöd Stolpen i spisen stundom kallas »fästman». Den klädes till högtider med brokigt papper, och på den bruka ynglingarna hänga upp julklappar till pigorna.⁵ Dessa bruk och benämningar, liksom dannemanshuggen, som brudgummen utdelade före affärden till kyrkan från brudehuset (jmf. not 2 sid. 196), i kittelvinden, peka åt samma håll: vissa till härden anknutna, framträdande ting kombineras med friaren eller den blifvande husbonden. Sannolikt skyntar här bakom föreställningar och riter, som innebära en manifestation af äktenskapsförbund och husbondemakt. Kring härden ha för öfrigt sedan fornarisk tid en hel del äktenskapsriter knutits, hvarvid dock kvinnan speciellt framträder som härdens och eldens vårdare, hvartill hon insattes af mannen. — Möjligen finnes ett samband mellan dessa företeelser och kronstängernas helgd och utsmyckning, medan annars högsätet och högsätetsstolparna varit husbondens och hemmets tron och symbol.

Eldhusens orientering är vanligen, där hänsyn till väderstrecken kan skönjas, sådan, att dörren vändes åt söder eller åt norr.

¹ Boëthius: a. st., sid. 186.

² Namnet »måg» har jag anträffat i Helsingland i en annan bemärkelse, nämligen på de bommar i väfstolen, hvarpå väfven upplindas.

³ Sandvig: De Sandvigske Samlinger, sid. 45.

⁴ I fäbodstugor i Orsa kallas det bräde med stång under, som i stället för spjäll uppskjutes i skorstenen, »tömtkalln». Kalln är ett omtyckt namn på bärande stolpar och ständare i vertikal ställning.

⁵ Enligt meddel. af fil. kand. Sven Rothman och fil. kand. Sven T. Kjellberg samt egna uppteckningar.

På eldhusen förekomma ej sällan inskrifter med dalrunor samt initialer och årtal.¹ De senare gå numera ej, i de fall jag sett, längre tillbaka än till 1700-talets början. — Ej sällan äro eldhusen flyttade, hvarför stockarna märkts med skåror för att kunna sättas upp igen på samma sätt som förut.

Husen äro alltid omålade och stå gråa eller mörkt brungråa mot fäbodvallens frodiga gräs samt den mörkgröna skogen och de blånande åsarna däromkring.

Det, som anförts om eldhusen, torde ådagalagt, att så pass stora likheter finnas med dylika hus hos finska folk, att denna fråga måste ägnas ett särskildt skärskådande. Detta gäller för öfrigt äfven en del annat i norra Sveriges trähus. Andra dylika drag skola också påvisas i det följande, då fäbodarnas öfriga hus komma under behandling. I stort sedt bero emellertid de väsentliga öfverensstämmelserna på att dessa hus ha gemensamt ursprung, möjligen till en del med goter och andra östgermaner som förmedlare.² Icke desto mindre äro en del direkta influenser oförnekliga, såväl i fråga om hus som föremål. Af stor betydelse måste därvid skandinavernas, speciellt svenskarnas stora insats i Ryssland under vikingatiden ha varit. Vid det gamla Aldeigjuborg, nuvarande Storaja Ladoga, har man ju till exempel påträffat en förmodad varjagisk gård från 800- eller 900-talet, där utom keramik samt trä- och metallföremål funnits tre hus och en brunn af knuttimrade stockar.³ Å andra sidan påverkades Skandinavien tidvis österifrån.

5 maj 1917.

Forts.

¹ Jmf. Fataburen 1914.

² Jmf nu senast Ture Arne: »Det gotiska väldet i Sydryssland» i »Det stora Svitjod», Stockholm 1917, sid. 1 ff.

³ Arne: »Svenska vikingakolonier i Ryssland» i a. a.

Flertalet uppmättningsritningar äro utförda af arkitekten Bruno Kjellström.

Litteratur.

M. P:n Nilsson, *Årets folkliga fester*. Stockholm 1915. 16 + 328 s.
8:o. Med 74 bilder.

Det här angifna arbetet utkom redan till julen 1915 och har sedan dess tillvunnit sig så mycken uppmärksamhet, att det egentligen icke behöfde vidare här anmälas. Då det emellertid skulle vara ett i ögonen fallande tomrum i Fataburens litteraturanmälningar, om icke ett så märkligt svenskt etnologiskt arbete där blefve åtminstone omnämndt, må, ehuru sent, en kort anmälan här inflyta.

I denna tidskrift har förut (årg. 1915, s. 123 f.) anmälts professor Nilssons *Die volkstümlichen Feste des Jahres*. Då detta tyska arbete såväl till innehåll som framställning i själfva verket, ehuru tidigare utkommet, fastmer är en sammanfattning af än en förberedelse för här ifrågavarande publikation, gäller på det hela taget äfven om denna svenska bok hvad som förut sagts om den lilla förträffliga tyska handboken. Framställningen har dock i den förra, såsom redan det här ofvan angifna sidantalet ger vid handen, antagit en betydligt utförligare och samtidigt äfven betydligt fylligare, färgrikare och populärare prägel. Man behöfver endast läsa de första sidorna af inledningen för att inse detta och på samma gång få en försmak af författarens stilistiska förmåga. Härtill kommer det rika och instruktiva illustrationsmaterialet.

Det har uppenbarligen i detta arbete mindre varit författarens syfte att vidga det etnologiska vetandets gränser än att öfversiktligt och lättfattligt framlägga det område forskningen hittills vunnit och utstaka dettas rämärken. Härvid har han gått berömvärdt kritiskt och försiktigt till väga. Någon gång har t. o. m. denna försiktighet gjort honom själf vacklande (jfr t. ex. s. 159 och 219 med s. 209 om Frös galt), men i de allra flesta fall har han med för honom utmärkande skarpsynthet urskilt och med säker hand fastställt gränslinierna. Författaren har äfven i denna bok, där saknaden af ett sakregister är kanske ännu mer kännbar än i någon föregående, vidhållit sin praxis att icke tillfoga något sådant. Till illustrations-

materialet liksom äfven till uppgiftsmaterialet har »Fataburen» lämnat ett afsevärdt tillskott. Den har ock, jämte »Nordiska Museets meddelanden», hugnats med ett hedersomnämmande på särskild plats framför den öfriga litteraturförteckningen.

Bland de många styfmödrar, som tagit sig an den eljest skyddslösa inhemska och europeiska folklifsforskningen och samtidigt gifvit den en god skola, intager den klassiska fornforskningen den främsta platsen. Ingen annan af dem har nämligen, så länge den allmänna etnografien under kampen för sin egen tillvaro och samtidigt i ensidig trångsynthet varit ur stånd att utöfva sin naturliga modersrätt och modersplikt, ägt samma etnografiska och kulturhistoriska vidsynthet som nämnda vetenskap, och ingen har därför visat sig äga förmåga att fatta folklifsforskningens väsen och uppgift så som den.

N. E. H.

S. Ambrosiani, *Museivård*, kortfattade anvisningar och råd vid vården af mindre museer och privatsamlingar. Stockholm 1917. (Skrifter i hembygdskunskap och hembygdsvård I). 32 s. 8:o.

Vid en tid, när hembygdsvården omfattas med allt lifligare intresse, och då hembygdsmuseer, »gammalgårdar» och »fornhem» uppstå litet hvarstades i bygderna, kommer detta lilla häfte särdeles af omständigheterna påkalladt. Det är ett gif akt till samlarne, att med insamlande af föremål, som äga något verkligt värde, också följa förpliktelser och skyldigheter, utan hvilkas iakttagande och uppfyllelse denna samlarverksamhet fastmer är till skada än till gagn och båtnad.

Språket är omedelbart och osminkadt, en egenskap, som är ägnad att mer än till fullo uppväga de ej sällsynta formella egendomligheterna. Icke så sällan anslår författaren onekligen en något enrådig ton, och äfven den som ej kan nog uppskatta vikten och betydelsen af en enhetlig museiförvaltning i vårt land, måste anse, att ett något vidsträcktare utrymme dock må tillmätas det enskilda omdömet.

Häftet är emellertid i hvarje fall att på det lifligaste rekommendera till studium, väckelse och själfpröfning.

N. E. H.

NORDISKA MUSEET

F A T A B U R E N

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

GUSTAF UPMARK

NORDISKA MUSEETS STYRESMAN

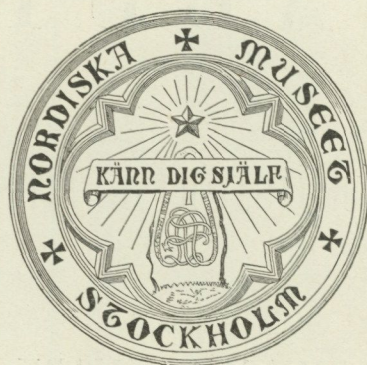
1917

STOCKHOLM 1918

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

170114

Innehåll.

	Sid.
ANDERSSON, SAM., Några anmärkningar till Gustaf Rosenhanes <i>Respublica glacialis</i>	1
BILLOW, ANDERS, Fogdö kyrkas brudskrud 1682—1768	49
COLLIN, MARIA, Sydda vantar	71
ERIXON, SIGURD, Några bidrag till det nordiska husets historia. I—III.	145
HAGBERG, LOUISE, Halländska jullekar	9
HAMMARSTEDT, N. E., Fångst af vildbin. Utdrag ur äldre litteratur . .	36
HOLMLUND, GOTTFR., Hur man fordom tröskade råg i Norrland	35
KIELLAND, T. B., En tidlig köbenhavner fajanse	141
KOLMODIN, TORSTEN, Några renmärken från Sorsele	28
LELJONHUFVUD, SIGRID, Om julklapp och julgran i Sverige på 1730- och 1740-talen. Notiser ur samtida bref	31
NISSEN, KRISTIAN, Sydlappiske renmerker	15
UPMARK, GUSTAF, Guldsmedsämberet i Jönköping	97
WAHLFISK, JOH., Nils Gabriel Djurklou	125

Litteratur:

S. AMBROSIANI, Museivård, kortfattade anvisningar och råd vid vården af mindre museer och privatsamlingar. Stockholm 1917. (Skrifter i hembygdkunskap och hembygdsvård I.) 32 sid. 8:o. Af N. E. H.	200
» , Riktlinjer för uppteckningar om allmogens materiella kultur, i Svenska Landsmål 1916, h. 1, 84 sid. Af SIGURD ERIXON	82
HADDON, A. C., Magi och fetischism. Bemyndigad öfversättning af GUN- HILD LUGN. Uppsala 1916. Af N. E. H.	80
JOHAN HAMMARIN, Beskrifning öfver Färglanda pastorat [utg. af SIG- FRID GUNNÄS]. Skrifter utg. av Dalslands folkhögskolas elevförbund I. Åmål 1916. Af E. NOREEN	47

	Sid.
Handbok i hembygdsforskning, utg. af Centralutskottet för hembygdsforskningen i Finland. Helsingfors 1916. 284 sid. Af SIGURD ERIXON	82
JOACHIM JUNGE, Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog. Forkortet og försynet med Oplysninger af HANS ELLEKILDE (Danmarks Folkeminder nr 13). Kbn 1915, 279 sid. 8:o, pris 3 kr. 50 öre. Af K. ROB. V. WIKMAN	88
E. MODIN, Gamla Tåsjö. Anteckningar om hembygden. Örebro 1916. 16 + 404 s. 8:o. Med illustrationer. Af N. E. H.	81
PEDER MÅNSSONS skrifter på svenska efter handskrifter i Stockholm, Uppsala och Linköping, med en inledning utgifna af ROBERT GEETE. Stockholm 1913—15. (Samlingar utg. af Svenska Fornskriftsällskapet h. 143, 144, 146 och 148.) 56 + 737 s. 8:o. Af N. E. H.	39
GABRIEL NIKANDER. Byar och gårdar i Helsinge från 1750 till 1865. Bidrag till Helsinge sockens historia, utgifna af Svenska Odlingens Vänner i Helsinge. Första häftet. Borgå 1916. Af SIGURD ERIXON	90
NILSSON, M. P:N, Årets folkliga fester. Stockholm 1915. 16 + 328 s. 8:o. Med 74 bilder. Af N. E. H.	199
OTTO RYDBECK, Bidrag till Lunds domkyrkas byggnadshistoria. Lund 1915. 307 s. 8:o. Af SIGURD ERIXON	41
Skånska gårdar och hus, utgifven af Skånska föreningen för byggnadskultur. Skånska Centraltryckeriet, Lund. H. 1. 1916. Af CARL WERNER	44
TACITUS Germanerna, tolkad af N. E. HAMMARSTEDT. Stockholm, Hugo Gebers förlag 1916. VII, 159 s. 8:o. Af N. L—G.	78
HJ. ÖHRVALL, Om knutar. 2:a tillökade uppl. Stockholm 1916. 262 s. 8:o. Af GÖSTA LANGENFELT	85

Notis.

Västmanlands fornminnesförenings museum	96
---	----

Bilaga. Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1916 samt Redogörelse för Kungl. Lifruskammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1916.

REDOGÖRELSE

FÖR

NORDISKA MUSEETS UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

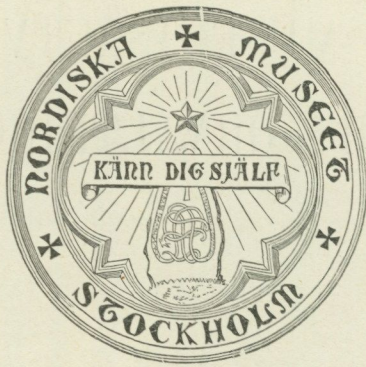
ÅR 1916

STOCKHOLM 1918

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

170114

Nordiska Museets nämnd.

Sammanläggningen af Nordiska Museets nämnd har varit densamma som föregående år och utgjordes alltså den 31 dec. 1916 af följande personer:

Ordförande: förste intendenten professor IS. GUST. CLASON, 1899.

Andre ordförande: rektor fil. dr OLOF ÖRTENBLAD, 1905.

Skattmästare: öfverdirektör VIKTOR ALMQUIST, 1897.

Styresman: fil. dr GUSTAF UPMARK, 1913.

Öfriga ledamöter: civilingenjör CLAES G. NORSTRÖM, 1900.

öfverintendenten fil. dr JOHN BÖTTIGER, 1901.

justitierådet LOUIS AMÉEN, 1909.

Nämnden hade under året 5 sammanträden.

Jämte ärenden rörande museet har nämnden under året på grund af remisser från Kungl. Maj:t behandlat och afgifvit underdåniga utlåtanden rörande följande ärenden: angående utredning af inbördes förhållandet mellan Statens Historiska Museum, Nationalmusei Konstafdelning, Lifruskammaren och Nordiska Museet; angående reseunderstöd åt författaren Sigurd Dahlbäck; angående understöd åt författaren Carl Larsson i By till utgifvande af ett arbete öfver By socken; angående understöd åt Centralstyrelsen för landsmålsföreningarna i Lund; angående understöd åt författaren dr Karl Erik Forsslund till utgifvande af ett arbete om Dalarna; angående Kulturhistoriska föreningens i Lund anhållan om statsanslag, penningelotteri m. m.

Styresman och öfriga tjänstemän.

Tjänstgörande den 31 dec. 1916 voro:¹

Styresman: GUSTAF UPMARK, fil. dr, 1902.

Ekonomichef: NILS CONRAD RINGERTZ, öfverste, 1913.

Intendenter: EDVARD HAMMARSTEDT, fil. dr, 1890.

ALARIK BEHM, 1897.

NILS KEYLAND, fil. kand., 1906.

¹ Årtalen angifva tidpunkten för tjänstemans anställande vid museet.

Ekonomiintendent: ALBERT HARALD ADELSON, 1913.

Amanuenser: AGNES LJUNGBERG, 1880.
 VISEN LEWIN, 1885.
 ANNA LEWIN, 1886.
 SELMA STRÖM, 1886.
 LOUISE HAGBERG, 1891.
 ELLEN PLANTHABER, 1893.
 IDA MÖLLER, 1898.
 HEDVIG BOIVIE, 1898.
 ELSA VON SCHWERIN, 1898.
 GERDA CEDERBLOM, 1900.
 SUNE AMBROSIANI, fil. dr, 1903.
 EMELIE VON WALTERSTORFF, 1903.
 LAURA STRIDSBERG, 1904.
 ANNA RUDBECK, 1909.
 LALLA KUGELBERG, 1910.
 RAGNHILD BERGSTRÖM, 1911.
 NILS LITHBERG, fil. dr, 1912.
 SIGURD ERIXON, fil. kand., 1916.
 SIGURD WALLIN, fil. kand., 1916.
 ARVID BÆCKSTRÖM, fil. lic., 1916.

Bokhållare: HARALD ENGWALL, 1907.

På därom framställd anhållan beviljade nämnden vid sammanträde den 25 februari 1916 intendenten Axel Nilsson afsked från befattningen som intendent vid Nordiska Museet, under uttalande af sin tacksamhet för det betydelsefulla arbete han nedlagt vid museets installation i den nya byggnaden och i öfrigt för den uppslagsrika och intresserade verksamhet han utöfvat under den tid han varit vid museet anställd. I samband härmed beslöt nämnden att från och med den 1 juli 1916 indraga denna intendentsbefattning och att lägga handtverks- och skråafdelningarna till afdelningen för de högre stånden.

Amanuensen fröken Hilda Wallin, som efter något mera än 30 års tjänstgöring den 31 dec. 1915 erhöi afsked, har från och med den 1 jan. 1916 åtnjutit pension.

Till amanuenser vid museet antogos den 1 juli: fil. kand. Sigurd Erixon, anställd som e. o. amanuens sedan 1914, fil. kand. Sigurd Wallin och fil. lic. Arvid Bäckström, anställd som e. o. amanuens 1914.

Tjänstledighet har under året beviljats: amanuensen dr Lithberg 15 aug. — 15 okt. för fullgörande af forskningsarbeten vid Schloss Hallwil i

Schweiz; denna tjänstledighet blef på grund af omständigheterna sedermera utsträckt till den 1 dec.; amanuensen fil. lic. Bäckström från 16 okt. till årets slut i och för fullbordande af akademisk afhandling; amanuensen fröken Cederblom en månad utöfver semester för hälsans vårdande.

Amanuensen fil. kand. Wallin har i egenskap af reservofficer varit inkallad i militärtjänst från 15 sept. till årets slut.

Från och med den 15 sept. erhöll fröken Ulla Celsing tillstånd att utan aflöning tjänstgöra i museet.

Institutionens allmänna förhållanden.

Statsanslag. I likhet med föregående år har Nordiska Museet äfven under år 1916 åtnjutit ett statsanslag af 80,000 kr.

Anslag af Stockholms stad har utgått med samma belopp som förut, 15,000 kr., och under enahanda villkor.

Donationer. Med anledning af att Skansen under året kunde fira sin 25-årsdag såsom Nordiska Museets friluftsaafdelning igångsattes en insamling till en »Skansens 25-års fond», afsedd att användas till förvärf af byggnader till friluftsmuseet. Till detta ändamål tecknades och inbetalades under året af olika personer ett sammanlagdt belopp af 9,480 kronor, hvarjämte fröken MAGNA SUNNERDAHL tecknade ett belopp af 20,000 kronor med uttalad önskan att dessa medel, som skulle inbetalas under år 1917, skulle jämte under år 1915 öfverlämnade 5,000 kr. användas som bidrag till kostnaderna för återuppförande af Seglora kyrka å Skansen (se nedan).

För till museet under år 1916 öfverlämnade penninggåfvor redogöres här nedan sid. 42.

Konsortiet för åstadkommande af Ferdinand Bobergs »Svenska bilder från början af 1900-talet» erbjöd genom gåfvobref den 18 mars 1916 museet dels 1,000 kolteckningar, som Ferd. Boberg skulle utföra till år 1924, dels de studier och originalskisser som Ferd. Boberg för detta ändamål skulle komma att utföra, dels slutligen på vissa villkor den fond som beräknades komma att återstå af de för ändamålet insamlade medlen. Nämnden beslöt att med tacksamhet mottaga denna gåfva.

Hembygdsvård. Nordiska Museet har anslutit sig till det nybildade Samfundet för hembygdsvård, och hafva som museets representanter i nämnda samfund insatts styresmannen dr UPMARK, intendenten dr HAMMARSTEDT och amanuensen ERIXON.

Kansliet. Diarium öfver inkommande skrivelser 1916, som förts af amanuensen fröken LOUISE HAGBERG, upptager 1,609 nummer; räkningar införas ej i detta diarium. Utgående skrivelser i registratur och kopiebok utgöra 1,266 nummer; postboken upptager 13,334 afgångna försändelser, däraf 7,956 korsband.

Samlingarna.

De i Nordiska Museets hufvudliggare katalogförda samlingarna hafva under år 1916 ökat med 2,584 nummer. — Arbetet med föremålen införande i hufvudliggaren, som handhafts af amanuensen fröken ANNA LEWIN, deras märkning, konservering och desinficering har bedrivits i enlighet med samma principer som förut.

En del smärre omordningsarbeten i svenska allmogeafdelningen ha ägt rum i samband med redigerandet af ny upplaga af vägledningen i rum 15—28. Arbetet med ordnandet af magasinerade museiföremål har fortgått; så har svenska allmogeafdelningens liksom äfven norsk-danska afdelningens magasin färdigordnats. Större möbler, såväl allmoge- som högreståndsmöbler ha systematiskt sammanförts i ett magasin för sig.

Inom afdelningen för arbetets historia hafva arbeten pågått med anordnande af de samlingar som belysa trähandtverken, snickare, timmermän, svarfvare, tunnbindare m. fl.

Angående förvärf till museisamlingarna m. m. må här meddelas följande.

Allmogeafdelningen.

Föreståndaren intendenten fil. dr EDVARD HAMMARSTEDT har haft biträde af följande tjänstemän: amanuenserna fil. dr NILS LITHBERG, fil. kand. SIGURD ERIXON, fröken GERDA CEDERBLOM (dräkter), fröken EMELIE v. WALTERSTORFF (textilföremål), fröken LOUISE HAGBERG (fornstro, norska afd.), hvarjämte intendenten NILS KEYLAND förestått afdelningen för jakt och fiske.

Svenska allmogeafdelningens tillväxt under året framgår af följande:

Skåne. De viktigaste förvärfven utgöras äfven detta år af väfnader och dräktpersedlar. Bland de förra böra särskildt nämnas en åkdyna i flamsk väfnad med framställning af paradiset, från Bara härad, fig. 1, åkdynor från Villands och Ingelstads härad, täcken i olika väfnadsteknik från skilda härad samt ett örngott med filebroderi från Bara härad; bland de senare

må framhållas kvinnosärkar från Herrestads och Villands härad, en mansdräkt från Löderups socken, Ingelstads härad, samt åtskilliga kvinnoplagg och smycken från Dalby socken, Torna härad. För öfrigt äro att märka ett

Fig. 1. Öfverdrag till äkdyna från Bara hd, Skåne. Nord. M. 126,603.

bord på kryssfot från Hjarsås socken, Östra Göinge härad, en eldvifta från Gryts socken samma härad, och en s. k. snapphanebössa från nordöstra delen af landskapet.

Blekinge. Från detta landskap förvärfvades en liten samling af 22 föremål från Ringamåla socken i Bräkne härad. Åtskilliga bandprof från skilda socknar erhöles såsom gåfva.

Gottland. Härifrån erhöles nätnål och nätkafvel för förfärdigande af sälnät från Näs socken.

Öland. Bland de erhållna föremålen må särskildt nämnas ett par byxor af sämskskinn

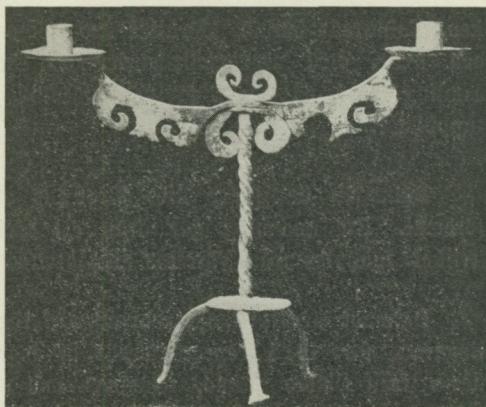

Fig. 2. Ljusstake från Gärdslösa sn, Öland. H. 0,32 m. Nord. M. 127,622.

från Mörbylånga socken samt en ljusstake af järn, som uppgifves hafva tillhört Gärdslösa kyrka, fig. 2.

Småland. Förvärfven från detta landskap uppgingo under året till mer än ett hundratal, de flesta från Mo och Västbo härad. Särskildt har Åsenhöga socken i det förstnämnda häradet lämnat ett stort tillskott. Bland de småländska förvärfven må dessutom särskildt här omnämnas en grötbytta med årtalet 1807 från Vislanda socken, Allbo härad, fig. 3, och en vackert svarfvad dryckeskanna från Leka-

Fig. 3. Grötbytta från Vislanda sn, Allbo hd, Småland. Med årt. 1807. H. 0,22 m. Nord. M. 128,751.

ryds socken, samma härad. Från Nöttja socken, Sunnerbo härad, erhöles en tvåkrökt näfverlur, s. k. krumlur. Textilförvärfven utgjordes af tre ryor från Kinnevalds, Konga och Västbo härad i karakteristiska enkla mönster samt en flätning från Mo härad.

Halland. Utom åtskilliga husgerådssaker erhöles äfven några dräktpersedlar, bland hvilka böra särskildt nämnas en i rosmönster stickad kvinnotröja och ett par likaledes stickade fingervantar från Harplinge soc-

ken, Halmstads härad. Märkliga äro ock en takduk med årtalet 1793, i rödt och hvitt, med munkabältsbårder och knutna och trädde spetsar, samt en samling prof på bindslöjd och flätning, äfvensom en dyna i tvistsöm med tuppbilder.

Bohuslän är under året företrädt af endast ett par mindre märkliga föremål. Ett undantag gör dock ett täcke i finnväfnad med årtalet 1768, hvilket inköptes från Västerås men otvifvelaktigt är af bohuslänsk härkomst.

Däremot är **Dalsland**, som eljest i regel gifvit fåtaliga tillskott till samlingarna, för 1916 representeradt af mer än ett åttiootal föremål, de allra flesta från Valbo härad. Nämnas må särskildt prof på halmattor från Ödeborgs socken.

Västergötland. Under förarbetena för förflyttningen af Seglora gamla

kyrka i Marks härad till Skansen förvärfvades af dem, som härför voro utsända, ett beaktansvärdt antal föremål för museets samlingar. Bland dessa förtjäna särskildt att nämnas ett årder eller »ärjekrok», fem svedjekrattor af olika typer, två skäror, en löfknif samt en skedklämma för tillverkning af hornskedar. Bland andra förvärf böra framhållas en kosele från Bjärby socken, Viste härad, samt åtskilliga klädespersedlar från Kinna socken i Marks och Häggesleds socken i Kållands härad.

Östergötland. Från detta landskap gjordes intet märkligare förvärf.

Närke. Såsom märkligare föremål från detta landskap bland årets förvärf äro att påpeka en korgsäng från Askers socken, samt en bordstol från Sköllersta socken. Nämnas bör ock en malmsläde från Hidinge socken i Edsbergs härad. Antalet nyförvärf uppgick till ett trettiotal.

Södermanland. Härifrån märkas ett linfäste med kam, utan närmare härkomstuppgift, samt några korgar från Julita socken i Oppunda härad.

Uppland. Bland de till öfver sjuttio föremålen härifrån märkas ett par väflunor från Vittinge socken, Torstuna härad, med årtalet 1685 och karakteristisk uppländsk ornering, se fig. 4, samt vidare en bordstol från Tierps socken, Örbyhus härad. Huruvida en näfverkont från Västerlöfsta socken, Torstuna härad, ursprungligen förskrifver sig från denna ort och landskap, får väl dragas i tvifvelsmål. En jämförelsevis hög ålder — årtalet 1688 — visar ett mangelbräde från sistnämnda socken. På den i Uppsala i december 1915 anordnade hemslöjdsutställningen förvärfvades åtskilliga ryor och vepor från uppländska orter.

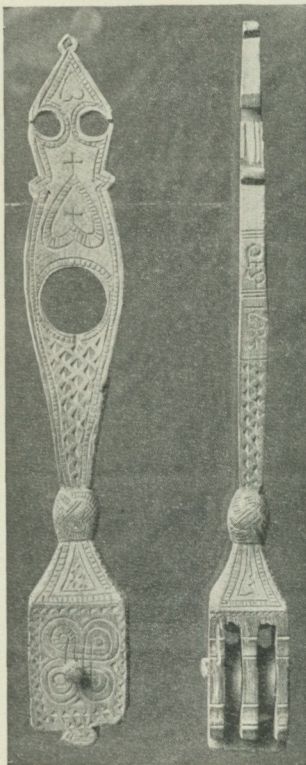

Fig. 4. Väflunor från Vittinge sn, Uppland. L. omkr. 0,32 m. Nord. M. 127,094.

Västmanland. Äfven på den under året i Västerås hållna utställningen af västmanländska hemslöjdsarbeten gjordes goda förvärf af säng- och bord-

täcken i olika väfnad, såsom dukagång, krabbasnår, rosengång och munkabälte. Särskildt torde böra märkas en sängförlåt i halfkrabba. Bland de till mer än ett sjuttioal uppgående föremålen från detta landskap torde för öfrigt såsom märkligast böra omtalas två bordstolar af olika typ från Munktorps socken, Snefringe härad, samt vidare en vagga af pryddlig form och, för den ovanliga härkomstortens skull, en tranlampa af lergods från samma socken. Från Västra Fernebo socken, Vagnsbro härad, erhöles åtskilliga dräktper-sedar, liksom äfven från Munktorps socken.

Från **Värmland** erhöles ett klappträ, prydt med karfsnitt, med årtalet 1795.

Dalarna visade sig äfven detta år, om ock icke i nummerantal, hvilket endast uppgick till något öfver ett sjuttioal, såsom fortfarande särdeles gifvande. Bland de märkligaste föremålen må nämnas ett skåpur med typisk dalmålning, måladt 1793, från Mora socken, samt vidare en kalenderstaf från Rättviks socken, en fågelformad dryckesskål, »knipskål», af trä, med årtalet 1839, från Järna socken, en rock eller spinnspira, »herkul», äfvensom en runsticka från Älfdalens socken. Af dräktförvärfven äro några barnplagg de mest anmärkningsvärda, nämligen en barnpäls af fårskinn, med lif och kjol sammanhängande, från Orsa socken, samt ett par synnerligen solida näfversulade barnskor med spännen från Floda socken. Textilföremål, såsom täcken, duk samt profver på förlåtsväf m. fl. väfnader, erhöles från Älfdalens, Mora, Orsa, Ore, Våmhus' och Envikens socknar.

Från **Gästrikland** erhöles ett skåpur med pryddlig dalmålning från 1797, från Ockelbo socken, samt ett matspann från Torsåkers socken.

Hälsingland. Bland härifrån erhållna föremål må särskildt nämnas ett skåpur med snidadt och måladt foder med årtalet 1830, från Alfta socken. Urverket är Moraarbete. För öfrigt bör nämnas en taflett, snidad och målåd, från Delsbo socken, samt en manspäls från Alfta socken. Denna, som är gjord af fårskinn, visar ett pryddligt arbete med ärmuppslag, markering af sömmarna, knappslåar och libälte af ljusbrunt skinn, å hvars ryggparti är anbragt ett utskuret ornament med svart klädesunderlag. Om lakkrokar af trä från Dellensjöarna samt åtskilliga andra fiskedon se nedan sid. 13.

Härjedalen. Från detta i etnografiskt hänseende gifvande landskap förvärfvades omkring etthundratjugu föremål, bland hvilka särskildt böra framhållas en kubbhjulsvagn från Svegs socken samt en brudpäll med årtalet 1760

från Vemdalen. Omnämnas bör ock en s. k. ölgås från Älfros socken, från hvilken socken för öfrigt de flesta föremålen härröra. Bland textiltföremålen märkas ett finntäcke och en broderad bruddyna med årtalet 1797, från Älfros socken.

Från **Jämtland** erhöles ett par mansstrumpor, prydligt stickade i svart och hvitt, samt åtskilliga redskap och bohagsföremål.

Västerbotten. Från Skellefteå landsförsamling erhöles några åkerbruksredskap, från Degerfors en vallur, lokor, rockhufvud, mangelbräde m. m.

Norrbotten. Ett par knifbälten med beslag och hängprydnader af mässing visa prof på finskt inflytande. De förskrifva sig sannolikt från Nederkalix.

Lappland. Förvärf af rent lapps-k-etnografiskt kynnne voro mycket få och bestodo endast af ett par tråddragningsskifvor samt prof på sentråd, märkliga såtillvida, att de förskrifva sig från en år 1801 företagen resa i Lappland, samt af en väl arbetad dryckesskopa från Jockmocks socken. En spjutholk af renhorn med finsk inskrift synes tämligen misstänkt för att, om den ock är rätt gammal, icke vara tillverkad annat än för turisthandel. Alster af yngre kulturinflytande äro bland andra några prof på s. k. tjocktäcken från Lycksele lappmark.

Norge. Från detta vårt grannland förvärfvades åtskilliga goda föremål, hvaribland böra särskildt framhållas ett par prydliga grötbyttor, den ena från Sætersdalen, den andra, se fig. 5, från Gudbrandsdalen, en grötkanna från Hardanger, ett rikt smidadt saltkar, sannolikt från Gudbrandsdalen, en snidad

Fig. 5. Grötbytta från Gudbrandsdalen, Norge.
H. 0,33 m. Nord. M. 128,152.

bröllopssked med årtalet 1797, från samma område, samt en järngrimma från Hedemarken.

Från **Danmark** torde tre broderade handkläden med flätning eller knuten frans leda sin härkomst.

Till **samlingen af jämförelsematerial från andra europeiska folk** erhöles från Schweiz en skål och ett fat af lergods, från kantonen Bern, samt en spånkäpp eller rock, se fig. 6, från Graubünden. Från Ungern förskrifver sig en käpp, afbruten, med snidade porträtt af ungerska frihetsbjältar på 1850-talet.

Byggnadstyper i modell. Såsom en särdeles vacker början till en dylik, i hög grad önsklig, samling lyckades museet genom bidrag af grefvinnan W. von Hallwyl få inköpa en af konstnären D. Ljungdahl utförd bild af ett eldhus i Älf dalen. Särdeles önskligt vore, att den härför synnerligen skicklige konstnären kunde sättas i tillfälle att utföra flera dylika modeller för museet. Knappast torde en för vår kulturhistoria intresserad mecenat finna ett tacknämligare tillfälle än här att inskrida.

Afdelningen för samfundsväsen. Hit erhöles en bytrumma från Leds by i Askers socken i Närke, en postklubba från Klittens by i Älf dalens socken, Dalarna, samt ett skallfogdemärke från Huddunge socken, Torstuna härad, Uppland.

Afdelningen för föremål belysande svensk forntro. Märkligast bland förvärfven till denna afdelning äro en julruska från Biskopskulla socken i Uppland, fig. 7, och en tröskelsyll från ett fähus med däri till skydd för boskapen inneslutet kvicksilfver, från Björkö i Färentuna härad, samma landskap. Vidare böra nämnas två julbröd från Järna socken, Dalarna, ett par halmkronor från Gästrikland, jultuppar af halm från Tuns socken, Åse härad, Västergötland, samt julbock och karbaser af halm, använda vid julupptåg, från Rolfstorps socken, Himle härad, Halland.

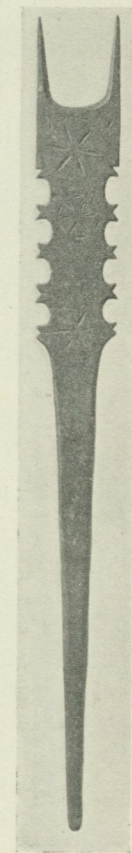

Fig. 6. Rockblad från Graubünden. L. 0,68 m. Nord. M. 129,044.

Jakt- och fiskeriafdelningarna. Bland de relativt fåtaliga förvärfven under 1916 märkes ett räfbräde eller räftana från Älfros socken i Härjedalen, använd för fångst af räf, fig. 8. Det upptill gaffelformigt utskurna brädet placeras så högt, att räfven för att komma åt det på dess midtspets fastsatta betet måste hoppa, hvarvid han med framtassarna fastnar i gaffeln. Vidare

märkes ett vargspjut från Seglora socken i Västergötland och en trampsax af järn från Blåsjöfjäll i Frostvikens socken, Jämtland (Nord. M. 126, 882), använd af lappar för fångst af järf, varg och lo vid eller i en njalla eller i närheten af en slagen ren. Bete förekommer ej i sådant fall, och saxen öfverhöljer man med hår för att vilseleda djurets luktsinne. När djuret råkar trampa på det i ovalen fastgjorda och i förbindelse med gillerhaken stående trådnätet

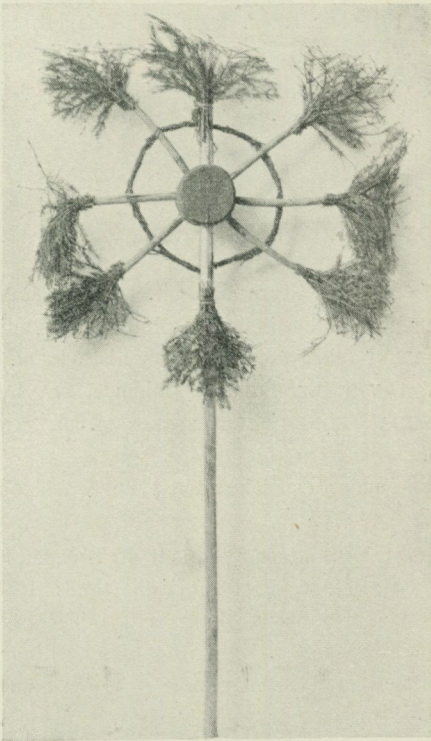

Fig. 7. Julruska från Biskopskulla sn, Uppland. Nord. M. 127,173.

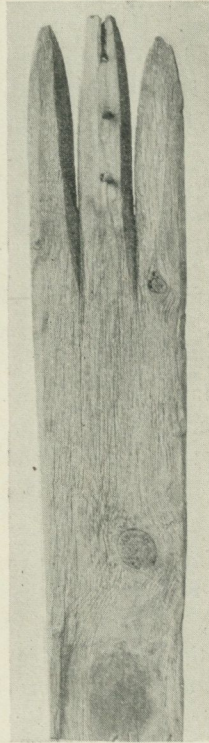

Fig. 8. Räfbräde från Älfros sn, Härjedalen. Nord. M. 126,794.

(eller näfvern), hvarunder bör finnas en i marken gräfd fördjupning, inträffar ögonblicklig afgillring, och saxens med hvassa taggar försedda byglar slå om djurets ben. Till att förhindra att djuret släpar saxen med sig är denna medelst en vidja fastbunden vid en klump.

Till fiskeriafdelningen förvärfvades bl. a. tolf st. lakkrokaf af trä med tafs af snören, från Norrbo socken i Hälsingland, tvenne ståndkrokaf med refvar, den ena af tagel, den andra af tråd, virade om hvar sin tråklyka,

samt metlåda med fällock, innehållande fyra dubbla och tre enkla krokar, ett stort laxljuster af vanlig typ från Seglora i Västergötland, en »huggkrok» för huggande af större gäddor, som fastnat på ref eller drag, från Bjuråker, Hälsingland, en stor håf, »garn», af halfrund form med trågjord och träskaft från Renneslöf socken, Halland, ett litet kastnät af hemspunnet lin med näfverflöten och näfversänken från Norrbo socken, Hälsingland, och en »aborrpumpa», konisk trådmjärde, innefattad i en träbygel, från Bjuråker, Hälsingland. Dessutom märkas några tillbehör t. ex. från Sotholms hd, Södermanland, en »notkrok» af trä och en »nottyva», använda vid notens framdragande i vattnet, en riktstång för ryssjarmens förande tätt intill bottnen, samt från Näs socken på Gottland, en sälnättnål och - kafvel.

Afdelningen för de högre stånden.

Afdelningen har föreståtts af museets styresman fil. dr GUSTAF UPMARK, hvarjämte följande tjänstemän arbetat inom afdelningen, nämligen: amanuensen fil. dr SUNE AMBROSIANI (skråväsen, arbetets historia m. m.), fil. kand. SIGURD WALLIN, fil. lic. ARVID BÆCKSTRÖM, fröken ANNA LEWIN (dräkter, textilföremål), fröken GERDA CEDERBLOM (leksaker m. m.), fröken HEDVIG BOIVIE (musikinstrument).

Förvärfven till afdelningen hafva under året icke varit synnerligen talrika.

Från **den äldre Vasatiden**, 1500-talets slut, härstammar ett litet kabinett-skåp, fig. 9, som visserligen är rätt illa åtgånget af tidens tand: de båda dörrar, som en gång täckt framsidan, äro borta, sidornas och inredningens dekoration i rikt inlagdt arbete är delvis skadad. Den lilla pjesen tillhör den grupp af möbler, som satts i samband med Kalmar slott och där pågående inredningsarbeten under 1500-talets slut, och har som sådan sitt intresse.

Den yngre Vasatiden företrädes af en möbel, som i visst afseende utgör en parallell till det lilla kabinett-skåpet från 1500-talet. Det är en kista med dekoration i skulpteradt och inlagdt arbete, fig. 10, och försedd med inskriften DATVM VESTRAS ANNO 1634, hvilket torde böra tolkas såsom betecknande att kistan är gjord i »Vestras» = Västerås år 1634. En närmare undersökning af arbetets teknik och detaljer ger vid handen, att vi hafva att göra med ett föremål utgånget från samma snickarverkstad som de berömda innerdörrarna på Tidö slott i närheten af Västerås och som inredningen i dopkapellet i Västerås domkyrka; till samma grupp hör en skrålåda i Nordiska Museet, som tillhört skomakareämbetet i Västerås och är daterad 1649.

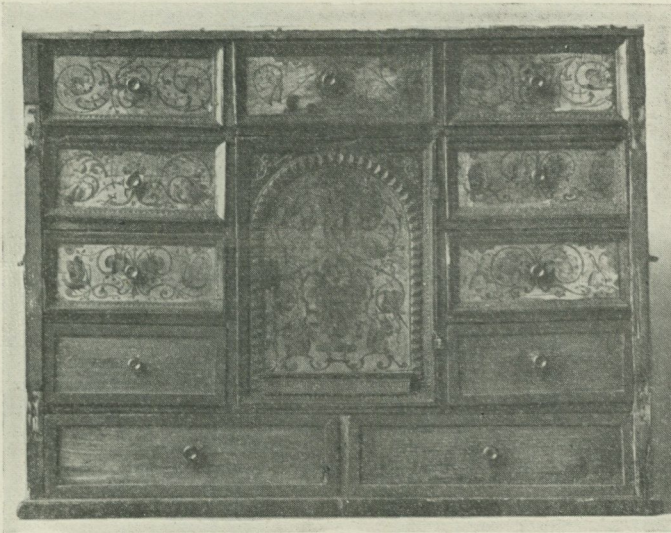

Fig. 9. Kabinettskåp med inläggningar, från 1500-talets slut (dörrarna saknas). Höjd 0,495 m. Nord. M. 128,749.

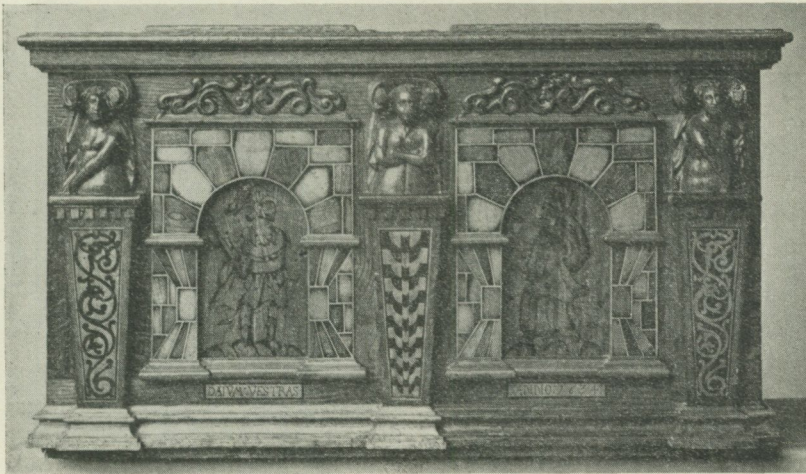

Fig. 10. Kista i inlagdt och skulpteradt arbete, gjord i Västerås 1634. Höjd 0,45 m. Nord. M. 126,678.

Till det karolinska tidehvarfvet höra ett par stora dukar af linnedamast, som vackert komplettera den goda samling af dylika som museet äger.

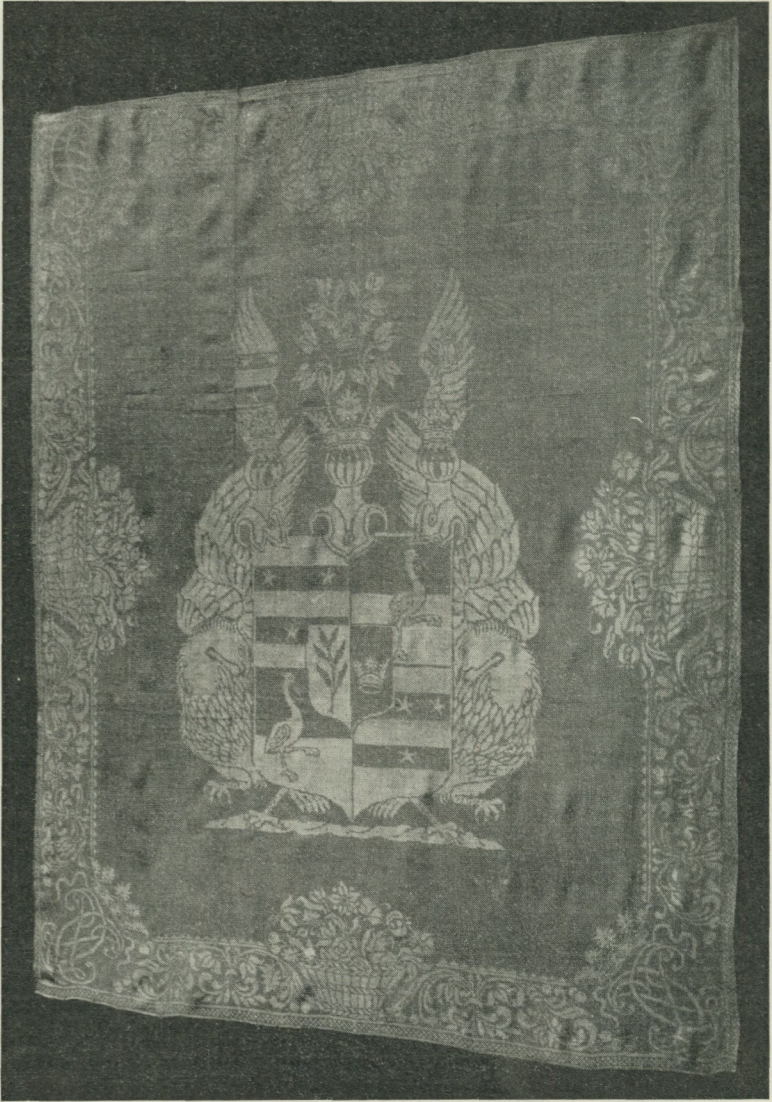

Fig. 11. Serviett af linnedamast med grefliga ätten Pipers vapen, 1700-talets förra del. Höjd 0,91 m. Bredd 0,825 m. Nord. M. 127,330.

Den äldre af dessa dukar är af holländsk tillverkning med ett för sin tid karakteristiskt mönster bildadt af tätt strödda blad och blommor. Å ett af dukens hörn är broderadt ätterna Sparres och Bielkes vapen och å det mot-

satta årtalet 1655; duken torde sålunda hafva egt at Maria Elisabeth Sparre († 1662) och hennes andre man Gustaf Bielke († 1661). — Den andra duken, som är att hänföra till tidehvarfvets slut, är synnerligen präktig och prydes i midten af ätterna Bielkes och Mörners alliansvapen och i hörnen med monogram med bokstäfverna C. A. B., hänvisande på Christina Anna Bielke, gift 1705 med Carl Gustaf Mörner af Morlanda.

Från tiden omkring 1700 härstammar en serviett af linnedamast med en historisk framställning (belägring) och namnet OFFEN BVDA (= Budapest).

Den i stilhistoriskt afseende intressanta perioden 1720—1750 tillhör ett par förvärf från den då grundade fajansfabriken å Rörstrand, nämligen en tallrik med ett hittills icke i museet företrädt mönster, signerad »Stockholm»,

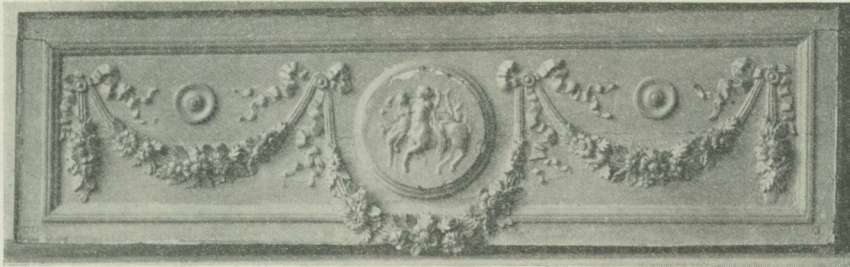

Fig. 12. Dörröfverstycke af skulpterad trä med pastellage, från 1790-talet.
Höjd 0,415 m. Längd 1,365 m. Nord. M. 12S,147.

och ett ölkruis, signeradt och dateradt »Stockholm (17)48.» — En glaskanna med monogram E. H. S. under krona kan hänföras till samma tidehvarf. — Likaså en duk och en serviett af linnedamast. fig. 11, med grefliga ätten Pipers vapen å midtpartiet och en rik bård med monogrammet C. P. i hörnen, möjligen angifvande den myndiga grefvinnan Christina Piper, f. Törnflycht, Carl Pipers änka, som öfverlefde sin make ända till år 1752 och under denna tid förde ett stort hus bl. a. på Krageholm i Skåne, skildradt af Linné i hans »Skånska resa».

Rokototidehvarvet, årtiondena närmast efter 1700-talets midt, är ju redan jämförelsevis väl företrädt i Nordiska Museets samlingar utom på ett område, nämligen silfrets. Endast en småsak har under året förvärfvats, nämligen en sked från år 1763.

Det **gustavianska tidehvarvet** i dess olika skiftningar är rikare representeradt bland förvärfven. Från ett hus i gamla Stockholm, Stora Nygatan 2—170114. *Fataburen*.

32, hafva erhållits icke mindre än nio dörröfverstycken med skulpterad dekoration, fig. 12, och fem smala pannåer målade i den novantika stil, som synes hafva varit synnerligen populär i Stockholm under senare delen af detta tidehvarf. — Till fast rumsinredning är äfven att räkna ett par väl bevarade kakelugnar från ett hus i »Staden».

Bland möbler från denna tid må nämnas en byrå med målad dekoration imiterande de rikt inlagda byråarnas mönster, representerande en surrogatgrupp af möbler, som torde hafva varit rätt vanlig i de borgerliga hemmen. — En typisk pjäs från 1790-talet är en liten toalettspiegel i mahogny med smala mässingslister.

Fig. 13. Urna af järn, daterad 1800.
H. 0,588 m. Nord. M. 127,187.

Servisföremålens stora grupp har ökats med en Mariebergs-tallrik från år 1775, ett kuvertbestick med knif, gaffel och skedar af silfver från år 1777, en matsked från 1778 och ett par damast-servietter, den ena med ätterna v. Ungern-Sternbergs och Fleetwoods vapen och årtalet 1782.

Tidehvarfvets eleganta dräktskick åskådliggöres på ett förtjusande sätt af en damdräkt, bestående af kofta och kjol af cremefärgadt siden med kedje- och plattsömsbroderi i färger från 1780-talet samt af flera par damskor.

Ett par karakteristiska parkurnor af järn, målade i bronsfärg, bära monogrammet A. F. W. och årtalet 1800, fig. 13.

Från **Karl-Johans-tiden** (empiren) härstammar ett par goda prof på tidens möbler, ett rundt bord af mahogny med svängda ben och fotplatta, fig. 14, samt en elegant taburett i hvitt med ornament i pastellage, fig. 15, bägge af typer som icke förut funnos i museets samlingar. — En liten sekretär af almträ utgör en senfödd utlöpare af en populär gustaviansk möbeltyp; och slutligen må här nämnas ett par sängar, af hvilka den ena af björk, en för-enklad borgerlig upplaga af tidens praktsängar af mahogny med beslag af förgylld brons.

Dräktsamlingen från detta tidehvarf har ökats med en vit klädning, troligen brudklädning, af linnong med rika broderier, och en brudgumsväst af hvitt siden, båda från 1814, samt tvenne barnklädningar från 1820-talet m. m.

En gossdräkt, se fig. 16, af blått ylle med grått bandbroderi har burits 1838 af framlidne major C. Broman vid 9 års ålder. Enligt uppgift skall denna kostym vara sydd efter en af prinsarnas dräkter, och torde man äfven med ganska stor säkerhet kunna återfinna modellen å ett porträtt af prins Carl (Carl XV), måladt af F. Westin och sedermera återgifvet i litografi af v. Stahl.

Nämnas kunna slutligen en brosch af guld från 1838 och ett par örhängen från år 1844.

Ett personhistoriskt minne utgör en jaktväska, som tillhört kompositören A. F. Lindblad och honom förärad 1825 af fru Malla Montgomery-Silfverstolpe, hvilken själf broderat den.

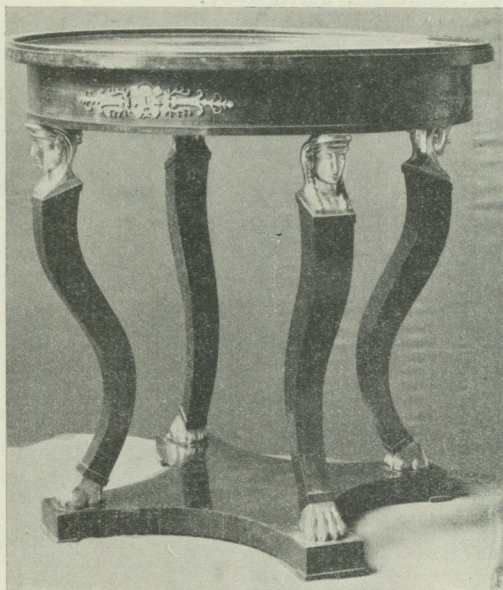

Fig. 14. Bord af mahogny. 1810—20-talet.
H. 0,783 m. Nord. M. 128,748.

Från 1800-talets senare del härstamma diverse möbler, däribland ett skulpteradt och förgylldt spegelbord i den mest utsväfvande 1800-talsrokoko, en mängd för tiden karakteristiska s. k. prydnadsföremål, kannor, muggar, lampor, ljusstakar, jardinjär i majolika m. m., till en stor del af utländsk tillverkning, samt en synnerligen representativ samling af Gustafsbergsfabrikens keramiska tillverkningar från 1860—1890-talen. — Vackra prof på 1800-talets konstskicklighet i sömnad utgöra en vit bärklädning och ett svart med halmstrån broderadt flor från 1850-talet samt en liten damkrage och tvenne näsdukar från 1860 talet.

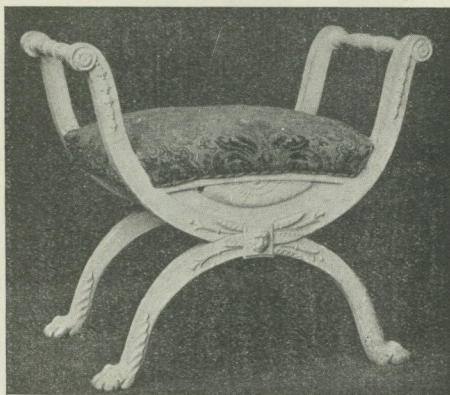

Fig. 15. Taburett af björk, hvitmålad. 1810—20-talet. H. 0,558 m. Nord. M. 126,679.

Från 1879 har museet erhållit en brudklädning af hvit kaschmir; från 1880-talet en brun sammetskappa och en hofdräkt för dam af hvitt siden med pärlbesättning, buren 1887.

Af personhistoriskt intresse äro bl. a. en professorsvärja, som tillhört filosofen Christoffer Jacob Boström; en sabel och en värja, som burits af general Johan August Hazelius, samt en större mängd af olika slags föremål, som tillhört och begagnats af dr Artur Hazelius.

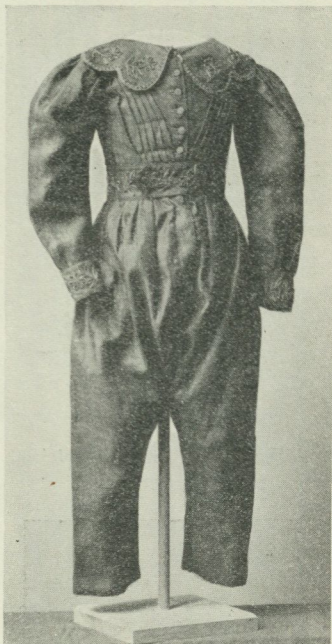

Fig. 16. Gossdräkt från 1838.
Nord. M. 128,656.

Pet. Kraft Stockholm 1801 — samt å en viola d'amore tillhörande Musikaliska Akademien. Klavéren spelades af fröken Adèle Cederschiöld, hvilken äfven skötte ackompagnementet till violan, spelad af herr F. Bendixen, och till ett flöjtnummer, där flöjstämman utfördes af herr H. Glimstedt. Programmet upptog kompositioner af J. Seb. Bach, Ph. Em. Bach, Mozart, Milandre, Cherubini och Rameau.

Leksaksafdelningen har under året vunnit flera värdefulla tillskott. Häribland förtjänar särskildt dockorna uppmärksammas såsom representanter för skilda tider och samhällslager. En manlig docka från 1830-talet är en

Af föremål från **nyaste tid, 1900-talet**, är det af vikt att till museet insamla särskildt dräkter af olika slag, då ju sådana, när de blifvit omoderna, hastigt glömmas eller gå sin undergång till mötes; af lätt insedda skäl kan denna samling i allmänhet endast ökas genom gåfvor, och sådana mottagas också med tacksamhet.

En utmärkt representant för 1900-talets snäfvä kjolmod har museet erhållit i en elegant supéklädning af siden och chiffon med rika pärlbroderier.

Musikhistoriska afdelningens förvärf utgjordes af ett psalmodikon från Nysätra socken, Lagunda härad, Uppland, ett par näfverlurar från Härjedalen och Västerbotten samt ett vallhorn. — bockhorn — från Uppland.

För särskildt inbjudna anordnades den 19 maj en musikafton i museets hörsal, där musik utfördes å ett par af museets gamla klavér — ett klavikord, sign. Pehr Kraft Stockholm 1806, och ett hammarklavér, sign.

utmärkt dräktbild och i anseende till de manliga dockornas sällsynthet värdefull. En präktigt utstyrd dam, iförd dräkt af gult siden rikt garnerad med spetsar och blommor, återger äfven den på ett förträffligt sätt 1870-talets smakriktning. — Bland allmogens leksaker må särskildt omnämnas några prydliga näfverdockor från Nås sn i Dalarna, där tillverkade af en 80-årig gumma.

Skråafdelningens förvärf utgöras endast af ett mästarebref, utfärdadt af handskmakareämbetet i Laholm år 1785, samt sex st. teckningar, som hafva utgjort gesällprof vid något målareämbete, troligen Stockholms.

Arbetets historia. Afdelningen för bokhandtverk har mottagit en samling redskap, som tillhört den förnämste kopparstickaren i Sverige under 1800-talets förra hälft, professor C. D. Forssell. Dessutom har museet fått en intressant handpress i miniatyr, utrustad som en stor tryckpress. Den användes i en familj vid 1800-talets midt för visitkortstryck.

Trähandtverk. Inredningen i en finsnickarverkstad har kompletterats med de enkla grejor som användas i och för polering af finare möbler. Dessutom ha kommit många enstaka redskap från olika håll.

Metallhandtverk. Hufvudförvärfvet består af hela inventariet i två guldsmedsverkstäder på Gottland, som ägts af två bröder Elgstrand, den ene bosatt i Visby, den andre i Burgsvik, tillsammans omkring 800 nummer. Just därför att de komma från så besläktadt håll komplettera de hvarandra i många enskildheter. I öfrigt har förvärfvats en mindre samling urverk af framstående svenska urmakare.

Krukmakare. Till komplettering af tidigare verkstadsuppsättningar har mottagits en ej obetydlig del af C. J. Bergs krukmakarverkstad i Hedemora. Dessutom har öfverlämnats de enkla redskap, som en modern kakelugnsmakare använder vid uppsättning af ugnarna. — Från Bredsjö 1822 nedlagda porslinsfabrik i Uppland har kommit en porslinskvarn.

Skinnare. De redskap, som en mycket gammal skinnare i Hjäsås, Skåne, lämnade vid sin död, ha förvärfvats. Andra skinnareredskap ha inkommit från Malung i Dalarna och från Munktorp i Västmanland.

Apotekare. Bland de få förvärfven må nämnas ett antal ståndkäril af hvitt porslin från Kristinehamn, ett åderjärn, en medicinsked samt ett väl bibehållet husapotek.

Afdelningen för eldens ekonomiska användning har som vanligt vuxit med åtskilliga nummer, af hvilka dock få förtjäna ett omnämnande. Bland eldstäderna märkas två gustavianska kakelugnar, den ena med i sepia målade landskapsbilder på hvarje kakel, en rätt ovanlig dekor. De flesta järnugnar

museet äger tillhöra perioder före 1800-talet. Den nu förväfvade är daterad så sent som 1825 och gjuten vid Bärums järnverk i Norge.

Den kyrkliga afdelningen har ej mycket vuxit. Märkligast är en kista af koppar med försilfrade rika beslag och De Geers vapen. Enligt traditionen är den ej en vanlig likkista, utan skulle den ha användts för forslandet af stoffen af medlemmar af den De Geerska släkten till familjegrafkoret vid Leufsta kyrka i norra Uppland. Eftersom den är daterad 1695, har den då iordningstälts med anledning af något dödsfall inom familjen.

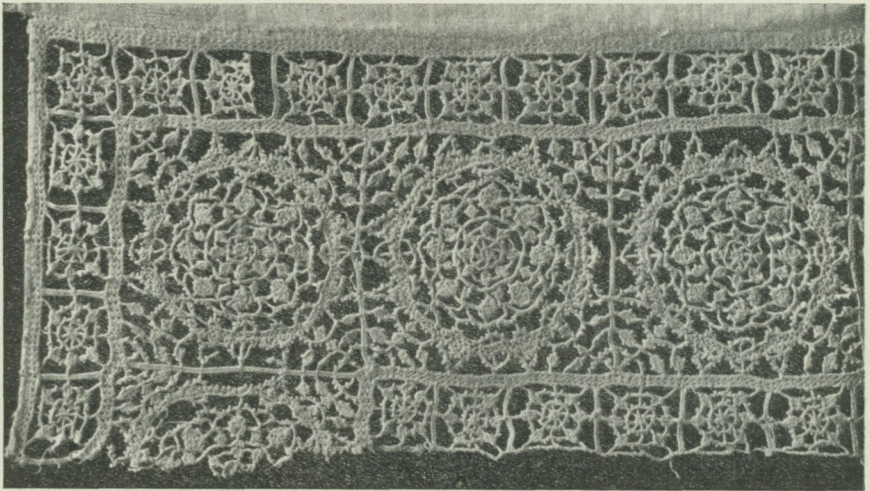

Fig. 17. Reticellaspets, troligen från en altarduk. Bredd 0,14 m.
Nord. M. 127,411.

Flera vackra hvit-broderier hafva under året förvärfvats. Däribland en i reticella sydd spets, fig. 17, nu sittande på ett örngått från en bondgård i Halland, men ursprungligen kommen från en kyrka, där den sannolikt suttit på en altarduk. Ännu ett vackert kyrkligt föremål utgör en från Närke kommen brudpäll från 1700-talet, af rödt siden med grön bård. Å midtpartiet äro broderade små blommor i guldtråd. Att uppbära pällen är i hvardera hörnet en ögla af röda sidenband fästad. Ett par i silke och pärlor broderade pärmar till en kyrkohandbok från 1839 är ock att nämna.

Afdelningen för **Stockholmiana** har på grund af byggnadsverksamhetens stagnation ej att uppvisa några betydande förvärf. Ett par dörrar från en port, Slottsbacken 8, torde vara det mest betydande.

Skansens kulturhistoriska afdelning.

Föreståndaren intendenten NILS KEYLAND har tidvis biträdts af amanuenserna fröknarna LAURA STRIDSBERG och ANNA RUDBECK; arbetet med nedtagningen af Seglora kyrka (se nedan) har ledts af amanuensen fil. kand. SIGURD WALLIN.

Skansens kulturhistoriska afdelning. Det i 1915 års redogörelse omnämnda byggnadsförvärfvet från *Älfros socken i Härjedalen* stod färdigt på Skansen i slutet af maj 1916, sedan arbetet med dess återuppförande, försvåradt af en exceptionellt kall och snörik vinter, där pågått sedan oktober månad 1915, alltså omkring sju månader. Af de till förvärfvet i fråga hörande byggnaderna hade Bergviks & Ala Nya Aktiebolag skänkt den öde manbyggnaden, stallet, härbret och sin ägande andel i badstugan, Hudiksvalls bolag ladugården och den därtill hörande foderladan och sörfoderboden samt störset eller eldhuset. Af enskilda personer hade genom köp till ett efter förhållandena billigt pris förvärfvats loftbod, kornlada och slipbod i en långa, källarsvale, vedbod, smedja, lekstuga för barn samt hälften af badstugan. För lämnade kontanta bidrag till Älfrosgården har å annan plats redogörelse lämnats, se sid. 42. Enligt det föregående räknar Älfrosgården f. n. ej mindre än femton olika byggnader, några af dem visserligen helt små. Dessa äro hämtade från samma omnejd och på sin nya plats till vänster om Skansens uppfartsväg ordnade i öfverensstämmelse med härjedalskt bruk, så att manbyggnaden och uthuslängorna omsluta gårdsplanen, medan härbret, badstugan, smedjan och störset ligga afskildt därifrån. Det bör i detta sammanhang nämnas, att aftal är träffadt om förvärfvande af ytterligare några mindre hus för komplexets komplettering, en ängslada, ett löfjäll och en kvarn. En vadmalsstamp och en s. k. slip, med vattenkraft dragen inrättning för slipning, äro redan nedforslade, färdiga för återuppsättning. Till lagning af i senare tid genom omändringar förorsakade defekter t. ex. å manbyggnaden, boden och härbret äfvensom till ersättning för en och annan förmultnad väggstock eller för den gamla odugliga takveden användes härjedalsk, tjärig torrfura. Rekonstruktionsåtgärderna förorsakade naturligen mycken tidspillan och kostnader, helst detta virke är särdeles hårdarbetadt. Det därmed åstadkomna resultatet blef emellertid förträffligt. Vid uppförandet assisterade tvänne timmermän från Älfros, O. Grinde och J. E. Johansson.

Utrymmet tillåter ej att ingå på en närmare beskrifning af byggnadsförvärfvet i detta sammanhang. Kortfattade vägledningar däröfver hafva förut (1916) lämnats i Skansens programblad och i »Boken om Skansen» (utg. med

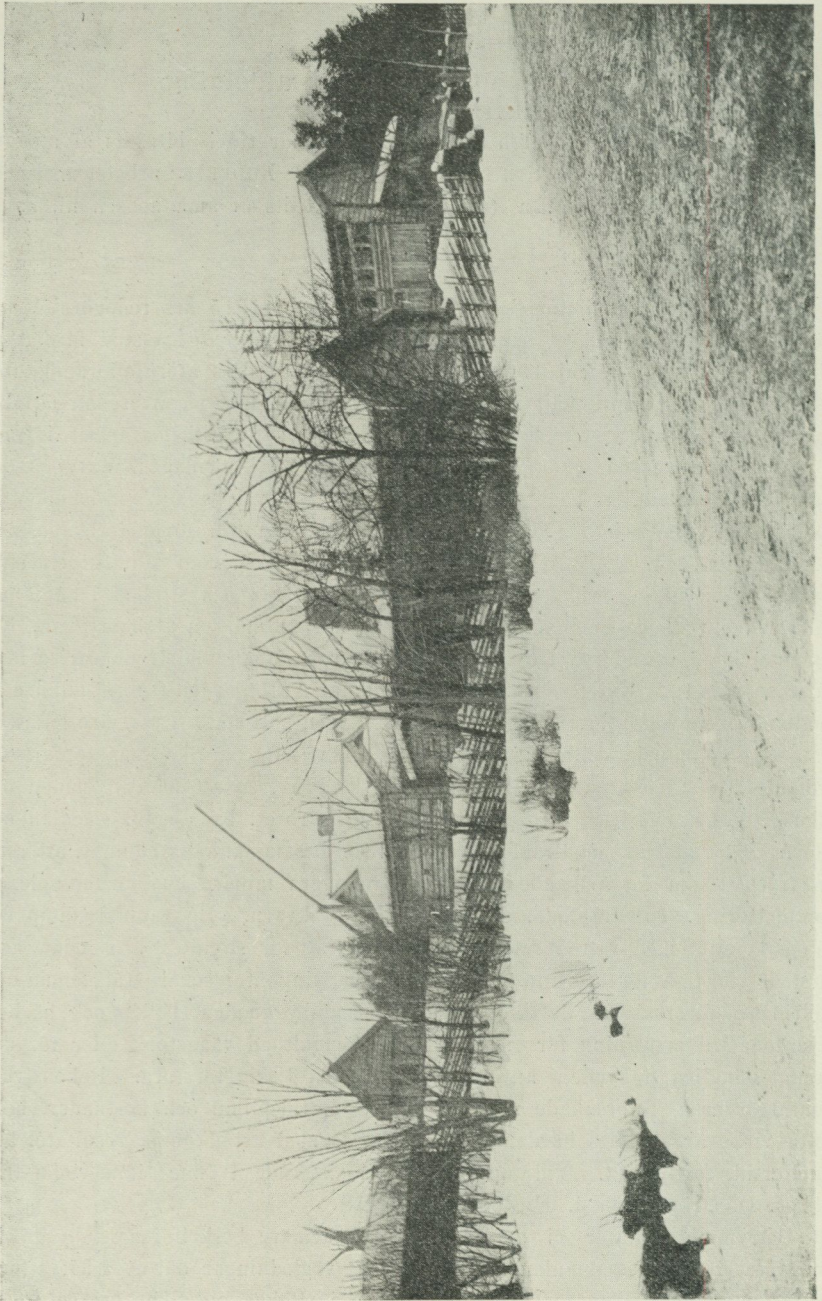

Fig. 18. Ålfrosgården på Skansen, sedd från sydväst.

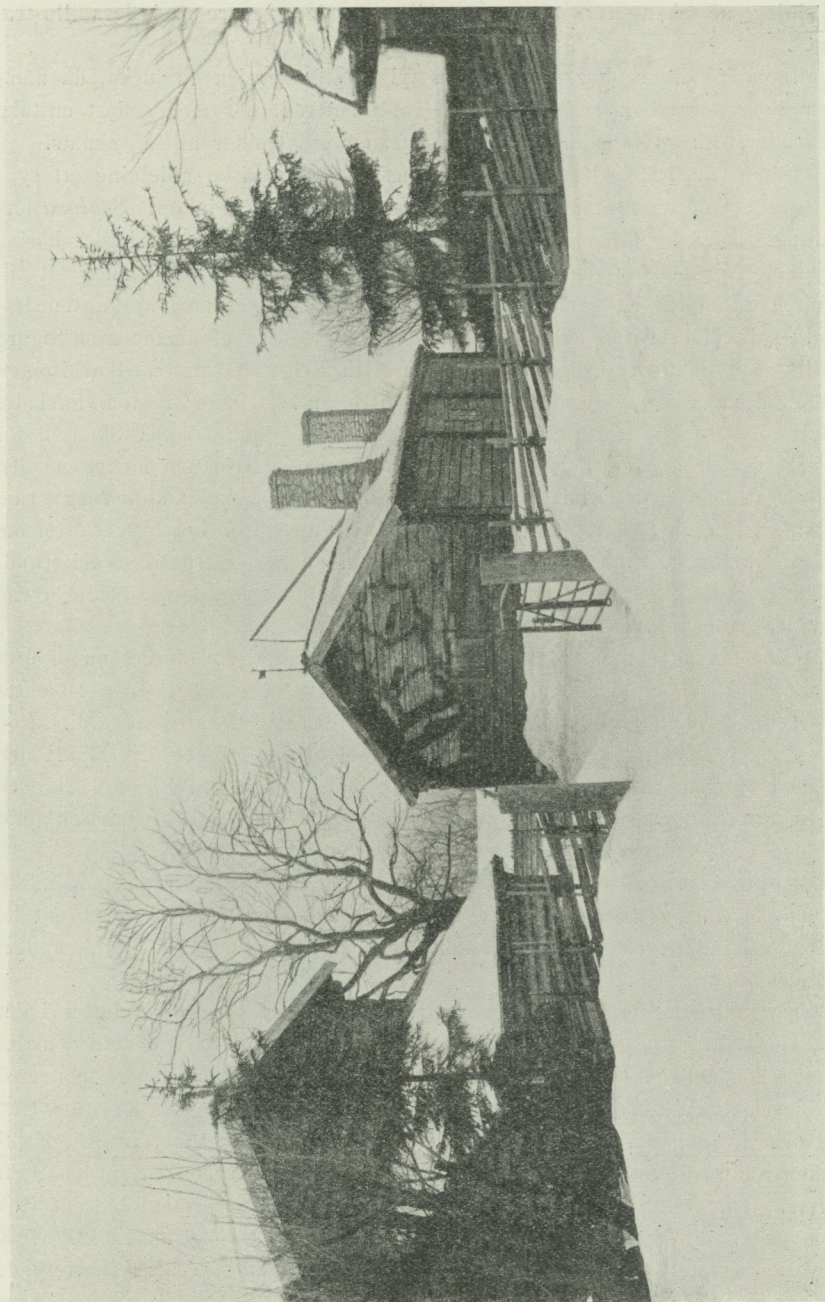

Fig. 19. Alfrosgården på Skansen, sedd från nordost.

anledning af Skansens tjugufemårsjubileum), den senare med flera illustrationer.

Inom Skansens byggnadsmuseum fyller Älfrosgården en lucka, då nämligen hela norra Sverige hittills varit representeradt där med endast enstaka byggnader, och en fullständig bondgård från dessa trakter alltså saknats.

Under år 1916 gjordes till Skansens kulturhistoriska afdelning ett synnerligen betydelsefullt förvärf i det att museet på våren inköpte *Seglora* församlings i Västergötland gamla ödekyrka af trä. Härigenom gjordes början till förverkligande af den redan af dr Artur Hazelius hysta planen att till Skansen få flytta en gammal svensk kyrka. — Arbetet med kyrkans nedtagande påbörjades redan under sommaren under ledning af amanuensen Sigurd Wallin och Skansens bygmästare Thors Erik Eriksson samt med arkitekten Anders Roland som byggnadsteknisk kontrollant. Under hösten forslades timret och öfriga materialer till Stockholm och lagrades på Skansen för att återuppförandet, sedan de för kostnadernas bestridande nödiga medlen hunnit anskaffas (jfr ofvan sid. 5 och nedan sid. 42), skulle kunna äga rum under år 1917. Sedan plats å Skansen blifvit utsedd, i skogsbrynet öster om planen framför Kyrkhultstugan, utfördes redan på hösten 1916 en del grundläggningsarbeten. — En detaljerad redogörelse för Seglora kyrka och arbetena med densamma må få anstå till dess det hela hunnit afslutas.

Här må äfven omnämnas den gåfva som Nordiska Museet under året erhöi af Sällskapet »Vänner till Pauvres Honteux». I skrifvelse den 10 oktober 1916, dagen före Skansens 25-årsdag, tillkännagaf sällskapets direktion att sällskapet beslutat att såsom gåfva till Nordiska Museet öfverlämna den byggnad vid Surbrunnsgatan 45 i Stockholm, där Artur Hazelius föddes, dock under förbehåll att byggnaden finge öfvertagas och flyttas till Skansen först när den blefve för sällskapets asyl obehöflig.

Reparationer företogs å tjärdalen och Hornborgastugans halmtak. Lappkåtan försågs med ny torfbeklädnad, emedan myror i mängd byggt bo i den gamla torfven och gjort kåtan obeboelig. Äfven kolarkojorna underkastades reparation.

Folkmusik förekom under sommaren dagligen på skilda platser i det fria, vid Bollnässtugan och Älfrosgården, Balderslunden och Bredablick, under vintern söndagligen i Bollnäs- och Blekingstugan. Skansens gamla spelmans-trio nyckelharpisten J. Skoglund från Tierp, fiolisterna G. E. Ekström från Sko och A. Hedblom från Leksand samspelade som vanligt hela året. Folkskolläraren L. J. Sundell spelade på fiol låtar företrädesvis från sin hemtrakt Ydre i Östergötland under juli månad. Dalarna var representeradt af Hök Olof Andersson från Rättvik under augusti. Olle Ek (hr Olof Ekwall) från Säby i Småland spelade ^{20/8}—^{17/9}. Äfven fru Agda Åkerberg medverkade några gånger.

Landsmål. Nergårds Lasse (hr Sibbe Malmberg) berättade hvarje söndag under sommaren historier på sörmlandsmål och fröken Nilla Florell dagligen under tiden $^{30/6}$ — $^{15/9}$ på närkesmål. »Lars i Svarven» (= spelmannen L. J. Sundell) föredrog »roliga skildringar på östgötamål ur gamla spelmanslivet».

Folkdansar dansades under sommaren hvarje söndag, onsdag och fredag af åtta nationalklädda par, och ringlekar af omkring trettio barn hvarje söndag, tisdag, torsdag och lördag.

Rytmiska koraler utfördes i Hällestadsstapeln hvarje söndag under musikdirektör Frans Tigers anförande af en flickkör och en tenorsolist, ackompanjerade af en afdelning af K. Flottans musikkår. Staffanssång sjöngs under julen från och med annandagen t. o. m. trettondagen af åtta stjärngossar, hvilka vandrade från stuga till stuga med ljusa stjärnan.

Nergårds Lasse sjöng brandvaksrop hvarje söndagskväll.

Lappen Anders Nilsson med familj bodde under sommaren i lapplägrät. Kasperteatern spelade några gånger vid vårfesten och midsommaren.

Skansens naturvetenskapliga afdelningar.

Föreståndare intendenten ALARIK BEHM.

Den rådgifvande nämnden för ärenden rörande Skansens zoologiska trädgård har under året utgjorts af professor WILHELM LECHÉ, professor EINAR LÖNNBERG, professor YNGVE SJÖSTEDT, professor HJALMAR DAHLSTRÖM och konstnären BRUNO LILJEFORS.

Som veterinär för Skansen tjänstgör sedan 1904 professor VILHELM SAHLSTEDT.

Zoologiska trädgården. Ett i Skansens annaler enastående vackert och intressant förvärf utgjorde den gåfva af tre visenter, en tjur och två kor, som af firman Carl Hagenbeck i Hamburg öfverlämnades till den zoologiska trädgården. Bland öfriga förvärf kunna antecknas 2 älgkalfvar af honkön, den ena skänkt, den andra, liksom äfven en kronhjort, inköpt. Inom fågelvärlden är kläckningen af 7 riporrar med orrtupp till fader och dalripa till moder af särskildt intresse, då denna hybrids härstamning varit föremål för olika åsikter i den ornitologiska litteraturen. Ytterligare kan nämnas kläckning af 5 korpungar, 3 bergufungar och en rörhönunge, hvilka alla nådde vuxen storlek. Bland förluster är att anteckna en älgko, hvilken i sitt fjortonde år på grund af ålderdomsaftyning aflifvades. En i föregående års redogörelse omnämnd hundgård färdigbyggdes. Dessutom anordnades nya hagar

Skansens zoologiska trädgårds

D ä g g d j u r.	Bestånd ^{31/12} 1915.			Ö k n i n g.		
	Antal arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	Födda.	Gåfva.	Köp.
Apor och insektätare	7	17	429—	2	6	—
Kattdjur	5	12	3,355—	9	4	—
Hundar, vargar, räfvar	14	25	2,160—	23	6	—
Mårdar, järfvar, själar	8	14	2,750—	—	17	2
Björnar	4	8	2,375—	—	—	—
Gnagare	10	92	2,243—	189	30	1
Hästar	3	6	2,100—	—	—	—
Nötkreatur	2	3	5,000—	2	3	—
Hjortar	6	22	3,560—	4	2	2
Får, getter	4	12	130—	19	3	—
Svin	1	2	1,000—	13	—	1
Summa däggdjur	64	213	25,102—	261	71	6
Sångfåglar	45	115	310—	—	65	87
Klätterfåglar, gök	—	—	—	—	1	—
Kråkfåglar	8	19	215—	5	6	9
Ugglor	7	17	360—	3	6	5
Falkar, örnar	6	20	490—	—	8	2
Vråkar, hökar	9	16	250—	—	14	9
Papegojor	8	24	625—	—	6	—
Hönsfåglar, struts	13	65	978—	26	5	19
Dufvor	10	74	195—	22	6	—
Vadare	14	38	625—	1	10	—
Svanar, gäss, änder	26	83	2,863—	—	8	—
Öfriga simfåglar	18	38	1,415—	2	10	—
Summa	164	509	8,326—	59	145	131
Djurbeståndets summa	228	722	33,428—	320	216	137

djurbestånd den 31 december 1916.

Minskning.		Bestånd ^{31/12} 1916.			Anmärkningar.
Sålda.	Dödade, dött.	Antal arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	
8	7	4	10	210—	2 bunderapor födda.
5	7	4	13	3,600—	2 loungar födda af ♀, f. 1911.
27	5	10	22	2,310—	1 svarträf dött.
10	9	10	14	1,385—	
—	1	3	7	2,350—	
197	9	9	106	2,244—	
—	—	3	6	2,100—	
1	—	2	7	17,000—	3 visenter gåfva.
4	9	6	17	3,550—	{ 1 gammal älgko aflifvats. 1 älgkalf ♀, gåfva.
19	2	3	13	265—	{ 1 kronhjort ink. 1 älgkalf ♀, ink.
11	4	1	1	500—	1 vildsvin, ♀, dött.
282	53	53	216	35,514—	
3	149	37	115	464—	
—	—	1	1	25—	1 gök g.
19	10	7	10	155—	5 korpungar kläckta.
10	2	8	19	545—	3 bärgufvar kläckta. 1 sparfuggla g.
7	8	5	15	290—	
6	22	4	11	245—	6 glador ink.
—	5	11	25	645—	
37	27	12	51	1,025—	7 riporrrar kläckta.
42	4	8	56	285—	
1	15	14	33	670—	1 rörhöna kläckts.
16	12	21	63	2,125—	1 bastardgås dött.
4	9	17	37	1,160—	{ 3 hafstrutar kläckta. 1 skröntärna g.
					{ 1 simdopping g. 2 labbar g.
145	263	145	436	7,631—	
427	316	198	652	43,148—	

för visenter, älgar, kronhjortar och rådjur. I öfrigt nödiga reparationer af hagar och burar. Förändringarna inom djurbeståndet åskådliggöras genom tabellen sid. 28—29.

Botaniska afdelningen. Invid Raflundagården utplanterades en större samling sydsvenska växter. Medicinalörttagården utökades genom diverse gåfvor, hvaribland en rikhaltig och dyrbar samling inhemska prydnadsträd och buskar, hvilka utplanterades. Sedvanlig gallring af öfverflödig undervegetation pågick hela sommaren och hösten.

Mineralogiska afdelningen. Denna afdelning ökades under året med två block af nickelmalm från Skedevi grufva i Östergötland, hvilka uppsattes på Skansens malmberg.

Bibliotek och arkiv.

Museets bibliotek och arkiv ha föreståtts af amanuensen fröken VISEN LEWIN med biträde af amanuensen fröken HEDVIG BOIVIE. Den särskilda afdelning af arkivet, som utgöres af arkivet för svensk folklifskänedom, har föreståtts af intendenten dr EDVARD HAMMARSTEDT biträdd af amanuensen fröken LAURA STRIDSBERG.

Biblioteket har ökats med 702 band och småskrifter, förvärfvade genom byte med museer och samfund såväl inom som utom landet samt genom gåfvor och inköp. Förteckning öfver gifvare med omnämmande af mera betydande gåfvor återfinnes å sid. 44 o. f.

Arkivet för svensk folklifskänedom. Såsom de viktigaste förvärfven till denna afdelning böra nämnas: uppteckningar om forntro och folksed i Skåne, Halland, Bohuslän, Dalsland, Uppland, Dalarna, Hälsingland och Jämtland af amanuensen Louise Hagberg; inemot ett tjugotal folklifskildringar från Svenska Dagbladets täflan år 1915, skänkta af denna tidning; uppteckningar från Värmland af fröken Berta Edgren, från Jämtland af herr J. Larsson, från Gottland af kand. C. H. Hedenström, från Småland af lic. V. Ljungdahl och från Dalarna af kand. O. Bannbers. Byggnadsritningar, fotografier och beskrifningar hafva lämnats af bland andra: professor O. Almgren samt af arkitekt A. Essén från Södermanland, doktor M. Olsson från Uppland, kand. O. Bannbers från Dalarna, kand. C. Uddén från Ångermanland, af kand. S. Belfrage från Västerbotten, Hälsingland och Dalsland, af amanuensen kand. S. Erixon från Dalarna, Närke, Västmanland, Härjedalen, Medelpad och Jämtland samt slutligen af intendenten

Keyland en mycket stor samling fotografier, plan- och detaljritningar (503 st.) af byggnader m. m. i Värmland och Norge.

Till **samlingen bref, handskrifter m. m.:** 81 st. bref och smärre meddelanden från Artur Hazelius, dat. 1889—1900, samt flertalet skrifna till H. Samzelius; afskrifter af 27 st. bref från Artur Hazelius 1878—1888 samt 3 st. hyllningsadresser till densamme med anledning af hans 60-årsdag 1899; en samling bref till Lea Ahlborn från framstående samtida medaljgravörer, konstnärer m. fl.; bref och fullmakter m. m., som tillhört kopparstickaren C. D. Forssell (f. 1777, d. 1852), samt ett 40-tal originalteckningar af samme konstnär till i gravyr utförda porträtt m. m. Vidare har emottagits en stor samling bref från författare, vetenskapsmän, konstnärer m. fl., från 1890—början af 1900-talet.

Till samlingen af **fotografier, teckningar negativ, belysande högre ståndskulturen** hafva inkommit afbildningar framställande exteriörer, interiörer, rumsinredningar från slott och herrgårdar i Skåne, Södermanland, Uppland, Östergötland samt möbler, silfver, glas, keramik, textilier m. m. Af stadsbyggnader må nämnas fotografier af Danvikens gamla hospital i Stockholm jämte karta öfver området, byggnader i Nyköping och Jönköping, blåkopior af trähus i Göteborg och omnejd. Dessutom ha förvärfvats fotografier af kyrkor och klockstaplar i Södermanland, Uppland, Västergötland samt tre album innehållande fotografier af landskyrkor i Uppland och Södermanland. Vidare ha inkommit en del fotografier af föremål i andra museer och samlingar.

Tillfälliga utställningar, utlån.

Utställningar. I lokalen för tillfälliga utställningar var under tiden 4 april—2 juni anordnad en utställning af den under år 1915 till Lifruskammaren förvärfvade stora samlingen af vapen m. m. från det gamla Bielkegodset Thureholm i Södermanland.

Den 21 okt.—12 nov. var en utställning af krigsfångearbeten från sibiriska fångläger anordnad i lokalen för tillfälliga utställningar. Densamma var ordnad af amanuensen vid Statens Historiska Museum Gustaf Hallström, hvilken hemfört föremålen från en af honom och hans hustru företagen resa i Ryssland.

Den 30 november, museets högtidsdag, öppnades den sedvanliga utställningen af det senaste årets förvärf af museiföremål.

Utlån. Till Konstslöjdmuseet i Göteborg har i och för fotografering varit utlånat ett antal märkdukar tillhöriga Nordiska Museets samlingar. — Till Norsk Kunstindustrimuseum ett mindre antal norska dynvar i och för afbildning.

Utgifna arbeten.

Museets publikationer. Fataburen för 1916, omfattande 4 häften samt de vanliga redogörelserna för Nordiska Museets och Lifruskammarens utveckling under nästföregående år (1915). Det tredje häftet, som innehöll en af styresmannen dr Upmark författad historik öfver Skansen med anledning af dess 25-åriga tillvaro, utgafs äfven som särskild publikation »Skansen 25 år.» — Afdelningen för bokhandverk, rum 115, vägledning utarbetad af S. Ambrosiani. 28 s. 8:o. — Farmaceutiska afdelningen, rum 113—114, vägledning utarbetad af K. Ahlberg och A. Kockum, jämte medicinalia från Carl Vilhelm Scheeles apotek af A. Kockum, 68 s. 8:o. — Skansens veckoprogram 30 april—24 sept. — Skansens vårfest 1916. — Program vid festen till högtidlighållandet af Skansens tjugufemårsminne onsdagen den 11 oktober 1916. — Ett upprop med begäran om meddelande angående oskiftade byar (särtryck ur Fataburen).

Med anledning af Skansens 25-årsjubileum utgaf Aktiebolaget Hasse W. Tullberg »Boken om Skansen», folio, rikt illustrerad och försedd med ett särskildt planschband i större format. Arbetets utsmyckning såväl som originalen till flera af färgtrycken äro af O. Hjortzberg. Öfriga bidragande konstnärer äro Alfr. Bergström, E. Küsel, Bruno Liljefors, D. Ljungdahl och Hilding Nyman. Text af G. Upmark, N. Keyland och A. Behm.

Af tjänstemännen utgifna arbeten. Dr Upmark har af trycket utgifvit »Skansen 25 år» tr. i Fataburen, äfven separat; »Boken om Skansen», inledning och bildtext, utg. af Hasse W. Tullberg. — Redigerat och utgifvit Samfundet St. Eriks årsbok 1916.

Intendenten dr Hammarstedt: öfversättning, med kommentarer, af Tacitus Germania; Elias åskguden samt andra uppsatser äfvensom litteraturanmälningar i Fataburen; litteraturanmälningar i Ymer; artiklar i Nordisk Familjebok.

Intendenten Behm: biologiska notiser och uppsatser i svenska och utländska facktidskrifter. Den biologiska texten i »Boken om Skansen».

Intendenten Keyland: Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige, kapitel c, slageld, i Fataburen. Den kulturhistoriska texten i »Boken om Skansen», utg. med anledning af Skansens tjugufemårsjubileum. Redigerat Skansens programblad; smärre bidrag däri och Nord. Familjebok. Ny upplaga af Skansens kulturhistoriska vägvisare.

Amanuensen dr Ambrosiani: »Afdelningen för bokhandverk», rum 115, vägledning för besökande. Redigerat den »Farmaceutiska afdelningen», rum 113 och 114, samt den tillökade och illustrerade upplagan. — »Riktlinier för upp-

teckningar om allmogens materiella kultur: Byn, Byggnadskultur, Värme och ljus, Husgeråd», i Svenska landsmålen h. 133. — »Hus och husgeråd hos Småländsk allmoge», i Svenska Turistföreningens Årsskrift. — »Ett par notiser till äldre tegelbrukshistoria», i Tegel. — Landsortsmuseerna under sistförflutna år, i Tidskrift för det Svenska folkbildningsarbetet. — Mötena i Kristianstad i Fataburen. — Diverse bidrag till Biblioteksbladet.

Dr Lithberg: Taksteinarsägnen, i Folkminnen och Folktankar, Lund. — Erik Dahlbergs resor i Sverige, ett bidrag till kännedomen om de svenska landsvägarna under 1600-talet, jämte kartor, i Svenska Vägföreningens Handlingar.

Fil. lic. Bäckström: redigerat Gamla svenska städer (utg. af Svenska Teknologföreningens afdelning för husbyggnadskonst) häfte 5; Konst och konsthantverk (1 sept. 1915—1 sept. 1916) i Svenska kalendern 1917.

Amanuensen fröken Cederblom: Huru några spånadsredskap och andra husgeråd vandrat genom Europa. Ett bidrag till den jämförande etnografien, i tidskriften Ymer häft. 1 1916.

Amanuensen fil. kand. Erixon: »En bortglömd östgötavisa» ännu en gång! i Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening 1916; litteraturanmälan i Fataburen.

Amanuensen fröken Hagberg: »När prästen lystes i Bingsjö. Kulturbild från Dalarna». Illustrerad Tidskrift för ung och gammal, Stockholm 1916.

Undersöknings- och studieresor.

Dr Upmark har under året företagit följande resor: 11—12 januari till hemslöjdställningen i Västerås; 26 juni—2 juli till hemslöjdställningen i Växjö samt till Borås och Seglora för avslutande af inköpet af Seglora kyrka; i början af juli till Uppsala; under senare hälften af juli (semester) till Småland för studium af kyrksilfver samt till Varberg i och för en auktion; i augusti till museimannamötet i Kristianstad; 14—17 sept. till Göteborg för att närvara vid Röhsska Konstslöjdmuseets invigning och Göteborgs Högskolas 25-årsfest; 16—18 okt. till Alfvesta för beseende af hembjuden samling.

Intendenten Hammarstedt till hemslöjdställningen i Västerås, samt till en dylik vid Fjärdhundra station i Simtuna socken.

Intendenten Keyland genomreste under tiden 27 juli—31 aug. Gräsmark, Bogen, Lekvattnet och Östmark socknar i Värmland samt Brandval och Grue finnskogar i Norge för fotografering och uppmätning af finnbyggnader.

Dr Ambrosiani: i februari några dagar till Nässjötrakten, under påsken till Västerås, i juli en vecka till Nyköpings läns kusttrakter, sedan till öfre Dalarna, i augusti till museimannamötet i Kristianstad, i september till

Gäfle som rådgifvare åt museiledningen, i oktober till Kristiania en vecka som kommitterad för Skandinavisk Museiförbund. Dessutom kortare resor i Stockholmstrakten.

Dr Lithberg: i april till Oskarshamn och Kalmar för beseende af hem-bjudna föremål och i juni till hemslöjdställningen i Växjö. Under utrikes resa under senare hälften af året i privat uppdrag, arbeten vid Schloss Hallwil, Aargau, Schweiz, studerades förutom folkmuseerna i Köpenhamn och Berlin följande schweiziska museer Zürich, Bern, Genève, Lausanne, Solothurn, Basel, Aargau, Brugg och St. Gallen.

Amanuensen Erixon företog jämte arkitekterna B. Kjellström och Hadar Palm samt fil. kand. Sven T. Kjellberg under juli och juni månader en längre resa i Närke, Västmanland, Dalarna, Härjedalen, Jämtland och Medelpad i och för ett systematiskt studium af bebyggelse och byväsen, hvarunder talrika fotografier togos samt uppmättningsritningar af hus och byar utfördes. — Dessutom i april, maj, augusti och september kortare resor i Västmanland och Uppland.

Amanuensen S. Wallin vistades från slutet af juni till början af augusti i Seglora i och för ledandet af Seglora kyrkas nedtagning och utförandet af i samband härmed stående gräfningar och undersökningar, hvarvid jämväl ett antal andra kyrkor i Västergötland undersöktes.

Amanuensen Bäckström besökte i juni Foglaviks och Limmareds glasbruk och i augusti Reymyre, Kosta och Sandvikens glasbruk för efterforskningar rörande den äldre glastillverkningen samt museistudier; ett par kortare resor i juli till Strängnäs och i september till Gustafsbergs porslinsfabrik.

Amanuensen frk. A. Lewin: resa i april till hemslöjdställningen i Gäfle.

Amanuensen frk. Hagberg: kortare resor i Rimbo sn i Uppland och Sorunda sn i Södermanland.

Amanuensen frk. Cederblom: studier i Nyköpings museum, i oktober.

Amanuensen frk. v. Walterstorff reste i januari till hemslöjdställningen i Västerås, i april till Gäfle och i juni till hemslöjdställningen i Växjö och Göingebygden; resa i Halland för efterforskningar efter »bindslöjd» samt till Göteborg för studium af Konstslöjdmuseets textilsamlingar. I augusti (semester) resa i Dalarua.

Amanuensen frk. Stridsberg studerade under några dagar i mars månad färöisk folkvisedans i Köpenhamn.

Med understöd af Nordiska Museet företogos dessutom följande studie- och insamlingsresor:

fil. kand. C. H. Hedenström på Gottland under juni—juli månader;

br. L. Mattsson i västra Värmland och Norge under augusti och några dagar i sept.;

hr A. Nilsson i Lappland;

fil. kand. E. Törnqvist till Vaderskär, Småland, i juni månad.

Skansen.

Ledningen af yttre arbeten o. dyl. på Skansen har handhafts af ekonomichefen öfverste N. C. RINGERTZ.

Ledningen af Skansens fester, skötseln af friluftsteatern samt öfvervakandet af Skansens sorveringsväsende har handhafts af ekonomiintendenten H. ADELSON; expeditionen här föreståts af amanuensen fröken ANNA RUDBECK med biträde tidvis af amanuensen fröken LAURA STRIDSBERG.

Utöfver hvad som ofvan meddelats angående Skansens kulturhistoriska och naturvetenskapliga afdelningar hafva inga större förändringar eller arbeten utförts. *Torslunden*, där medförd matsäck sedan gammalt fått intagas, har dock utvidgats och ordnats med ytterligare ett försäljningsstånd samt bord och sittplatser, då det visat sig att allmänheten gärna begagnade sig af tillåtelsen att här äta sin matsäck.

25-årsdagen af Skansens öppnande såsom Nordiska Museets friluftsmuseum högtidlighölls den 11 oktober med en minnesfest å Skansen — se nedan under rubriken: Skansens fester. Med anledning af jubileet hade utgifvits ett par publikationer, se ofvan under Utgifna skrifter, samt påbörjats insamling af medel till en fond benämnd Skansens 25-årsfond.

Skansens fester m. m. *Årsskiftet* högtidlighölls med sedvanlig nyårsvaka, klockringning, koraler spelade af K. flottans musikkår, bål och eldar.

30 april — *Valborgsmässoaftonen* firades med studentsång af Stockholms Studentsångarförbund, folkdansar, konserter och uppfördes den gamla leken »Slå katten ur tunnan».

1 maj ägde den sedvanliga *fosterländska medborgarfesten* rum med tal från olika talarstolar och under medverkan af flera regementsmusikkårer och sångkörer. På aftonen folkdansar, konserter och landsmål.

20 maj gaf *Kvindelige Studenters Sangforening* från Kristiania konsert å Skansens friluftsteater.

Skansens vårfest — 30 maj och närmast följande dagar. För första gången på flera år var festplatsen förlagd till de stora områdena å Öfre och Nedre Solliden. Marknaden med sina försäljningsstånd, först och främst af tombolalotter, postkontor, läskedrycksförsäljning m. m. lågo å Öfre Solliden närmast Hällestadsstapel. »Dansen genom tiderna» var den stomme, kring hvilken programmet grupperade sig, och framställdes de olika tidernas dansar å Nedre Solliden, gamla sommarteatern, vid tvenne föreställningar.

Folkvisedansen — den äldsta dansformen — representerades af Folkvisedanslaget i Stockholm, som bland andra danskväden utförde: Ormen länge,

Stolts Adelin, Blå Skogen samt Bandadansen. Härefter gafs en af de Stiernhielmska baletterna: »Then Fångne Cupido», utförd på Stockholms Slott 1649 inför drottning Maria Eleonora, nu uppsatt efter förebild af de franska baletterna vid sjuttonde århundradets midt; under regi af fröken Anna Behle.

Vid den senare föreställningen dansades pavane, menuette, gavotte m. fl. dansar, alla i sin tids dräkter och inöfvade af vårfestens ledare intendent Harald Adelson.

Folkdansens Vänner bidrog genom friskt och hurtigt utförda folkdansar. För allmänheten voro trenne dansbanor anordnade å Öfre Solliden, där nutida dansar lifligt aflöste hvarandra.

I öfrigt upptog programmet »Bellmans-scener» samt uppfördes »I Auerbachs Källare» af Gunnar Wennerberg, med solo af operasångaren John Husberg. »Gluntar», förträffligt och med Uppsaliensisk stil återgifna af kandidaterna Knut Köhler och Georg Chambert.

6 juni, som sedan 1893 firas å Skansen som *svensk nationaldag*, högtidlighölls äfven 1916, — men hade Skansen i år förenat sig med »Kommitteerade för svenska flaggans dag», en sammanslutning, som bildats i afsikt att söka förmå hela vårt folk att ena sig om den 6 juni såsom den svenska flaggans dag att som sådan firas öfver hela landet. På Skansen hölls i anledning af dagen fosterländska tal och utfördes sång och musik. Sven Scholander, som ej på många år låtit höra sin luta å Skansen, sjöng från Orsakullen. Af vårfestens program upprepades en mindre del.

23 juni — *midsommaraftonen* dansades kring den gamla majstången vid Morastugan och kring en å lekplanen vid Blekingstugan rest majstång. Ringlekar, folkdansar, konserter och strängspel, midsommareldar och bål å Renberget utfyllde programmet, och dagen avslutades med sedvanlig vaka under klockringning och koraler. Å Nedre Solliden gafs en föreställning plastisk dans såväl midsommaraftonen som midsommardagen, och båda dagarna anordnades dans för allmänheten å de stora sedan vårfesten kvarstående dansbanorna.

3 juli — *Frälsningsarméns musikfest*, å afstängdt område vid Nedre Solliden.

16 juli gaf *Svenska Sångarförbundet*, samladt i Stockholm till sin 3:e sångarfest, stor konsert å Skansen.

26 juli — *Bellmansdagen* — konsert af K. flottans musikkår upptagande ett flertal Bellmansnummer; sång af Bellmanskören; i öfrigt vanligt program.

3 september — *Förbundets för fysisk fostran fest*. På middagen gafs föreställning å friluftsteatern, vid hvilken talade professor Frans von Schéele, och under medverkan af John Forsell, Delsbostintan och Stockholms Allmänna Sångförening. Programmet upptog f. ö. folkdansar af Kulturella ungdomsrelsens dansklubb samt gluntsång. På aftonen musikunderhållning i Högloftet.

11 oktober — 25-årsdagen af Skansens invigning högtidlighölls med rik flaggning. Vid Artur Hazelius' byst, rest å Orsakullen under ett tempel af granris, samlades tidigt på f. m. medlemmar af Nordiska Museets nämnd, samtliga tjänstemän och alla i Nordiska Museets och Skansens tjänst anställda för att hylla minnet af Artur Hazelius. — Lagerkransar nedlades af nämndens ordförande professor I. G. Clason och styresmannen dr G. Upmark vid bysten å Orsakullen samt vid Artur Hazelius' graf. En stor skara minnesgoda vänner till institutionen och dr Hazelius besökte under dagen Skansen och nedlade sin hyllningsgård å grafven, som rikt smyckades med blommor.

På aftonen var anordnad en större minnesfest, vid hvilken professor Oscar Montelius höll högtidstalet, sång utfördes af Stockholms Allmänna Sångförening och K. flottans musikkår spelade fosterländska stycken. Äfven under middags-timmarna utförde K. flottan invid Bollnässtugan flera af de under 25-årsperioden populära svenska styckena. Hela Skansen var på kvällen rikt upplust af eldar och tjärtunnor och ett ståtligt fyrverkeri afbrändes. Folkdansar och ringlekar skulle uppförts, men måste på grund af det synnerligen dåliga vädret inställas. Senare på kvällen var anordnad en enkel fest i Högloftet, till hvilken, utom samtliga i museets och Skansens tjänst anställda personer, samfundets hedersledamöter, förutvarande tjänstemän och några institutionens vänner inbjudits. I anledning af minnesdagen utnämndes tre nya hedersledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande: öfverdirektör V. Almquist, professor A. V. Sahlstedt och grosshandlare V. Strokirk.

6 november — *Gustaf II Adolfs* och

30 november — *Karl XII:s dödsdag* högtidlighölls med rik flaggning, och båda dagarna besöktes Skansen af manskap från Stockholms garnisonsregementen, hvilka inbjudits att högtidlighålla de fosterländska minnena.

17 december var *julmarknad* i likhet med föregående år anordnad vid Bollnässtugan. Liflig handel i de här uppställda stånden. Dans kring en stor julgran och flera uppträdanden af »julbocken». Lucia bjöd på förfriskningar i Högloftet och Bollnässtugan.

Gustafsdagen den 6 juni och *Konungens födelsedag den 16 juni* flaggades och gafs salut.

Minnesringning har ägt rum 27 maj, Artur Hazelius' dödsdag.

Skansens friluftsteater har äfven 1916 stått under ledning af premiäraktören vid Kungl. Dramatiska teatern Ivan Hedqvist.

Under sommaren spelades »Peder Rank och hans fästmö» af Olof Hermelin, 1:a gången den 10 juni, sista gången den 3 sept. Lördagar och söndagsmiddagar gafs ett barnsångspel »Pelle Snygg och Barnen i Snaskeby» öfversättning från holländska.

Skansens klädkammars förråd ökades under 1916 med följande å Skansen förfärdigade dräkter: 2 st. herrdräkter, 1700-talet; 1 rock, 1830-talet; 7 par benkläder och 5 st. frackar, 1850-talet; 2 st. mansdräkter, Härjedalen, samt diverse dräkter och dräktdelar för den vid vårfesten uppförda baletten: »Then Fångne Cupido».

Inköpt: 1 kvinnodräkt, Orsa sn, Dalarna.

Skansens observatorium har, i likhet med föregående år, föreståtts af amanuensen Karl Modin. Förevisningar för allmänheten hafva ägt rum 2 kvällar i veckan, då ej väderleken lagt hinder i vägen. Medeltalet besökande pr kväll har varit 14. I november påbörjades en föreläsningsserie i populär astronomi på Skansens Högloft, till hvilken ett femtiotal åhörare anmälde sig. Serien var afsedd att fortsätta t. o. m. våren 1917.

Observatoriets inventarier hafva under året tillökats med 1 skåp, 1 kartbord samt diverse anordningar för astrofotografering, som delvis skänkts af intresserade amatörastronomer.

Besök och studier.

Besök. Hela institutionen besöktes under år 1916 af 921,931 personer.

Samlingarna i *museibygnaden å Lejonslätten* voro tillgängliga för besökande alla dagar i veckan, hvardagar kl. 11—4, söndagar kl. 1—4, utom under den mörkare årstiden, då museet stängts något tidigare. Tillträdet till Lifruskammaren var fritt söndagar och fredagar, öfriga dagar berättigade inträdesafgiften till museisamlingarna äfven till inträde i Lifruskammaren. Antalet besök utgjorde under året 42,470. På de olika månaderna fördela sig besöken 1916 sålunda:

januari	1,971	juli	5,761
februari	1,927	augusti	4,381
mars	3,033	september	3,572
april	3,874	oktober	3,575
maj	3,895	november	2,643
juni	6,087	december	1,751
		Summa besök	42,470

Skansen har varit tillgänglig alla dagar i veckan från kl. 8 f. m. till kl. 10 e. m.; den mörka årstiden stängdes dock *Skansen* redan kl. 8 på aftonen.

Antalet besök på *Skansen* utgjorde 1916 803,787. På årets olika månader fördela sig besöken sålunda:

januari	15,555	juli	152,617
februari	15,562	augusti	129,217
mars	17,942	september	94,591
april	80,459	oktober	23,355
maj	147,104	november	18,631
juni	160,475	december	23,953

Summa besök 879,461

Under året anordnades 7 folksöndagar och 10 billighetsdagar.

Bland mera anmärkningsvärda besök må nämnas Skandinaviska Museiförbundets medlemmar den 29 maj och Riksdagens revisorer den 9 november.

Studier. Under år 1916 utlämnades till museisamlingarna å Lejonslätten 742 studiekort, af hvilka 641 äfven berättigade till fritt tillträde. Studier hafva idkats af Tekniska högskolan, Tekniska skolan, Konsthögskolan, Stockholms stads yrkesskolor, Handarbetets Vänners skolor, Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium, Johanna Brunssons väfskola, Högre lärarinneseminarium samt en del målar-, elementar- och folkskolor i Stockholm m. fl.

Å Skansen utlämnades 448 st. studiekort berättigande till fritt tillträde samt 72 st. ej gällande för inträde.

Studiekurs för ledare af hemslöjdsverksamheten var under juli månad anordnad i museet med ett 20-tal deltagare. Kursen öppnades den 3 juli af styresmannen och föredrag höllos sedermera af dr Hammarstedt: De svenska folkdräkterna, några synpunkter; af dr Lithberg: Drag ur Sveriges kulturgeografi; samt af fröken Lilli Zickermann: Jämförande studier af den svenska textila slöjden. — Arbetet pågick sedan till juli månads slut, hvarvid stora delar särskildt af museets rika icke utställda textila samlingar studerades med biträde af amanuenserna fröknarna A. Lewin och E. v. Walterstorff.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

Samfundets styrelse, samma personer som museets nämnd, har under året haft ett sammanträde. Samfundets ledamöter ha haft ett sammanträde. — Samfundets expedition har föreståtts af amanuensen fröken AGNES LJUNGBERG med biträde af amanuensen fröken LALLA KUGELBERG.

Till hedersledamöter af Samfundet kallades under 1916 öfverdirektör V. ALMQUIST, professor A. V. SAHLSTEDT och grosshandlare V. STROKIRK.

Den sista december 1916 räknade samfundet 4,887 ledamöter. Af dessa voro 75 hedersledamöter, 213 ständiga ledamöter och 4,599 stiftande ledamöter. Under året ha 528 nya ledamöter förvärfvats. 109 ledamöter hade aflidit och 413 utgått ur samfundet.

Ekonomi.

Räkenskapskontoret har stått under ledning af ekonomichefen öfverste N. C. RINGERTZ med biträde af ekonomiintendenten H. ADELSON, amanuenserna fröknarna SELMA STRÖM, IDA MÖLLER och RAGNHILD BERGSTRÖM samt bokhållaren HARALD ENGWALL.

Den ekonomiska ställningen framgår af revisionsberättelsen för år 1916, hvilken här nedan återgifves.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

Undertecknade, som af Kungl. Akademien utsetts att såsom revisorer granska Nordiska Museets räkenskaper och förvaltning för år 1916, få — sedan siffergranskning af räkenskaperna jämligt bifogade intyg blifvit af därtill utsedd person utan anmärkning verkställd — afgifva följande revisionsberättelse.

Ett sammandrag af Nordiska Museets utgående balansräkning den 31 dec. 1916 visar denna ställning:

Tillgångar:

Museibyggnaden på Lejonslätten	3,445,751: 75 Kr.
Samlingar och inventarier	589,040: 26 »
Skansen	985,414: 34 »
Obligationer	85,110: 83 »
Fordran af olika personer och bolag	117,149: 48 »
Innestående bankräkningar	30,375: 21 »
Kassabehållning	102: 65 »
	<hr/>
	Summa 5,252,944: 52 Kr.

Skulder:

Återstående utgifter för 1916	42,527: 35 Kr.
Fonderna	391,644: 87 »
Skuld på köpeskillingen för Skansen	24,000: — »
» till Stockholms stad	27,306: 09 »
» å bankräkningar	123,725: 75 »
» till skattmästaren	15,000: — »
Lifrustkammaren och profésamlingen	4,431: 01 »
Behållning vid årets slut	4,624,309: 45 Kr.
	<hr/>
	Summa 5,252,944: 52 Kr.

Museets värdepapper befinna sig fortfarande i Skandinaviska Kreditaktiebolagets förvar och vård. Bolagets kvitto därå har af oss jämförts med museets räkenskaper utan att gifva anledning till någon erinran. Dock bör anmärkas att C. von Malmberg icke heller detta år har betalt ränta på sin till museet gifna inteckning (i likhet med hvad fallet varit alltsedan 1911), hvarför räntefordran på detta konto nu stigit till 7,180: — kronor.

Behållningen å giro-, kapital- eller depositionsräkning, som uppgår till sammanlagt 30,375 kronor 21 öre, ha vi funnit bestyrkta af de besked ifrån vederbörande banker, som finnas bland verifikationerna till Museets räkenskaper.

Af hufvudbokens konto: Sammandrag af inkomster och utgifter hafva vi företagit ett än ytterligare sammandrag, enligt hvilket här meddelas en öfversikt af Nordiska Museets inkomster och utgifter under år 1916:

Inkomster:

Statsanslaget	80,000: —	Kr.
Från Samfundet för Nordiska Museets främjande	22,371: 66	>
Gåfvor under året	679: 21	>
Bidrag från fonderna	14,673: 73	>
Obligationsvinst	1,025: —	>
Inträdesafgifter och årskort	33,319: 45	>
Försäljning af förlagsartiklar	10,575: 56	>
Skansens öfverskott	64,790: 60	>
	<hr/>	
	Summa 227,435: 21	Kr.

Utgifter:

Löner och arfvoden samt pensioner	105,098: 29	Kr.
Inköp för samlingarna samt af böcker och inventarier	14,610: 48	>
Litterära arbeten och fotografering	10,128: 60	>
Expedition, annonser, utställnings- och resekostnader m. m.	19,128: 68	>
Försäkringskostnaden	3,341: 33	>
Underhålls- och inredningsarbeten	9,258: 23	>
Vatten, uppvärmning och belysning	28,010: 66	>
Lifrustkammaren	6,292: —	>
Diverse utgifter	2,204: 28	>
Räntor	7,417: 89	>
Till Pensionsfonden öfverföras	10,000: —	>
	<hr/>	
	215,490: 44	Kr.
Öfverskjutande inkomster	11,944: 77	>
	<hr/>	
	Summa 227,435: 21	Kr.

Motsvarande sammanställning för 1915 visade öfverskjutande utgifter till belopp af 30,729: 64 kronor, hvadan resultatet af redovisningsåret ställt sig betydligt gynnsammare. Orsaken härtill är i första hand att finna i det betydliga öfverskottet å Skansens fester, hvilka under året lämnat mycket gynnsammare resultat än näst föregående år. Äfven inträdesafgifterna och årskorten till Nordiska Museet och Skansen hafva genom ökad frekvens bidragit till ekonomiens förbättring. I själfva verket hafva museet och Skansen under året varit ovanligt rikt besökta, och det är icke otänkbart, att detta kan ställas i samband med de säregna förhållanden, som kriget skapat, i det en mängd människor, som annars skulle besökt badorter, stannat kvar i Stockholm och utnyttjat Skansen som en ersättning för eljest dyrbara badortsresor.

Men dessa inkomstskällor äro, som erfarenheten visat, i hög grad opålitliga. Ser man på det sista decenniet, så visar Skansens öfverskott en växling, för de olika åren, emellan en öfverskjutande inkomst af c:a 64,000 kronor och en brist af 90,000 kronor.

Utgifterna äro också i ständigt stigande: Utgifterna för museibyggnadens uppvärmning hafva ytterligare i hög grad ökats under det nu ifrågakvarande räkenskapsåret, eller till mer än det dubbla mot för två år sedan.

Detta visar tillfullo tillfälligheternas spel i museets ekonomi, — ett mycket beklagligt förhållande för en institution af detta slag, och som ej borde få äga rum, då dess lugna och trygga utveckling fordrar mera säkerställda ekonomiska förhållanden.

Förra årets revisorer hafva redan påpekat att inkomsterna icke äro tillräckliga att säkerställa museets drift, och att museets ekonomiska ställning knappast synes kunna med dess egna inkomster väsentligt förbättras, hvarför revisorerna tillåto sig framhålla den stora vikten och betydelsen af ett höjande af de till Nordiska Museet utgående offentliga anslagen från stat och kommun. Årets revisorer kunna endast konstatera att i detta afseende samma förhållanden fortfarande äro rådande, och upprepa önskvärdheten af ofvan angifna mål.

Stockholm den 1 december 1917.

V. Carlheim-Gyllensköld.

Yngve Sjöstedt.

G. Lagerheim.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

I sammanhang med revisionen af Nordiska Museets räkenskaper och förvaltning under år 1916, hvilken Akademien uppdragit åt undertecknade, hafva vi äfven granskat Samfundets för Nordiska Museets främjande räkenskaper för samma år och därvid icke funnit någon anledning till anmärkning.

Stockholm den 1 december 1917.

V. Carlheim-Gyllensköld.

Yngve Sjöstedt.

G. Lagerheim.

Vid siffergranskning af 1916 års räkenskaper för Nordiska Museet och Samfundet för Nordiska Museets främjande har någon anledning till anmärkning icke förekommit; alla utgiftsposter hafva vid jämförelse med bilagorna visat sig vara riktigt verifierade, hvilket härmed intygas.

Stockholm den 13 aug. 1917.

Hj. Tillberg.

Gåfvor.

Följande penninggåfvor hafva under 1916 lämnats till
Nordiska Museet.

Grefvinnan W. von Hallwyl, Stockholm, till Skansen (Älfrosgården)	1,500:—
Lektor W. Fevrell, Stockholm, till biblioteket	100:—
Kammarherre W. von Eckermann, Stockholm, till Skansen (Älfrosgården)	500:—
Hudiksvalls trävaruaktiebolag och Iggesunds bruk till Skansen (Älfrosgården)	1,000:—
Kabinettskammarherre O. Holtermann, Stockholm, till Skansens 25-årsfond	100:—
Ingenjör O. Hirsch, Stockholm, till Skansens 25-årsfond	1,000:—
Onämnd till Skansens 25-års fond	3,000:—
Professor V. Carlheim-Gyllensköld, Stockholm, till katalogisering af August Strindbergs bibliotek	579: 21
Krigsarkivarien J. Petrelli, Djursholm, till Skansens 25-års fond	100:—
Öfverste A. Ribbing, Stockholm, till Skansens 25-års fond	200:—
Lektor W. Fevrell, Stockholm, till Skansens 25-års fond	30:—
Major A. Noréen, Stockholm, till Skansens 25-års fond	50:—
Ingenjör C. G. Norström, Stockholm, till Skansens 25-års fond	5,000:—
Fru H. Nordberg, enligt testamentariskt förordnande, till »Hilda Nordbergs donation» (under år 1916 aflämnad slutredovisning)	3,755: 21
	Kronor 16,914: 42

Gåfvor af föremål till Museets samlingar hafva år 1916 lämnats
af följande personer:

Adde, S., fröken, Stockholm. — Ahlborn, G., fröken, Stockholm. — Ahlén, Abr., lektor, Stockholm. — Akt. Gustafsbergs fabriks Intressenter genom brukspatron V. Odelberg: en samling porslinsföremål af äldre modell. — Alyhr, A., fröken, Stockholm. — Andersson, Amelie, fröken, Stockholm: klädning från 1814 m. m. — Andersson, Anders, landtbrukare, Hogsta, Munktorp. — Andersson, Hilda, fröken, Stockholm. —

Andersson, Johan, från Tun socken i Västergötland. — Andersson, Karin, fru, Ytterberg, Sveg. — Andersson, Linda, fröken, Stockholm. — Andrén, I., folkskollärare, Västerås. — Arenander, E. O., lektor, Uppsala. — Arwidsson, I., fil. doktor, Uppsala.

Beck, M., fru, Ö. Svenstorp, Svedala. — Bernadotte, Oscar, prins, Stockholm. — Bernström, A., grosshandlare, Stockholm: kalenderstaf från Rättvik samt en större polettsamling med därtill inredda två skåp. — Berg, M., fröken, Stockholm. — Bergström, Alb., brukspatron, Stockholm. — Bergström, A., fröken, Stockholm. — Björsell, H., apotekare, Kristinehamn. — Bolin, M., f. Åkerblom, fru, Rönninge. — Borg, A., postkontrollör, Linköping. — Borg, L., ljustryckare, Stockholm. — Borlander, A. T., smed, Stockholm. — Brandtberg, O., öfverlärare, Stockholm. — Broman, H., majorska, Stockholm: dräkter m. m. — Bönder i Loka by, Älfdalen.

Carlsson, Albertina, fröken, Stockholm. — Carlsson, Jonas, hemmansägare, Rismyr, Älfros. — Genom Cederblom, Gerda, amanuens, Stockholm. — Cederlund, Edv., grosshandlare, Stockholm: eckelnot från Brandalsunds gård, Södermanland. — Cedermark, N., studerande, Älfros. — Cederström, C., fröken, Stockholm. — Celsing, G. H., öfverkammarherre, Ulriksdal, Järfva: broderad bärklädning, 2 broderade näsdukar m. m. — Collin, M., fröken, Lund.

Dahlgren, L. och A., fröknar, Trosa. — Dahlqvist, J., stationsinspektör, Åhus. — Drake, J., fröken, Stockholm.

Ehnbom, O., v. häradshöfding, Halmstad. — v. Ehrenheim, A., f. Blomstedt, fru, Stockholm. — v. Ehrenheim, E., kammarherre, Stockholm. — Eichelberg, E., fru, Stockholm. — Eidem-Andersson, M., direktör, Göteborg. — Ekblom, P. A., fil. kand., Munktorp. — Eifving, G., fröken, Stockholm. — Ericsson, Alfr., handelsresande, Stockholm. — Ericssons, August, kommissarie, stärbhus, Stockholm. — Eriksson, Gustaf, pumpare, Märsta. — Eriksson, Per Erik, nämndeman, Säter, Ramnäs. — Erikson, Thors Erik, byggmästare, Stockholm. — Genom Erixon, Sigurd, amanuens, Stockholm. — Esbjörns-son, M., fru, Trulstorp, Laholm. — Genom Essén, Ulla, fröken, Tomastorp, Ås.

Finspångs metallverksaktiebolag genom direktör Krist. Huld: likkista, ytterkista, som tillhört släkten De Geer, från 1695. — Fredin, A., fröken, Stockholm. — Frisell, A., f. v. Sydow, fru, Stockholm. — Fröderberg, J., fröken, Visseltofta. — Fröman, A., fröken, Stockholm. — Föreningen för Svensk Hemslöjd genom fröken L. Zickerman: en samling modellspinnrockar m. m.

Gahn, H., med. doktor, Stockholm. — Gauffin, A., fil. doktor, Stockholm. — Geijer, H., fil. licenciat, Uppsala. — af Geijerstam, K. A. E., kapten och fru, Sköfde. — Grandinsson, M., f. Lindblad, fru, Stockholm: jaktväska från 1825. — Grinde, O., hemmansägare, Remmen, Älfros: en samling allmogeföremål från Älfros socken i Härjedalen. — Gyllencreutz, H., fröken, Drätting, Gammalkil. — Genom Gyllenhammar, E., kamrer, Stockholm.

Hagberg, Louise, amanuens, Stockholm. — Hallin, Ch., f. Mendelsohn-Bartholdy, fru, Stockholm. — Hallström, G., konstnär, Björkö, Ekerö. — v. Hallwyl, W., f. Kempe, grefvinna, Stockholm. — Hammarström, G., major, Stockholm. — Hazelius, G., f. Broman, fru, Stockholm: föremål, som tillhört doktor Artur Hazelius och general J. A. Hazelius. — Heine, A., fröken, Emmaboda. — Helmers, Erik, jägmästare, Jönköping. — Hellström, E., fröken, Stockholm. — Himmelstrand, E., prostinna, Libby, Syninge. — v. Hofsten, B., herr, Stockholm. — Holmberg, H., f. d. öfverste, Lidingö: modeller af gamla byggnader. — Holmstedt, V., grosshandlare, Stockholm. — Hök, A. F., godsägare, Stockholm. — Hök, A., f. Wallis, fru, Stockholm: föremål, som tillhört gravören, professor C. D. Forssell. — Højjer, M. och R., fröknar, Stockholm: en samling leksaker.

Jacobson, H., hamnkapt. Storängen. — Jansson, Knif Olof, Klitten, Älfdalen. — Jansson, Per, landtbrukare, Nalbesta, Munktorp. — Jansson, V., fröken, Stockholm. — Genom Johansson, E., fru, Sör-Salbo, Salbohed. — Johansson, E., auktionist, Vilsberga, Nysätra. — Johansson, J. E., hemmansägare, Skrimhult, Seglora: allmogeföremål från Seglora socken i Västergötland. — Johansson, Karl, Djupebo, Ramnäs. — Johnsson, Edv., grosshandlare, Stockholm. — Jonsson, O., hemmansägare, Kyrkbyn, Älfros.

Kjellin, C. G., apotekare, Bredsjö säteri, Järlåsa: porslinskvarn från den 1822 nedlagda porslinsfabriken i Bredsjö. — Kjellin, Karl, konstnär, Stockholm. — Kock, G., med. kandidat, Stockholm. — Konsortiet för åstadkommande af Ferdinand Bobergs Svenska Bilder från 1900-talets början: 100 st. kolteckningar.

Lagerbring, H., f. Nisbeth, friherinna, Göteborg. — Lagerlöf, S., advokat, Stockholm. — Larsson, David, landtbrukare, Köpsta, Asker. — Larsson, Lars, undantagsbonde,

Fiskinge, Asker. — Leijonhufvud, E., f. Sparre, friherrinna, Stockholm. — Lindell, C., godsägare, Segloraberg, Seglora. — Linderoth, J. G., urfabrikör, Stockholm: en samling fickur af äldre Stockholms-urmakare. — Lindström, A., f. Peyron, doktorinna, Stockholm. — Lithberg, N., fil. doktor, Stockholm. — Ljungman, A., f. Bergius, fru, Stockholm. — Lundeberg, M. O., snickare, Stockholm. — Luthander, I., fröken, Eskesta, Tierp. — Löwstädt, M., fröken, Stockholm.

Magnusson, T., hattmakare, Stockholm. — Mellander, A. B., folkskollärare, Fritsla. — Michaelson, K., f. Arwedson, fru, Stockholm. — Mårtensson, Ol., Skåls, Fidenäs.

Nauman, C., fröken, Stockholm. — Nilsson, Bengta, fru, Hanavrå, Visseltofta. — Nilsson, B., f. Brouhn, fru, Stockholm. — Nilsson, E., f. Wählander, fru, Stockholm. — Noréus, H., f. Qvist, fru, Stockholm.

Olsson, Jonas, hemmansägare, Ytterberg, Sveg. — Olsson, O., skäddare, Älfros. — Ottander-Lundgren, A., fru, Flosta, Altuna.

Persdotter, Hansback Anna, hustru, Näset, Älfdalen. — Persson, A., f. Hellberg, fru, Stockholm. — Persson, Amandus, landtbrukare, Byrlunda, Snaflunda. — Persson, Olof, hemmansägare, Eggen, Sveg. — Persson, Otto, landtbrukare, Köpsta, Asker. — Persson, Per, hemmansägare, Sörvåga, Järsö. — Petersen, M., direktör, Stockholm: dörröfverstycken m. m. från nr 32 St. Nygatan. — Pettersson, Karin, fru, Norrsvalta, Munktorp. — Pettersson, Sofia, änka, Vretstorp: allmogeföremål från Närke. — Petrelli, Joh. krigsarkivarie, Djursholm-Ösby. — v. Philp, H., med. doktor, Stockholm. — Poppius, J., f. Hazelius, fru, enligt testamentariskt förordnande: cirkelbestick som tillhört Berzelius. — Poppius, S., redaktör, Stockholm.

Rehbinder, M., f. Banér, friherrinna, Stockholm. — Rehnström, A., fröken, Ljusdal. — Roland, A., arkitekt, Stockholm. — Romson, fru, Östnor, Mora. — Rudbeck, R., friherre, Edsberg. — Genom Rydin, S. L., generaldirektör, Stockholm: 2 kakeugnar och 1 par dörrar från nr 8 Slottsbacken.

Sablberg, M., f. Eklund, fru, Stockholm. — Salin, B., riksantikvarie, Stockholm. — Salin, K., stadsarkitekt, Stockholm. — v. Saltza, J., friherre, Mem. — Samuelsson, E. A., handlande, Stockholm. — Samsjö, S., skådespelare, Stockholm. — Sandberg, A. A. O., målare, Nyköping. — Schagerströms, A. G., apotekare, stärbhusdelägare, Lidköping: destillationsapparat från apoteket i Lidköping. — af Segerström, M. L., f. d. hoffröken, Stockholm: barndräkt från 1857 m. m. — Severin, Erik, bankir, Stockholm: 2 miniatyrporträtt. — Sidenblad, H., f. Björkman, fru, Stockholm. — Silfversparre, H., fröken, Stockholm. — Sisell, Anders, hemmansägare, Östnor, Mora. — Strahl, M., f. Kistner, fru, Stockholm. — Strokirk, V., grosshandlare, Stockholm: 2 st. trädgårdsurnor från 1800. — Strömberg, Edv., brukspatron, Sandvikens glasbruk, Hofmanstorp. — Strömer, C., fröken, Stockholm. — Sundmark, O., herr, Hallstahammar. — Svensson, Aug., herr, Hedemora: redskap från krukmakar C. J. Bergs verkstad i Hedemora. — Svensson, J., herr, Stockholm. — Svensson, Sven, hemmansägare, Ytterberg, Sveg. — v. Sydow, E., f. Mörner, grefvinna, Nyköping. — Söderlund, V., hemmansägare, Ryd, Snaflunda.

Tillberg, Th., f. Jägerfelt, fru, Stockholm. — Traugott, I., grosshandlare, Stockholm.

Upmark, E., f. Kindstrand, fru, Stockholm.

Wallin, O., landtbrukare, Lilla Berga, Klockrike. — Wallis, C., professor, och Wallis, E., fil. doktor, Stockholm: föremål, som tillhört gravören, professor C. D. Forssell. — Västerbottens Hemslöjdsförening genom fru E. Andelius, Umeå. — Vesterlund, S. J., hemmansägare, Remmen, Älfros. — Victorin, Carl, stationsinspektör, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande: skrin, sekretär, toalettspegel, pust. — Vidén, F., hemmansägare, Remmen, Älfros. — Wikström, Aug., arrendator, Kyrkbyn, Älfros.

Zettervall, I., f. Lagergren, fru, Stockholm. — Zickerman, L., fröken, Vittsjö.

Till Museets bibliotek och arkiv hafva under år 1916 gäfvor lämnats af följande personer:

Ahlborn, Gerda, fröken, Stockholm: en samling bref till Lea Ahlborn från samtida medaljgravörer, konstnärer m. m. — Almgren, O., prof., Uppsala. — Alyhr, A., fröken, Stockholm. — Ambrosiani, S., fil. doktor, Stockholm. — Arkitekturmännensföreningen genom arkitekt H. Wadsjö, Stockholm. — Aschehoug & Co, Kristiania.

Bäckström, A., fil. lic., Stockholm. — Bernadotte, O., prins, Stockholm. — Bestyrelsen för Landtbruksmötet i Växjö 1916. — Billow, A., fil. kand., Stockholm. — Björling, C., rektor, Stockholm. — Boivie, Hedvig, fröken, Stockholm. — Bolin, Maria, fru, Rönninge. — Bolle, J., Hofrath, Görtz, Österrike. — Borg, A., postkontrollör, Linköping: visbok från 1814, en större samling broderimönster m. m. — Borgå Museum, Borgå. — Broman, Hulda, majorska, Stockholm. — Bäckman, A., redaktör, Hvetlanda. — Börjesson, K., bokhandlare, Stockholm: unika korrekturafdrag af Strindbergs »Historiska miniaty-rer» 1—2 och »Svenska öden» 1:a saml.; Bref från Aug. Strindberg till J. O. Strindberg. Stockholm 1915. — Böttiger, J., öfverintendent, Stockholm.

Carlsson, Anders, typograf, Stockholm. — Cederblom, Augusta, professorska, Stockholm. — Cederblom, Gerda, fröken, Stockholm.

Dahl, Maria, fru, Köpenhamn. — Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Trondhjem.

Kungl. Ecklesiastikdepartementet: fortsättningsarbetena: Svensk arkitektur, bd 2: 1—2, Handlingar rörande Sveriges historia, 14, Svenska fornskriftsällskapets samlingar h. 148, Gamla svenska städer h. 5, Olaus Magnus d. 3 i öfversätn., Olaus Petri saml. skrifter bd 3 m. m. — Edgren, Berta, fröken, Vingång, Ransby. — Eidem-Andersson, M., disponent, Göteborg. — Ekblom, P. A., fil. kand., Munktorp. — Elfving, Gunborg, fröken, Stockholm. — Elmquist, A. G. J., herr, Gerrild, Danm. — Elvius, S., justitsraad, Köpenhamn. — Erixon, S., amanuens, Stockholm.

Forsblom, V. W., fil. doktor, Helsingfors. — Friberg, A., ingenjör, Jönköping: afskrifter af bref, 27 st., från Artur Hazelius.

Generalstabens litografiska anstalt, Stockholm. — Aktiebol. Gustafsbergs fabriks Intressenter, Stockholm: ett 20-tal illustrerade priskuranter 1866—1908. — Gyllenhammar, E., kamrer, Stockholm: sköldebref för adliga ätten Gyllenhammar 1665.

Hagberg, Louise, fröken, Stockholm. — Hallström, G., amanuens, Stockholm. — Hammarstedt, N. E., intendent, Stockholm. — Hammerich, A., prof., Köpenhamn. — Hazelius, Gina, fru, Stockholm: 3 st. adresser till Artur Hazelius med anledning af hans 60-årsdag 1899. — Hesselman, B., prof., Göteborg. — Hierta-Retzius, Anna, professorska, Stockholm. — Himmelstrand, Emma, prostinna, Libby prästgård, Syninge. — Hök, Augusta, fru, Stockholm, samt professor C. Wallis och doktor E. Wallis, Stockholm: kopparstickaren C. Forssells originalteckningar till af honom i gravyr utförda porträtt m. m., bref och fullmakter etc.

Jacobsson, G., kommunal-rdf., Örgryte. — Johnson, Amandus, doktor, Philadelphia. — Julius, A., amanuens, Uppsala.

Kjellin, Carl, konstnär, Stäket. — K. Kommerskollegii afdelning för näringsstatistik: Berättelser 1914 om industri och bergshantering.

Larsson, Johan, herr, Bräcke. — Lehman, M., revisor, Stockholm. — Lewin, Anna, fröken, Stockholm. — Lewin, Visen, fröken, Stockholm. — Lithberg, N., fil. doktor, Stockholm. — Lönnqvist, K., disponent, Norrköping. — Löwstädt, Maria, fröken, Stockholm.

Malmberg, S., herr, Kristinehamn. — Mannström, O., redaktör, Stockholm. — Maurizia, D. A., prof., Lemberg. — Mittler & son, E. S., Berlin.

Nissen, K., rendriftsinspektör, Kristiania. — Nordén, A., fil. kand., Hvilans folkhögskola. — Aktiebol. Nordiska kompaniet genom direktör A. Wennberg, Stockholm. — Odelberg, W., brukspatron, Gustafsberg. — Olsson, Martin, fil. doktor, Stockholm. — Onämnd.

Pers, Gunnar, fil. kand., Västerås. — Persson, Lars, landtbrukare, Sörberga, Munktorp. — Petrelli, J., krigsarkivarie, Djursholm-Ösby.

Red. af Sala-Posten, Sala. — Red. af Svensk lantmäteritidskrift, Stockholm. — Red. af Svenska Dagbladet, Stockholm: originalmanuskript från tidningens täflan om de bästa skildringarna af gamla svenska folkbruk. — Red. af Tegel, Helsingborg. — von Roda, W., herr, Helsingborg: 3 st. album innehållande fotografier af landskyrkor i Uppland och Södermanland. — Rodenstam, S., fru, Hudiksvall. — Roland, A., arkitekt, Stockholm. — Rörstrands Aktiebolag, Stockholm: en samling illustrerade kataloger å Rörstrands tillverkning från 1850-talet till 1900.

Sahlberg, Maria, enkefru, Stockholm. — Genom Sahlén, Artur, herr, Stockholm. — Salin, K., stadsarkitekt, Stockholm. — Salwén, E., fil. kand., Stockholm. — Samzelius, H., jägmästare, Stockholm: en större samling bref till gifvaren från författare, konstnärer, vetenskapsmän (däribland äfven många bref från Artur Hazelius), dedikations-exemplar af böcker etc., samt dessutom bref, handlingar, porträtt-, smättryck m. m.

rörande medlemmar af släkten Samzelius, jämte släkten Samzelius litterära alster. — Sidenblad, Hilma, fru, Stockholm. — Silversparre, Hilda, fröken, Stockholm. — Smith, O., doktor, Karlshamn. — Strahl, Malin, fru, Stockholm. — Strokirk, V., grosshandlare, Stockholm. — Strömberg, Edv., brukspatron, Hofmanstorp. — Strömer, Th., landtmätare, Lima. — Sundell, L. J., folkskollärare, Västervik. — Svanberg, J., sekreterare, Stockholm. — Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppföstran genom redaktör O. Mannström, Stockholm.

Thalbitzer, W., doktor, Köpenhamn. — Tullberg, H. W., bokförläggare, Stockholm: de från gifvarens förlag utgifna arbetena: »Svenskt porträttgalleri», 1—25, Stockh. 1895—1910, jämte generalregister; »Svenska frimurare» 1—5, Stockh. 1903—05; »Svenska läkaresällskapet» 1808—1908, Stockh. 1909; »Sällskapet Idun 50 år», Stockh. 1912; Wrangel, F. U., Les maisons souveraines de l'Europe, 1—2, Stockh. 1898—99, m. m. samt dessutom de för porträttgalleriet insamlade autobiografiska uppgifterna, ordnade alfabetiskt och inlagda i 72 st. kartonger; porträtturklipp ur samma arbete.

Uddén, C., linjeingenjör, Hemsön, Oringen. — Ulrich, A., borgmästare, Säter. — Universitetsbiblioteket, Uppsala. — Universitetsbiblioteket, Helsingfors. — Upmark, G., fil. doktor, Stockholm.

Wikman, K. Rob. W., fil. doktor, Helsingfors.

Zettervall, I., f. Lagergren, fru, Stockholm. — Zickerman, Lilly, fröken, Vittsjö.

Åström, O., gästgivare, Täfra, ArnäsvalLEN.

Ödman, A. och G., fröknar, Stockholm. — Ödman, Dagmar, fröken, Malmö. — Öhman, E., grosshandlare, Stockholm.

Till Skansen hafva år 1916 gåfvor lämnats af följande personer:

H. M. konungen: 3 st. räffungar.

Aftonbladet, Stockholm. — Ahlstedt, A., fröken, blomsterhandel, Stockholm. — Ahlström, A. P., boktryckare, Stockholm. — Allt för Alla, Stockholm.

Backlin, Gustaf, tandläkare, Leksand. — Barfoth, Kristina, fru, Stockholm. — Behm, Ulf, studerande, Skansen, Stockholm. — Behrnerts, J. E., hofjägare, Fiskartorpet, Stockholm. — Bellio, Silla, fru, Stockholm. — Bergianska trädgården, Albano. — Bergman, Sten, kandidat, Stockholm: 1 orrhöna, 1 fjällvråk. — Blohn, C., inspektör, Saxäng, Stjärnhof. — Blomqvist, A., herr, Stockholm. — Bogen, E., jägmästare, Vagnhärad. — Boije af Gennäs, S. J. A., rektor, Stockholm. — Borg, K., kapten, ångf. Ragnar, Stockholm. — Brufnell, G., djurvårdare, Skansen, Stockholm.

Carlberg, Arvid, grosshandlare, Stockholm. — Carlsson, Gustaf, herr, Uppsala. — Carlsson, Martin, herr, Tumba. — Carlsson, Selma, fru, Djursholm. — Cederström, Anna, fröken, Stockholm. — Cederström, E., friherre, Stockholm. — Chrusander, Nils, herr, Stockholm. — Cloettas chokladfabrikens afdelningskontor, Stockholm.

Dahlman, Ture, studerande, Stockholm. — Dahlström, Hj., professor, Stockholm. — Dahlström, Lovisa, fru, Stockholm. — Danielsson, E. A., herr, Filipstad. — Djurgårdsförvaltningen, Stockholm. — Dreyer, W., doktor, Zoologisk trädgård, Köpenhamn.

Ekebergh, Maria, fru, Stockholm. — Ekman, H., fröken, Doverstorp, Mogård. — Elmquist, G., rektor, Stockholm. — Elvner, Ragnar, styrman, ångf. Ludvig Peyron, Finnaboda, Stockholm. — Engström, Sigrid, fru, Grisslehamn: 1 siamesisk katt. — Ericsson, Axel, kamrer, Stockholm: 2 block nickelmalm. — Eriksson, John, kapten, Stockholm. — Eriksson, Josefine, fru, Stockholm. — Eriksson, M., fru, Stockholm.

Franzén, Mina, fru, blomsterhandel, Stockholm. — Fredriksson, J. H., maskinist, Stockholm. — Frestadius, Viktor, ingenjör, Stockholm. — Frykholm, Helge, studerande, Stockholm.

Geber, Hugo, bokförlag, Stockholm. — Gertz, Hans, med. d.r., Stockholm. — Gram, K., jägmästare, Vindeln: 1 älgkalf. — Grane & Co, aktiebolag, Stockholm. — Grönberger, H., fru, Stockholm. — Grönqvist, Einar, handelsbiträde, Stockholm. — Gustafson, H., herr, Stockholm. — Gylling, O., intendent, Malmö: 1 alfogel, 1 ejder, 2 st. iller, 1 vigg-hona. — Göransson, Valentin, Lästringe.

Hagenbeck, Carl, Stellingen: 3 st. visenter. — Hasselager, C., herr, Marieberg, Norrköping. — Hastelius, Gustaf, assistent, Härnösand: 1 sparfuggla. — Hedlund, Yngve, studerande, Ingelstad. — Hellberg, H., fru, Stockholm. — Hultmans Choklad- och

Konfektfabriks Nya Aktiebolags filial, Stockholm. — Häggblom, G. A., ingenjör, Stockholm. — Höglund, Emma, fru, Stockholm. — Höglund, K. A., musikfanjunkare, Stockholm.

Idun, Stockholm.

Jakobsson, Anna, fru, Stockholm. — Jansson, A., grosshandlare, Norrköping: 1 jämtlandshund. — Jansson, A., hofjägare, Stockholm. — Jenssen, Holger, direktör, Ramlösa. — Johansson, Emma, fru, Stockholm. — Johanson, Ernst, vaktmästare, Albano.

Kanonbåten Skuld. — Karlbergsvägen 16, Stockholm. — Kistner, S., grosshandlare, Stockholm. — Kleen, Tyra, fröken, Brevik, Lidingö. — Korsäll, B., herr, Skarsåtra, Lidingö. — Krus, J. L., maskinist, Stockholm. — Kylin, A., fru, Stockholm.

La Fleuriste, blomsterhandel, Stockholm. — Landelius, J. C. K., hofkonditori, Stockholm. — Lewin, Louise, fröken, karamell och fruktaffär, Stockholm. — Liljefors, Bruno, konstnär: 1 labbunge. — Lind, A., fru, Saltsjöbaden. — Lind, J., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Lind, K., trädgårdsmästare, Östana. — Lindberg, Andrea, fru, Stockholm. — Lindersson, K., herr, Stockholm. — Lindner, John, jägmästare, Ljungbyhed: 1 smådopping. — Lindqvist, E., ingenjör, Korsnäs gård. — Lindström, N. H., direktör, Bergianska trädgården, Albano. — Lundberg, Sverker, studerande, Ösby, Djursholm. — Lundgren, Sven, herr, Stockholm. — Lundström, Brita, Stora Rosenvik, Stockholm. — Löfmark, Birgit, fröken, Stockholm. — Lönnberg, E., professor, Riksmuseum, Stockholm: 1 skrانتärna.

Malmö Museum: 1 vigghona. — Maskinistföreningen, Stockholm. — Morath, Anna, fru, Stockholm. — Morath, Berta, fröken, Stockholm: 1 påfågel.

Nilsson, Hilding, herr, Stockholm. — Nilsson, Hjalmar, herr, Svalöf. — Nilsson, Jakob, Skansen, Stockholm. — Nordenström, Karl, härads höfding, Västerås. — Nordquists, Arvid, handelsaktiebolag, Stockholm. — Nordstjernans Mineralvattenfabrik, Stockholm. — Northoon, Filip, kapten, ångf. Elsie, Stockholm. — Nya Dagligt Allehanda, Stockholm. — Nyman, Georg, herr, Stockholm.

Odelberg, W., kapten, Gustafsberg: 1 rådjurshind. — Okänd. — Osterman, Stig, studerande, Stockholm.

Palmgren, Margareta, fröken, Sigtuna. — von Post, Wilhelm, herr, Stockholm.

Reuterskiöld, Bernhard, kapten, Stockholm. — Rustand, Elsa, fröken, Värtan, Stockholm. — Rydström, Lilly, fröken, Stockholm.

Sahlén, Carl, disponent, Laxå. — Samuelsson, Seth, Egeby, Västerlösa. — Sandberg, Olof, konservator, Smedsudden. — Schröder, H., fru, Lidingö. — Schönaich, Inez, fru, Stockholm. — Sjöberg, Emil, justitiekansler, Stockholm: 2 st. gräflingar. — Skoglund, G., skogvaktare, Rosendal, Stockholm. — Skoglund, T., kapten, Stockholm. — Skoglund, T., fru, Stockholm. — Spångberg, G., blomsterhandel, Stockholm. — Stadsträdgården, Stockholm. — Statens Bakteriologiska anstalt, Veterinärinstitutet, Stockholm. — Stiernspets, Vera, fröken, Stockholm. — Stockholms Dagblad, Stockholm. — Storm, M., fru, Stockholm. — Svenska Dagbladet, Stockholm. — Svennström, J., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Svensson, Frans, cigarraffär, Stockholm. — Svensson, Gustaf, maskinist, Stockholm. — Sundstedt, Nils, direktör, Linnanäs.

Ternström, J. E., sjökaptan, Stockholm. — Themptander, A., fru, Stockholm. — Thulin, Elsa, fru, Storängen. — Tidlund, Olle, studerande, Stockholm. — Tillberg, D., styrman, Gustafsberg. — Tjäders fröhandel, Stockholm. — Tysk, E. A., landtbrukare, Frösunda, Kungsängen.

Uppsala botaniska trädgård.

Wahlbergs blomsterhandel, Stockholm. — Wahlin, A. H., herr, Haga. — Wahlström, H., kronojägare, Vagnhärad. — Wardell, C., maskinist, Ulriksdal, Järfva. — Veckojournalen, Stockholm. — Wennersten, Oscar, teaterdirektör, Stockholm. — Veterinär bakteriologiska anstalten, Stockholm. — Veterinärhögskolan, Stockholm. — Veterinärinstitutet, Stockholm. — Winberg, H., grosshandlare, Stockholm. — Wöhler, Willy, direktör, Klintehamn.

Zettersgren, Gösta, direktör, Lidingö. — Zettersgren, Hugo, studerande, Skansen, Stockholm.

Åhléns blomsterhandel, Stockholm. — Åhlén & Åkerlund, bokförlag, Stockholm. — Åhlstrand, Albin, kronolots, Oxelösund.

Örtendahl, I., direktör, Uppsala.

Redogörelse
för
Kungl. Lifrustkammarens och därmed förenade
samlingars utveckling och förvaltning
år 1916.

Till KONUNGEN.

Till åttlydnad af föreskriften i nådiga brefvet af den 28 september 1906 får jag härmed afgifva följande berättelse rörande Lifrustkammaren och därmed förenade samlingars tillväxt och förvaltning under år 1916.

Samlingarnas tillväxt.

Synnerligen rika förvärf på flera områden hafva blifvit gjorda, ehuru, då de icke under året kunnat finansieras, endast nedanstående nu blifvit upptagna.

Hufvudsamlingarna hafva ökats med 118 nummer.

Gåfvor:

Af H. M. Konungen, genom chefen för K. Husgerådskammaren, dels en större samling kungliga barnkläder från 1800-talets förra del, dels diverse livrépersedlar.

Inköp:

En kaukasisk pistol från 1700-talet med rika niellerade silfverbeslag; ett par barnstöflar, tillskrifna Carl XII, från Steninge, Uppland; två svenska

pikenerarehattar från 1600-talets förra del; en bert af guldbroderad tyll från 1800-talets förra hälft, tillhört prinsessan Eugénie; ett par stigbyglar, ledade, från 1800-talets början; en bössa med baltiskt snapplås från 1600-talet; en värja med silfverbeslaget fäste, nordisk, från 1500-talets förra hälft, jordfynd, sannolikt från Skåne; en sabel af östeuropeisk typ från 1600-talet.

Boksamlingen har ökats med 31 st. nummer.

Gåfvor:

Af frih. Georg Fleetwood: Förteckning öfver friherre Georg Fleetwoods samlingar. Stockholm 1878; af skandinaviska museumsförbundet: H. Grosch, Norske museer for kunst og kultur. Kristiania 1916; M. Mackeprang, Danske kultur- og kunsthistoriske museer og samlingar. Köbenhavn 1916; af dr. F. R. Martin: Pietro Sardi, L'artiglieria di Pietro Sardi, Venetia 1621, Franciscus Mennenius, Militarium ordinum origines. Köln 1623, R. Montecuccoli, Commentarii bellici, Wien 1718; af sekreteraren i Utrikesdepartementet Harry Ax:son Johnson: Jaques Besson, Theatrum instrumentorum et machinarum, Lyon 1578; af fil. stud. Anders Billow: Th Westrin, Från Bendertiden, Stockholm 1900.

Inköp: fyra verk.

Byte:

med följande institutioner:

Stockholm, Nordiska Museet,
Göteborgs museum,
Malmö museum,
Jönköping, Norra Smålands fornminnesförening,
Kalmar läns fornminnesförening,
Örebro, Föreningen Örebro läns museum,
Lund, Kulturhistoriska föreningen för Södra Sverige,
Kristiania, Kunstindustrimuseum,
Köpenhamn, Nationalmuseet, 2 afdeling,
Dresden, Kgl. Sammlungen,
Prag, Knopfmuseum,
Zürich, Schweizerisches Landesmuseum,
Boston, Museum of fine arts.

Afbildningssamlingen har ökats med 258 nummer.

Gåfvor:

Af sekreteraren i Utrikesdepartementet Harry Ax:son Johnson: en samling mönstergravyrer bestående af sammanlagdt 223 blad af De Marteau, Jac-
4—170114. *Fataburen*.

quinet, Lacollombe, Simonin, Berain, Claude Gillot, Philippe Daubinyg, N. Guérard, Baudouin, Paty, Chopard, Janel, Moreau, Haberman och La Londe; af dr. F. R. Martin: gravyrer föreställande jaktfalkar, 5 blad.

Inköp: afritningar af vapenstämplar, 30 st.

Utställningar.

Den 4 april öppnades en utställning af den vid föregående års slut förvärfvade, enastående värdefulla greffiga Bielkeska rustkammaren från Thureholm, jämte de vapen ur samma rustkammare som samlingen redan 1879 erhållit genom grefve Axel Bielke's testamente. Utställningen ingick äfven i programmet för Skandinaviska museumsförbundets möte i Stockholm den 29 maj — 2 juni, då den förevisades af föreståndaren.

Särskildt för detta möte anordnades en utställning af samlingens rika textilsamling, som annars till sin större och värdefullare del på grund af ekonomiska och lokala förhållanden måste hållas magasinerad. Denna utställning, som väckte de på mötet församlade fackmännens beundran, förevisades äfven för medlemmar af statsrådet och riksdagen samt andra särskildt intresserade personer, men kunde icke öppnas för allmänheten, emedan skyddsmontrer då varit behöfliga och medel till sådana saknas.

I utställningen ingick äfven en afdelning med prof på de inom samlingen utarbetade metoderna för konservering af äldre textilier.

Arbetet i samlingarna.

Revideringen af samlingens uppställning, afscende strängare kronologi och tydligare gruppindelning såsom förberedelse till genomförande af önskemålet om etikettering af samlingen, pågår i den utsträckning det årliga anslaget (kr. 300:—) medgifver.

Samlingens ommärkning har äfven fortsatts och nalkas nu sitt slut. Arbetet har visat sig betydligt vidlyftigare än från början beräknats, bl. a. på den grund att många föremål, som förlorat sina äldre n:r, icke kunnat identifieras enbart med gällande inventarium, utan måst fastställas med utredningar i de äldre inventarierna.

För utrotande af malen hafva omfattande åtgärder vidtagits med tillkallande af extra arbetskrafter, då samlingens egna ej förslå till annat än de alldagliga sysselsättningarna.

Med af Nordiska Museets nämnd särskildt beviljade medel har i år en länge önskvärd förbättring kunnat genomföras i utställningslokalerna. Det förr genom takfönstren i hallen infallande direkta solljuset kan numer ute-

stängas af uppsatta, ställbara vela. Dessa hafva äfven medfört andra fördelar för hallens belysning, i det de öka dagern vid mulet väder och förläna den en rikare färg, samtidigt som de hindra takfönstren att på ett störande sätt sticka i ögonen.

Publikationer.

Då »Vägledningen» i samlingen under krigsåren erhållit en väsentligt starkare åtgång än vanligt hafva förarbeten för en ny upplaga påbörjats.

Utgifvandet af nyhetsbladet »K. Lifruskammaren. Märkligare nytt» har under året måst ligga nere, då samlingens skötsel i öfrigt helt tagit föreståndarens tid i anspråk, samt de medel som kunnat anskaffas måst användas för samlingens mer trängande behof.

Besök och studier.

Kurser i förevisning af samlingen hafva äfven i år anordnats. De hafva varit fyra till antalet, om fyra timmar vardera, förlagda till eftermiddagarna, och besökts af 74 lärare och lärarinnor vid Stockholms stads folkskolor.

Samlingens synnerligen rika orientaliska afdelning har varit föremål för studier af Hofrath, professor Joseph Strzygowski från Wien.

Inspektor, nämnd och personal.

Den 28 april har Eders Kungl. Maj:t förordnat krigsarkivarien D. T. J. Petrelli att på ytterligare fem år räknadt från och med den 1 okt. vara inspektor för Lifruskammaren.

Nämnden har för behandling af ärenden rörande Lifruskammaren haft tre sammanträden och har inspektor närvarit vid ett af dessa.

Föreståndaren har på uppdrag af statsrådet och chefen för Ecklesiastikdepartementet dels jämte chefen för Statens historiska museum, chefen för Nationalmuseum och styresmannen för Nordiska museet utarbetat förslag till gränser mellan de fyra museerna, dels jämte medicinska auktoriteter tillhandagått Hans excellens riksmarskalken, riksarkivarien, riksantikvarien och chefen för Öfverintendentsämbetet vid upprättande af förslag till undersökning af konung Carl XII:s kvarlevor,

vid restaureringen af Riddarholmskyrkan deltagit i de flesta grafundersökningarna,

besökt Skokloster under tiden 19—29 juli för att öfvervaka där pågående arbeten med rustkamrarnas omordnande,

representerat samlingen vid det högtidliga öppnandet af Röhsska konstslöjdmuseet i Göteborg den 15 september,

besökt den Bexellska auktionen i Varberg den 1—3 aug.,
 bevisat svenska fornminnesföreningens och svenska museimannaföreningens möte i Kristianstad den 17—19 aug. och därvid hållit föredrag om »Göingebössor»,

åtnjutit semester under tiden 4 aug.—4 sept., hvarvid tjänsten upprätt-hållits af fil. stud. Anders Billow.

Fil. stud. Anders Billow har utfört ommärkningsarbetet i samlingarna.

Friherre Georg Fleetwood har såsom frivillig arbetat vid samlingarna.

För samlingens vaktmästare har Nordiska Museets nämnd beviljat dyrtidstillägg efter samma grunder som för Nordiska Museets vaktmästare.

*Debet.**Ekonomi.*

Balans från år 1915:

Tillgångar 3,370: 49

Uppbörd:

Statsanslag: åttonde hufvudtiteln: Lifrustkammaren:

för tillsyn, underhåll och vård af sam-

lingarna 6,200: —

för iståndsättande af vissa föremål . 300: — 6,500: —

Intressemedel 154: 03

Försäljningsmedel:

Kataloger 2,865: 47

Vykort 121: 04 2,986: 51

Tillskott från Nordiska Museet 6,292: — 15,932: 54

Summa kr. 19,303: 03

Kredit.

Utgifter:

Afföningar 11,478: 58

Samlingarnas ökande 1,404: 06

Extra bevakning 174: —

Konservering 453: 12

Tryckningskostnader 97: 25

Expenser 658: 12

Lappkatalogen 49: 50

Samlingarnas ommärkning 315: 13

Installationskostnader 299: 55 14,929: 31

Balans till år 1917:

Utlånta medel 4,373: 72

Summa kr. 19,303: 03

Behof och önskemål.

Så länge tillbakasatt som Lifruskammaren varit, äro dess behof och önskemål naturligen många och stora. Här är dock ingalunda meningen att framföra dem alla. Blott de, som under det förflutna året gjort sig särskildt påmint, må här upptagas.

Främst frågan om gratisupplysningar om samlingens föremål genom etikettering. Önskvärheten af en sådan etikettering har under året kraftigt framhåfts i såväl press som enskilda framställningar. Redan i berättelserna för åren 1911, 1913, 1915 har jag framfört huru önskligt det vore för samlingen att få införa en sådan etikettering.

Det må äfven framhållas, att samlingarna icke ännu äro uppställda på sådant sätt att de med fördel kunna etiketteras. Emellertid är en revidering af uppställningen ingångsatt, men de tillgängliga medlen möjliggöra icke ett hastigare genomförande.

Betänkligt är äfven att samlingens rika textilafdelning, hvartill få länder äga ett motstycke, allt fortfarande måste hållas magasinerad. Den beundran dessa textilier väckte hos de vid Nordiska museumsförbundets möte samlade fackmännen framhåfver ytterligare hur orätt mot samlingen, allmänheten och landet det är att låta detta konstnärligt, person- och kulturhistoriskt enastående material ligga otillgängligt.

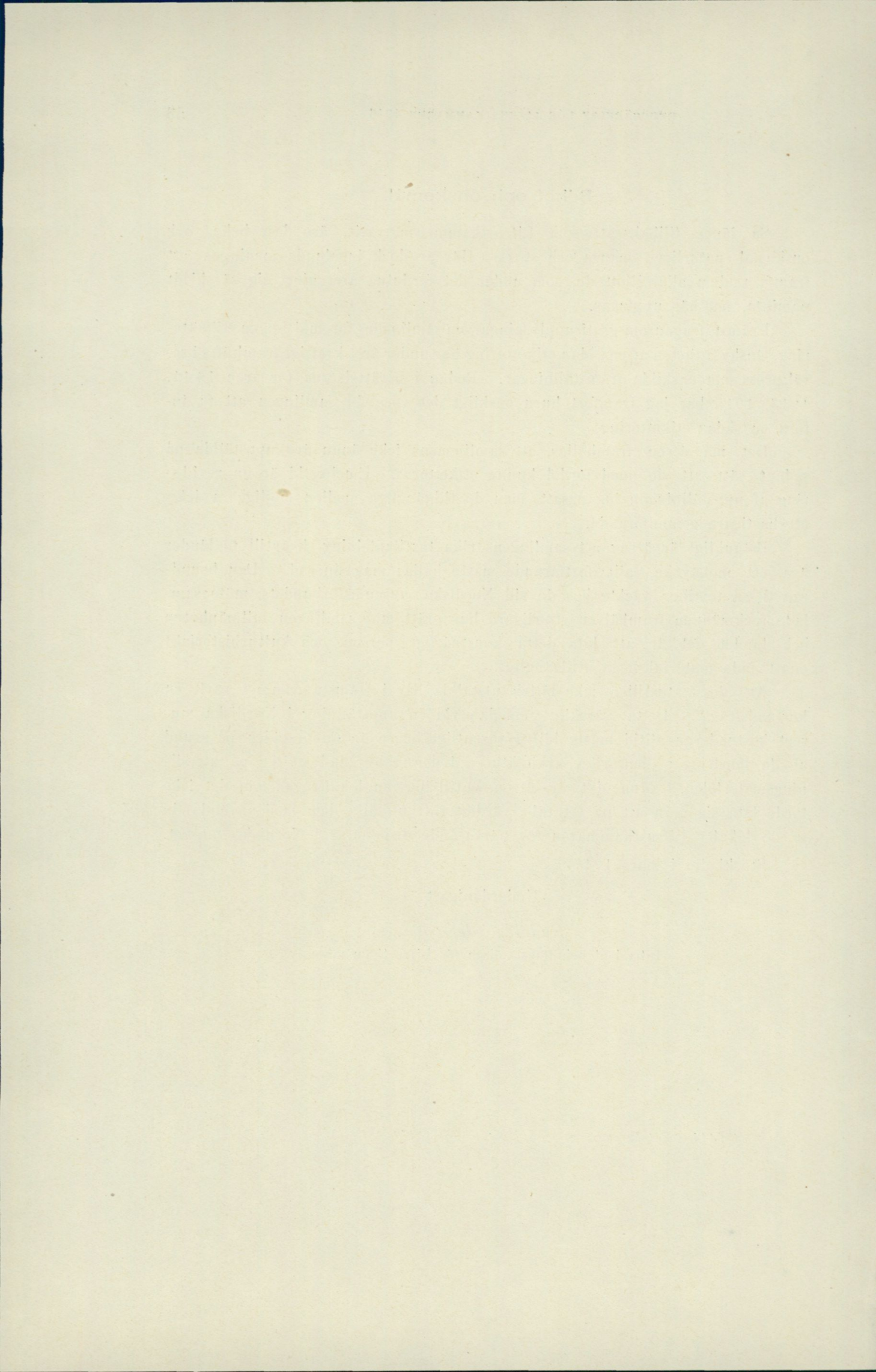
Att dessa textilier icke blifvit utställda har i främsta rummet varit en kostnadsfråga. Detta särskildt emedan vid en uppställning i Nordiska museet kostnaderna alltid måste blifva väsentligt högre än annorstädes på grund af de fordringar den rika arkitekturen i denna byggnad ställer på utställningsmaterielen. Men det är äfven så tillvida en lokalfråga, som det icke torde låta sig göra att på ett fullt värdigt sätt utställa dem med användande af de lokaler Lifruskammaren för närvarande disponerar i Nordiska museet.

Stockholm i mars 1917.

Underdånigast

Rudolf Cederström.

Intendent och föreståndare för Lifruskammaren.

Samfundet för Nordiska Museets främjande

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsafgift är *åtta* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsafgift af *sex* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsafgiften på en gång erlägger minst ett hundra kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla afgifter.

Ledamot, såväl stiftande som ständig, erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga afdelningar för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklädspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom eger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru, barn eller tjänstefolk) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *fyra* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslätten kosta eljest 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn och till Skansen 7 kr. för vuxna, 5 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsafgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter midten af januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock fr. o. m. den 15 dec. till midten af jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. telefon 4. Riks telefon 13 10.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm, utdelas tidskriften gratis. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklådspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

Pärmar, afsedda för Fataburens olika årgångar, af blått linne samt till ett pris af 1 kr. för årg., finnas efter rekvisition att tillgå hos K. hofbokbindaren GUSTAF HEDBERG, Gamla Kungsholmsbrogatan 26, Stockholm C.